

LASTENSUOJELUN JÄLKIHOOLTO SOSIAALISEN OSALLISUUDEN ULOTTUVUUKSIA RAKENTAMASSA

Liisa Virtanen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden- ja filosofian laitos
Tekijä Liisa Virtanen	
Työn nimi Lastensuojelun jälkihuolto sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia rakentamassa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 73 sivua + 1 liite
Ohjaaja Johanna Kiili	
Tiivistelmä Maisterintutkielmassani tarkastelen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen sekä lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten aikuisten asemointeja näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa. Tutkielman aineistona toimii hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetut lausunnot (75) koskien lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamista. Aineiston analyysi on toteutettu temaattisella analyysillä ja tutkielman teoreettinen viitekehys paikantuu sosiaalisen osallisuuden ympärille. Aineiston analyysin myötä olen nimennyt kolme sosiaalisen osallisuuden ulottuvuutta, jotka ovat mahdollisuuksien -, hyvinvoinnin - ja toimijuuden -ulottuvuus. Mahdollisuuksien ulottuvuus näyttäytyy hallitsevana ulottuvuutena, johon paikantuu lastensuojelun jälkihuollon erilaisten mahdollisuuksien tarjoaminen kuten monipuolinen tuki, riittävän pitkä työskentelyaika, tukiverkoston merkitys sekä jatkumon mahdollisuus sijaishuollon jälkeen. Hyvinvoinnin ulottuvuuteen kietoutuu ajatus yhteiskunnan vastuusta tukea heikompiosaisia ja monimuotoisten haasteiden äärellä kamppailevia nuoria sekä jälkihuollon rooli korjaavan palvelun ohella toimia myös ehkäisevänä palveluna. Toimijuuden ulottuvuudessa keskeisenä näyttäytyy toimijuuden vahvistamisen merkitys, siirtymätilanteiden ja elämänkulun merkitys toimijuuden kehittymiselle sekä nuorten oman näkökulman huomioiminen. Jokaisen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden sisällä olen tarkastellut, millaiseen asemaan lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettu nuori aikuinen asemoituu. Mahdollisuuksien ulottuvuudessa jälkihuoltoon asemoituu erityisen nuoren -asemaan. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa puolestaan jälkihuoltoonnuoren mahdollinen asema jakautuu kahteen ääripäähän; tilanteensa hyväksyjä tai menneisyyden vanki - nuoren asemaan. Toimijuuden ulottuvuudessa jälkihuoltoonnuoren asema paikantuu yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvän - nuoren asemaan. Tulokset osoittavat sosiaalisen osallisuuden kietoutuvan erilaisiin ja laajoihin ulottuvuuksiin. Tulosten perusteella voidaan pohtia lastensuojelun jälkihuollon erityistä roolia sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren tukena ja siihen sisältyvää erityislaatuista mahdollisuutta jälkihuoltoonnuorten sosiaalisen osallisuuden edistämisessä. Voimme kysyä kysymyksen; mikä on yhteiskunnassa tahtotila olla mahdollistamassa sijaishuollossa kasvaneille nuorille sosiaalisen osallisuuden toteutumista, kun lakimuutoksella jälkihuollon ikärajan laskemiseen liittyen ollaan viemässä tavoitteen toteutumiselta merkittäviä mahdollisuuksia.	
Asiasanat: lastensuojelu, jälkihuolto, sosiaalinen osallisuus, temaattinen analyysi	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja:	

KUVIOT

KUVA 1: Sosiaalisen osallisuuden malli (mukailtu Leemann & Hämäläinen 2016, 592)	17
--	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston analyysin vaiheesta (sosiaalista osallisuutta tukevia asioita)	28
TAULUKKO 2: Tutkielmassa ilmenevät sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet ja niissä ilmenevä nuoren asema.	32

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	MITÄ ON LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO ?.....	3
	2.1 Jälkihuollon historia ja nykytila	3
	2.2 Jälkihuollon asiakkaan lähtökohdat ja tuen tarpeet.....	7
	2.3 Itsenäistymistä tukeva jälkihuolto.....	8
	2.4 Aiempaa tutkimustietoa jälkihuollosta.....	10
3	TEOREETTISEN VIITEKEHYKSEN TARKASTELUA	15
	3.1 Sosiaalinen osallisuus moniulotteisena ilmiönä	15
	3.1.1 Yhteiskunnallinen näkökulma	18
	3.1.2 Kokemuksellinen näkökulma.....	20
	3.2 Sosiaalinen osallisuus lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa.....	21
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	24
	4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset.....	24
	4.2 Tutkielman aineisto	25
	4.3 Tutkimusmenetelmänä temaattinen analyysi.....	26
	4.4 Analyysin kuvaus	27
	4.5 Eettisten periaatteiden ja luotettavuuden tarkastelua	28
5	TUTKIELMAN TULOKSET	31
	5.1 Mahdollisuuksien ulottuvuus	33
	5.2 Hyvinvoinnin ulottuvuus	45
	5.3 Toimijuuden ulottuvuus	54
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	62
7	POHDINTA.....	71
	LÄHTEET	74

LIITTEET

1 JOHDANTO

Lastensuojelun jälkihuollon tehtävä on merkityksellinen. Lastensuojelun jälkihuollon asiakkaista suurin osa on itsenäistymisvaiheessa olevia nuoria aikuisia, mutta myös alaikäisiä (THL tilastoraportti 2022, 15). Lastensuojelun jälkihuolto kantaa osaltaan merkittävää vastuuta niistä nuorista, jotka siirtyvät aikuisuuteen hyvin erilaisista lähtökohdista kuin muut ikäisensä. (Lastensuojelun Keskusliiton politiikkasuositus 2022.) Lastensuojelun jälkihuollon keskeisenä tarkoituksena on tukea sijaishuollossa elänyttä lasta tai nuorta ja hänen läheisverkostoaan, kun sijaishuolto päättyy. Tässä tutkielmassa katse kiinnittyy täysi-ikäisten jälkihuoltoon, jolloin jälkihuollon erityisenä tehtävänä on tukea sijaishuollossa eläneen nuoren itsenäistymistä. Jälkihuollossa tuetaan nuorta hänen yksilöllinen tilanne huomioiden ja pyritään varmistamaan nuoren kiinnittyminen osaksi yhteiskuntaa. Jälkihuollossa tuetaan nuorta niin käytännön asioissa, kuin myös toipumisessa vaikeista elämäkokemuksista, joita nuori on saattanut kohdata ennen sijoitusta, sijoituksen aikana ja sijoituksen jälkeen. (Hirschovits-Gerz 2023, 6 - 7.)

Lastensuojelun jälkihuolto on kohdannut viime vuosina muutoksia. Vuonna 2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019) jälkihuollon ikäraja muuttui 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Muutama vuosi muutoksen jälkeen hallitusohjelmassa vuonna 2023 esitettiin (HE 56/2023) jälkihuoltoon oikeutettujen ikärajan laskemista 25 vuodesta 23 vuoteen ja lakimuutos vahvistettiin muuttuvaksi 1.1.2024 alkaen puolen vuoden siirtymäajalla. Voidaan todeta, että lakiuudistusten toteutus on ollut poukkoilevaa ja asia on herättänyt paljon yhteiskunnallista keskustelua. Hallitusohjelman keskeisenä tavoitteena, johon lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskeminen lukeutuu, on ollut valtiontaloudellisen säästön saaminen (Valtioneuvosto 2023). Taloudelliset säästötavoitteet ovat kirvoittaneet keskustelua erityisesti näkökulmasta, jossa riski nuorten putoamiselle palveluiden ulkopuolelle nähdään merkittävänä jälkihuollon ikärajan laskun seurauksena. Tilanne näyttäytyy huolestuttavana erityisesti, jos muut palvelut eivät pysty vastaamaan jälkihuollossa olevien nuorten tuen tarpeisiin. Lisäksi keskusteluissa on ollut ristiriitainen ajatus, että lakimuutoksella leikataan heiltä, joiden syrjäytymisen riski on tutkitusti kohonnut. Jälkihuollon merkitystä on perusteltu, että jälkihuoltoon

oikeutetut ovat jo lapsuudessaan saaneet yhteiskunnalta ikään kuin suojelulupauksen. Jälkihuollossa voidaan kannatella sijaishuollossa aikaan saatua muutosta, antaa nuorelle uudenlainen mahdollisuus avusta ja tuesta suhteessa sijaishuoltoon ja toisaalta mahdollistaa hyvä tulevaisuus ja katkaista ylisukupolvisuuden kierrettä. (Manelius 2023, 9.) Näiden ajatusten tiimoilta oma kiinnostukseni kasvoi lähteä tutkimaan lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuuksia jälkihuoltoon sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi ja myös tarkastelemaan millaisiin asemiin jälkihuoltoon näissä sosiaalisen osallisuuden keskusteluissa asemoituvat.

Tämä maisteritutkielma on laadullinen tutkimus, joka toteutetaan temaattista analyysia käyttäen. Tutkielman aineistona toimii hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetut lausunnot koskien lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamista. Lausunnot ovat julkisesti luettavissa Lausuntopalvelussa. Tutkielman tavoitteena on tutkia kahden tutkimuskysymyksen kautta millaisia sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetuista lausunnoista on tunnistettavissa sekä siitä jatkumona tarkastella millaisiin asemiin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa.

Johdannon jälkeen, luvussa kaksi paneudun tutkielman aiheen äärelle, joka on lastensuojelun jälkihuolto. Tuon esille lastensuojelun sekä erityisesti jälkihuollon historiaa ja nykytilaa. Tutkielma paikantuu tarkastelemaan lausuntoja koskien hallituksen esitystä (HE 56/2023) liittyen lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamiseen ja sen vuoksi on tärkeää pysähtyä lastensuojelun ja erityisesti jälkihuollon erilaisten vaiheiden äärelle menneisyydestä tähän päivään. Lastensuojelun jälkihuollon sisältöä tarkastelen tuomalla esille lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden lähtökohtia, tuen tarpeita sekä jälkihuollon tavoitetta tukea sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria. Aiempien aiheeseen liittyvien tutkimusten kautta havainnoillistuu kuva, mitä jälkihuoltoon liittyen on tutkittu ja toisaalta se perustelee omaa maisteritutkielman aihevalintaa sillä, että tavoitteenani on tuoda esille uutta näkökulmaa. Luvussa kolme tarkastelen tutkielman teoreettista viitekehystä eli sosiaalista osallisuutta. Sosiaalisen osallisuuden näen moniulotteisena ilmiönä, jonka määrittelyssä hyödynnän jakoa yhteiskunnalliseen- sekä yksilön eli kokemukselliseen - näkökulmaan nojautuen. Tuon myös esille sosiaalisen osallisuuden näkökulmaa erityisesti lapsuuteen, nuoruuteen sekä lastensuojeluun ja jälkihuoltoon peilaten. Luvussa neljä käyn läpi tutkielman toteutusta vaihe vaiheelta sisältäen tutkielman tavoitteen, tutkimuskysymykset, aineiston, tutkimusmenetelmän, analyysiprosessin sekä eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelun. Luvussa viisi esitän tutkielmani tulokset. Tutkielman lopussa luvuissa kuusi ja seitsemän on johtopäätösten ja pohdinnan vuoro, jotka osaltaan jäsentävät vielä koko tutkielmaprosessin ja sen keskeisen annin.

2 MITÄ ON LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO ?

Tutkielmassa tarkastelen lastensuojelun jälkihuoltoa ja siitä käytävää keskustelua. Keskityn tarkastelemaan täysi-ikäisten jälkihuoltoa, koska tutkielman aineistona toimii hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetut lausunnot. Lausunnoissa otetaan kantaa jälkihuollon ikärajan laskemiseen 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen, joka ajoittuu itsenäistymisen ajanjaksoon. Tutkielmaa ajatellen on perusteltua tarkastella lastensuojelun ja erityisesti jälkihuollon historiaa ja nykytilaa, jälkihuollon asiakkaiden erilaisia lähtökohtia ja tuen tarpeita, jälkihuoltoon keskeisenä liittyvää itsenäistymisen tukemista sekä aiempaa tutkimusta jälkihuoltoon liittyen.

2.1 Jälkihuollon historia ja nykytila

Tämän tutkielman aihe on saanut alkunsa ajankohtaisesta jälkihuoltoon liittyvästä muutoksesta koskien jälkihuollon ikärajan laskua 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen. Erilaiset muutokset kuten lakimuutokset kuvastavat aina jollain tavalla yhteiskunnan tilaa ja vaikuttavat ihmisten elämään. Näin ollen tutkielman taustoituksen kannalta on mielekästä palata historiassa taaksepäin ja katsoa miten lastensuojelu ja erityisesti jälkihuolto on kehittynyt ja missä tilanteessa ajankohtaisesti ollaan.

Suomessa lastensuojelulain työstäminen on ollut useamman vuosikymmenen prosessi, jonka myötä ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin vuonna 1936. Samoihin aikoihin on nähtävillä lastensuojeluaatteen kirkastuminen ja kehittymisen aikakausi, jolloin lastensuojelun yhteiskunnallinen asema vahvistui (Hämäläinen 2007, 138). Lastensuojelu oli ennen virallista lastensuojelulakia perustunut lakeihin ja asetuksiin liittyen vaivaishoittoon, köyhäinhoitoon sekä rikoslakiin. Lastensuojelu hiljalleen irtaantui köyhäinhoidosta ja käsitys lastensuojelusta alkoi laajentua. Kuitenkin lastensuojelun ydin nähtiin edelleen tahdonvastaisissa toimenpiteissä (Valjakka 2016, 33). Näin ollen ensimmäisen

lastensuojelulain voimaantulo on ollut merkittävä askel kohti lastensuojelun keskeisten periaatteiden määrittelemistä. Lastensuojelulain myötä keskeiseksi muutokseksi muodostui, että kunnilla oli vastuu lasten kasvatuksesta, yhteiskunnallisesta suojelusta sekä huollosta. Lastensuojelulaki määrittä missä tilanteissa lapsi tuli ottaa suojelutoimenpiteiden piiriin ja näitä olivat muun muassa orvoksi jääminen, erityistä hoitoa vaativat sairaudet, lapsen kasvatuksen ja hoidon laiminlyönti, lapsen pahoinpitely tai muu uhka kotona, lapsen oppivelvollisuuden laiminlyönti sekä lapsen rikollisuus, irtolaisuus ja kerjääminen. (Valjakka 2026, 90.) Lastensuojelutoimenpiteinä oli varoituksen antaminen lapselle tai vanhemmille, määräyksen antaminen lastensuojelutoiminnan piiriin ja viimesijaisena toimenpiteenä huostaanotto. Ensimmäinen lastensuojelulaki on saanut kritiikkiä muun muassa siitä, ettei siinä riittävästi velvoitettu ennaltaehkäisevään lastensuojeluun eikä lastensuojelua eriytetty muusta sosiaalihuollosta. Ensimmäisen lastensuojelulain voimassaoloaikana jälkihuollon toteuttaminen oli hyvin vähäistä ja laadultaan heikkoa. (Hytönen ym. 2016, 27, 51.)

Lastensuojelulaki uudistui Suomessa merkittävästi 1983 säädetyllä uudella lastensuojelulailla. Uuden lastensuojelulain painopisteenä aiempaan lakiin verrattuna oli erityisenä periaatteena lapsen edun huomioiminen, lapsen näkeminen itsenäisenä subjektina, siirtymä kontrollitoimista tukipalveluihin sekä yleinen kehityssuunta lapsiväestön huomioonottamisesta eri palveluissa. (Harrikari 2019; Hämäläinen 2007, 339.) Lastensuojelulain uudistamisen aikoihin myös laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluverkosta uudistettiin ja myös sosiaalihuoltolaki astui voimaan. Sosiaalihuoltolain erityiseksi tehtäväksi määrittyi ennakointi ja ongelmien havainnointi varhaisessa vaiheessa. Sosiaalihuoltolain mukaisilla tukitoimilla tavoiteltiin tilannetta, jossa lapsiperheitä voitiin tukea kevyemmällä tukitoimilla ennen kuin mahdollista lastensuojelullista tarvetta välttämättä muodostui. Uudistustoimenpiteet olivat välttämättömiä ja lastensuojelua kuvattiinkin jälkeenjääneeksi ja myös jälkihuollon kehittymättömyys nähtiin ongelmallisena. (Valjakka 2016, 109, 114–115.)

Lastensuojelulaissa (683/1983) huomioitiin jälkihuollon merkitys, mutta vasta 1990 (139/1990) tehdyllä lainmuutoksella jälkihuolto säädettiin pakolliseksi. Aiemmin laissa oli määritelty jälkihuollon osalta, että nuorta tai hänen kasvatuksesta huolehtinutta on tuettava sijaishuollon päättymisen jälkeen. Lainmuutoksen myötä lakiin asia kirjattiin siten, että on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa sijaishuollon päättymisen jälkeen 21 ikävuoteen saakka. Nykyinen lastensuojelulaki on säädetty vuonna 2007 (417/2007) ja siihen on sen jälkeen tehty useita muutoksia. Eräs keskeinen rakennemuutos lastensuojeluun liittyen tapahtui vuonna 2014, jolloin sosiaalihuoltolaki uudistui (1301/2014). Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä keskeistä on ollut, että tuen tarpeen arviointi tehdään lapsen ja hänen perheensä osalta

sosiaalihuoltolain piirissä. Jos tuen tarpeen arvioinnissa ilmenee lastensuojelun tarvetta, niin siinä vaiheessa lapsella alkaa lastensuojelun asiakkuus. Tällä lakimuutoksella oli keskeinen tehtävä turvata, että lapset ja perheet saisivat tilanteeseensa nähden tarvitsemaa tukea myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Rousu 2018, 35.)

Lastensuojelulainsäädäntöä tarkasteltaessa ensimmäisestä lastensuojelulaista nykyiseen lastensuojelulakiin voidaan todeta, että pysyvintä on ollut määrittävät säännökset lasten suojelun tarpeesta sekä keinoista. Lastensuojelulakia on vuosien saatossa uudistettu, mutta kyse on aina ollut lähinnä erilaisten painotusten muutoksista eikä varsinaisesti kokonaisvaltaista muutosta ole päästy toteuttamaan. Lastensuojelulakiin tehtyjen muutosten on todettu vähäisesti vaikuttaneen lastensuojelun kehityskulkuun ja sen vuoksi onkin nostettu esille, ettei pelkästään lastensuojelulakia muuttamalla voida lastensuojelun kriisiä ratkaista. (Valjakka 2016, 191, 196.)

Lastensuojelusta keskusteltaessa jälkihuollon osuus on pitkälti ollut sivussa, vaikka laissa lastensuojelun jälkihuolto on määritelty. Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja on ollut vuoteen 2019 saakka 21 vuotta, ja vuonna 2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019) jälkihuollon ikäraja nostettiin 25 ikävuoteen. Muutama vuosi muutoksen jälkeen hallitusohjelmassa vuonna 2023 esitettiin (HE 56/2023) jälkihuoltoon oikeutettujen ikärajan laskemista 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen ja lakimuutos vahvistettiin muuttuvaksi 1.1.2024 alkaen puolen vuoden siirtymäajalla. Lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvät ikärajamuutokset ovat lakimuutoksiin liittyen olleet asioita, joita jälkihuollon osalta on muutettu varsin nopeatempoisesti. Tämä on osaltaan haastanut lastensuojelun jälkihuollon kokonaisuuden tarkastelua, kehittämistä ja sen merkityksen näkemistä sijaishuollon jatkumona. Jälkihuollon ikärajan laskeminen varsin nopealla aikataululla on saanut aikaan pohdintaa myös siitä, onko tämä linjassa Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2022 alkaneen ja ajankohtaisesti vaiheessa olevan lastensuojelun kokonaisuudistuksen kanssa. Lastensuojelun kokonaisuudistuksen tavoitteena on turvata entistä paremmin lasten oikeuksien toteutuminen ja erityisenä muutoksen kohteena on palvelujärjestelmän puutteiden korjaaminen. Lastensuojelu paikkaa muiden palveluiden puutteita ja se on tilanteena kestävämpi kuin yhteiskunnan näkökulmasta, mutta erityisesti yksilön näkökulmasta inhimillisesti tarkasteltuna. Lastensuojelun kokonaisuudistuksen tavoitteena on uudistaa lastensuojelua kokonaisuudessaan koskien niin avohuoltoa, sijaishuoltoa kuin jälkihuoltoa. (Hoikkala ym. 2023.)

Jälkihuollon ikärajan laskeminen on saanut aikaan keskustelua myös siitä, että jälkihuoltoa ei tulisi ylipäättään määritellä pelkästään ikärajaan pohjautuen. Tärkeämpää olisi nostaa esille esimerkiksi, miten nuoren itsenäistymisen taidot ovat

kehittyneet, onko nuorella toisen asteen tutkintoa suoritettuna, onko nuorella tukiverkostoa tai onko nuori kiinnittynyt yhteiskuntaan. Tällaisten tavoitteiden saavuttaminen vie kuitenkin aikaa ja sen vuoksi ikärajan laskeminen saattaa merkittävästi heikentää tavoitteisiin pääsyä. (Hirschovits-Gerz 2023, 7.) Hallituksen esityksessä (HE 56/2023) tuodaan esille, että ikärajan lasku heikentää todennäköisesti niiden nuorten tilanteita, jotka tarvitsevat paljon tukea ja ovat vaikeimmassa tilanteessa ellei muu palvelujärjestelmä kykene vastaamaan näiden nuorten tuen tarpeisiin, joihin aiemmin jälkihuolto on vastannut 25 vuotiaaksi saakka. Lastensuojelun Keskusliitto on vuonna 2022 politiikkasuosituksessa tuonut esille, että lastensuojelun jälkihuollon asiakkaat tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea. Vaikka hallituksessa on tiedostettu ikärajan laskun muutosten vaikutus, niin kuitenkaan ei ole esitetty toimia, miten muissa palveluissa tullaan vastaamaan näiden nuorten tuen tarpeisiin. Huolena nähdään, että tapahtuuko ikärajan laskun myötä erityisesti inhimillisestä näkökulmasta äärimmäinen virhe, jonka kustannuksia tullaan maksamaan vielä pitkälle tulevaisuuteen. Lisäksi jälkihuollon ikärajan laskun myötä on oletettavaa, että kustannukset siirtyvät muihin palveluihin, mutta myös syrjäytymisestä aiheutuviksi erinäisiksi kustannuksiksi pitkällä aikavälillä. (Hirschovits-Gerz 2023, 7.) Lakimuutos jälkihuollon ikärajan laskemisesta on tuonut jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla aikaan ajatuksia siitä, että heidät hylätään jälleen eikä kukaan auta. Hiljattain tapahtunut jälkihuollon ikärajan nousu ja nyt muutama vuosi myöhemmin tapahtuva ikärajan lasku ovat saaneet nuorille aikaan epävarmuuden ajatuksia tulevaisuutta ajatellen. (Manelius 2023, 9; SOS - lapsikylä 2023.)

Viimeisimmän hallitusohjelman heikennykset nuoria ajatellen eivät kohdistu pelkästään jälkihuoltoikärajan laskemiseen, vaan myös muut leikkaukset kuten toimeentulotuen heikennykset vaikuttavat merkittävästi myös nuoriin. Lisäksi eri lakien kirjavuus nähdään haasteeksi saada luotua toimivat palvelurakenteet muihin palveluihin, joiden pitäisi jatkossa paremmin vastata niiden nuorten tuen tarpeisiin, jotka eivät enää 23 ikävuoden jälkeen ole jälkihuoltoon oikeutettuja. Jälkihuollon ikärajan laskun ajankohta nähdään myös haastavana, koska samaan aikaan on kesken lastensuojelun kokonaisuudistus. Nuorten palveluita ja erityisesti aikuistumisen tuen kokonaisuutta tulee kehittää niin nykyhetkeä kuin tulevaisuutta ajatellen. (Hirschovits-Gerz 2023, 7.) Lastensuojelua ja jälkihuoltoa tarkasteltaessa historiasta tähän päivään voidaan todeta sen olevan varsin sekavassa tilanteessa, jossa tiedostetaan kehittämisen kohteet, mutta muutoksia toimeenpannaan hyvinkin nopeasti, ilman riittävää tutkimustietoa ja vaikuttavuuden arviointia.

2.2 Jälkihuollon asiakkaan lähtökohdat ja tuen tarpeet

Oikeus jälkihuoltoon muodostuu sijaishuollon päättymisen jälkeen tai vähintään puoli vuotta kestäneen avohuollon sijoituksen jälkeen (Lastensuojelulaki 417/2007, 75§). Avohuollon tukitoimena tehdyn sijoituksen edellytyksenä on suostumus (Lastensuojelulaki 417/2007, 37§), mutta kiireellinen sijoitus (Lastensuojelulaki 417/2007, 38§) ja huostaanotto (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§) voidaan toteuttaa myös vastentahtoisesti. Näin ollen kaikilla lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla on taustallaan kokemus kodin ulkopuolelle sijoittamisesta ja lastensuojelun viimesijaisista tukitoimista, kun muut tukitoimet eivät ole riittäneet. Huostaanotto on lastensuojelun toimista kaikista vaativin ja viimesijaisin toimenpide ja sen edellytyksenä ovat muun muassa puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa, jotka vakavasti vaarantavat lapsen tilannetta tai lapsi itse vaarantaa omalla toiminnallaan kasvuaan ja kehitystään. Sijaishuollon tulee perustua lapsen edun mukaisuuteen ja siihen tulee päätyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§.) Tuuli Lamponen on väitöskirjassaan (2022, 179) todennut kiireellisen sijoituksen päätöksenteon olevan monia vaiheita sisältävä, vaativa ja kompleksinen prosessi, joka vahvistaa ajatusta kodin ulkopuolisen sijoituksen päätöksenteon vaativuudesta. Sijaishuolto on mahdollista järjestää perhehoitona, laitoshoidtona tai muulla lapsen tarpeita vastaavalla tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007, 49§). Lapsen sijaishuoltopaikkaa määriteltäessä on aina ensisijaisesti arvioitava lapsen läheisverkoston mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan ja sen jälkeen perhehoitoon sijoittamisen mahdollisuudet ja viimesijaisena vaihtoehtona on laitossijoitus (Eriksson & Säles 2021, 8).

Sijoitusten taustalla on usein monia tekijöitä ja niiden yhdistelmiä, kuten kaltainkohtelua, perhesuhteiden vaikeuksia, koulunkäynnin haasteita, päihteidenkäyttöä ja mielenterveyden haasteita. Haasteita voi olla yksinomaan vanhemmilla tai lapsella, mutta yleistä on, että ongelmat ovat monisyisiä ja kietoutuneita toisiinsa. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 67–75.) Sijoitusten taustalla olevat moninaiset syyt vaikuttavat myös jälkihuoltoon elämään. Jälkihuoltoon nuorten asema suhteessa muihin ikäluokan nuoriin on heikompi. Jälkihuoltoon nuorilla on monenlaisia selviytymistä heikentäviä asioita elämässään, kuten työttömyyttä, alhaista koulutustasoa, rikollisuutta, päihteidenkäyttöä, mielenterveyden haasteita ja heikkoa taloustilannetta. (Yliruka ym. 2020, 8.) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä, taustatilanteita, palveluita ja kustannuksia on tarkasteltu Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen HuosTa -hankkeessa vuosina 2014–2015. Hankkeen keskeisinä havaintoina on, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat kohdanneet verrattain paljon erilaisia muutoksia niin ihmissuhteissa kuin kasvuympäristössä. Osalle lapsista elämä on ollut jatkuvaa muutosta, johon myös

sijaishuolto on jatkumona uusien muutosten tuojana. Toiseksi hankkeen keskeisenä havaintona on, että yhteiskunnallinen huono-osaisuus on kasautunutta sijoitettujen lasten perheillä. (Heino ym. 2016, 104.)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyssä (2023) sijoitettuna asuvien peruskouluikäisten lasten ja nuorten osalta on havaittavissa eroja vanhempien luona asuvien lasten ja nuorten tilanteisiin. Esimerkiksi vakava päihteenkäyttö on selkeästi yleisempää sijoitettuna asuvilla nuorilla, kuin vanhemman luona asuvilla. Päihteenkäytöllä oireilevat sijaishuollossa asuvat nuoret kohtaavat myös monesti muita hyvinvointia heikentäviä asioita, kuten mielenterveyden haasteita. Huolestuttavaa on myös, että sijoitettuna asuvat lapset ja nuoret kokevat muita ikäisiään enemmän kiusatuksi tulemista sekä kohtaavat enemmän erilaista väkivaltaa niin henkistä, fyysistä kuin seksuaalista. (Niemi & Eriksson 2023, 1, 9.)

Jälkihuollossa olevilla nuorilla on tilastollisesti muihin saman ikäisiin verrattuna huomattavasti enemmän vaikeita traumaattisia elämäkokemuksia, heikompi psyykinen terveydentila, päihderiippuvuuksia, neuropsykiatrista oireilua tai sairauksia, matala koulutustaso sekä myös riski enneaikaiselle kuolemalle. Jälkihuoltoon nuorten erilaisten elämäntilanteiden lisäksi tutkimuksissa on havaittu, että nämä nuoret tulevat muita ikäisiään aikaisemmin vanhemmiksi ja heidän tukiverkkonsa on vähäinen. (Hirschovits-Gerz 2023, 7.) Jälkihuollossa asiakkaiden lähtökohdat sekä tuen tarpeet ovat moninaisia. Osalla nuorista on tarve pitkäkestoiselle ja intensiiviselle tuelle, kun taas osalle nuorista riittää kevyempi tuki esimerkiksi elämän muutostilanteissa. Vaikka jälkihuollon asiakkaiden tilanteissa ja tuen tarpeissa on vaihteluita, niin keskeistä on saada palvelut, niin peruspalvelut kuin erityisen tuen palvelut, vastaamaan näihin erilaisiin tarpeisiin asiakaslähtöisesti. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16; Hirschovits-Gerz 2023, 7.) Sosiaali- ja terveysministeriön (2019, 9–10) lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportissa on todettu, että paljon tukea tarvitsevilla jälkihuoltoon nuorilla on riski jäädä tavoitteellisen ja kokonaisvaltaisen tuen ulkopuolelle sekä tuen vastaanottaminen saattaa olla heille vaikeaa.

2.3 Itsenäistymistä tukeva jälkihuolto

Täysi-ikäistymisen ajankohta on jokaisen nuoren elämässä merkittävä elämänvaihe. Nuoruus nähdään osaltaan merkityksellisenä vaiheena niin hyvinvoinnin kuin terveyden näkökulmasta, jolla on vaikutusta niin nykyhetkeen kuin myös tulevaisuuteen. Nuoruudessa tapahtuu usein isojakin muutoksia, kuten esimerkiksi opintojen päättyminen, työelämään siirtyminen sekä perheen perustaminen.

(Karvonen, Kestilä & Kauppinen 2017, 27.) Suomalaisessa ikäkohorttitutkimuksessa on havaittu lapsuudessa ja nuoruudessa olevilla siirtymillä olevan merkitystä niin selviytymisen kuin syrjäytymisen kannalta myöhemmässä elämässä sekä lapsuudesta aikuisuuteen siirtymävaiheessa (Heino & Johnson 2010, 271). Sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella on erilaiset lähtökohdat itsenäistymiseen, kuin nuorella, joka itsenäistyy lapsuudenkodistaan vanhempien luota (Pukkio & Hoikkala 2016, 16; Hirschovits-Gerz 2023, 7). Suomalaisessa yhteiskunnassa omillaan pärjääminen on keskeinen normi liittyen hyvään elämään. Irrottautuminen lapsuuden perheestä on siten määrittynyt itsestään selvästi tavoiteltavaksi asiaksi. (Herranen & Harinen 2008, 6.) Yhteiskunnassa vallitsevat ajatukset nuoren itsenäistymisestä voivat aiheuttaa sijaishuollosta itsenäistyville toiseuden kokemuksia. Tutkimusten mukaan jälkihuoltonuoret tarvitsevat muihin ikätovereihin nähden enemmän tukea itsenäistymisen vaiheessa, mutta toisaalta sijaishuollosta siirtymävaihe aikuisuuteen ja jälkihuoltoon on ajallisesti lyhyt ja sen vuoksi asettaa jälkihuoltonuorille odotuksia saavuttaa itsenäistymisen valmiudet verrattain lyhyessä ajassa. (Dixon, Wade, Byford, Weatherly & Lee 2006, 45; Laaksonen 2004, 7; Levamo 2007, 83.)

Jälkihuoltoa kuvataan erityiseksi palveluksi verrattuna muihin palveluihin kuten aikuissosiaalityöhön. Jälkihuoltonuorten itsenäistymisen tuen kysymykset tulee nähdä yksilöllisesti. Jälkihuollossa keskeistä on suhdeperustainen työ sillä, jälkihuollon työntekijä saattaa olla nuorelle jopa ainoa turvallinen rinnalla kulkeva aikuinen. Jälkihuolto tähtää suunnitelmalliseen työskentelyyn nuoren kanssa, joka luo osaltaan turvallisuuden tunnetta. Kuitenkin nuorten tilanteiden nopeat muutokset tai se, että nuori ei aina pysty sitoutumaan sovittuihin asioihin, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jälkihuolto luovuttaisi. (Manelius 2023, 9.) Jälkihuoltonuoren itsenäistymisen tukemisessa on tärkeää myös huomioida lastensuojelulaissakin määritellyt asiat liittyen jälkihuoltonuoren riittävän toimeentulon sekä tarpeen mukaisen asunnon järjestämiseen (Lastensuojelulaki 417/2007, 76 a §).

Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren tukemisessa keskeistä on nuoren toimijuuden tukeminen sekä työskentelyssä turvallisuuden korostaminen. Monesti jälkihuoltonuorilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia, jotka vaikuttavat heidän itsenäistymiseensä. Nuoren toimijuuden tukemisessa korostuu omien mahdollisuuksien hahmottaminen ja hallinnan tunteen saavuttaminen omaa elämää liittyvissä asioissa. Jälkihuoltonuoren työskentelyssä on havaittu olevan tärkeää traumainformoitu työote sekä suhdeperustainen työskentely, jossa ymmärretään nuoren menneisyys ja sen vaikutukset nykyhetkeen. Lisäksi itsenäistymisen tukemisessa jälkihuollon näkökulmasta on tärkeää myös tunnistaa kokemusasiantuntijuuden ja erilaisten ryhmätoimintojen mahdollisuus olla osaltaan

tukemassa sijaishuollosta itsenäistyvää nuorta. (Yliruka, Kantoluoto, Heino, Laine & Hipp 2020, 27–33.)

Jälkihuoltoon nuoren itsenäistymisen vaiheessa ollaan toisaalta korjaamassa menneisyyden kolhuja, mutta toisaalta nuoruus sekä tulevaisuus tulee nähdä erityisenä mahdollisuutena. Jälkihuolto voidaan nähdä sekä kuntouttavana että ehkäisevänä palveluna. Jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla on kaikilla väistämättäkin taustallaan traumaattisia elämäkokemuksia, joten kuntouttava näkökulma korostuu väistämättä kaikkien nuorten kohdalla. Jälkihuollon avulla nuorten on mahdollista saavuttaa samoja asioita, kuin muut ikäisensä ja ikään kuin kiriä umpeen sitä matkaa, jonka he ovat jääneet jälkeen sen vuoksi, että he ovat olleet sijoitettuna. Monesti on puhuttu, että jälkihuolto on ikään kuin julkisen vanhemman roolissa. (Hirschovits-Gerz 2023, 7.)

2.4 Aiempaa tutkimustietoa jälkihuollosta

Lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvää tutkimusta on saatavilla vähemmän muuhun lastensuojelun tutkimukseen verrattuna. Toisaalta lastensuojelun tutkimus on tärkeää myös jälkihuollon kannalta, koska huostaanotto määrittelee yleensä lapsen elämä monin tavoin ja sen pohjalta lapsi myös itsenäistyessään luo pohjaa omalle tulevaisuudelle (Eronen 2023, 25). Kuitenkin viime vuosien osalta on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuolto on herättänyt kiinnostusta ja sen äärelle on enenevässä määrin pysähtynyt. Suomessa erityisesti hankkeiden osalta on viime vuosina tuotu esille jälkihuollon valtakunnallista kuvaa liittyen aikuistuvien nuorten tukeen ja palveluihin (esim. Terveyden - ja hyvinvoinnin laitos YEE-hanke 2020–2023; Tampereen yliopisto Hyvää jälkeä -hanke 2021–2023). Lastensuojelun jälkihuollon tutkimisen ja kehittämisen tärkeyttä on perusteltu muun muassa sillä, että riittävästi tieteellistä tutkimusta ei ole saatavilla. Tutkittua tietoa tarvitaan esimerkiksi toimiviin käytänteisiin liittyen ja siihen, mikä ei puolestaan toimi sekä vaikeasti oireilevien nuorten tilanteisiin vaikuttavasta tuesta. (Vierula & Korkiamäki 2022.)

Lastensuojelun jälkihuoltoon kohdistuva tutkimus on painottunut vahvasti jälkihuoltoon nuorten tilanteisiin, tuen tarpeisiin ja heidän elämänpolkuunsa. Tuija Eronen on tehnyt seurantatutkimusta huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista, jossa tavoitteena on ollut selvittää yksinkertaisuudessa mitä lapsen elämässä tapahtuu huostaanoton jälkeen. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on, että huostaanotetut lapset eivät muodosta yhtenäistä joukkoa, vaan jokaisen lapsen polku huostaanoton jälkeen on yksilöllinen. Huostaanoton jälkeen muotoutuvat lasten institutionaaliset polut voidaan jakaa kahteen; toisaalta polku voi olla turvallinen ja hyvinvointia tukeva ja toisaalta polku voi muodostua monenlaisia

hyvinvointia uhkaavia haasteita sisältäväksi. (Eronen 2013, 3–10.) Eronen (2013, 22) on tuonut esille, että Suomessa huostaanoton jälkeisestä ajasta on verrattain vähän tutkimusta. Kansainvälisissä tutkimuksissa on tuotu esille, että toimiva lastensuojelu pitää sisällään erilaiset siirtymävaiheet, jota sijaishuollosta itsenäistyminen ja jälkihuoltoon siirtyminen myös ovat. Siirtymävaiheissa on todettu erittäin merkityksellisiksi nuoren selviytymismahdollisuudet, tukiverkoston kantavuus ja nuoren tilanteeseen nähden riittävien tukitoimien mahdollistaminen. (Eronen 2013, 22.)

Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kokemuksia jälkihuollosta on tutkittu vuosien 2010–2017 aikana. Tutkimustuloksissa on ilmennyt, että siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon on näyttäytynyt nuorille sekavana ja liian nopeana prosessina. Nuoret ovat kuvailleet, että siirtymävaiheessa itsenäiseen elämään olisi tärkeää riittävä aika ja valmistautuminen. Nuorten kertomassa on korostunut heidän kokemuksensa omista vähäisistä itsenäistymisen taidoista, joka osaltaan saattaa lisätä epävarmuuden tunnetta siitä, miten pärjää elämässään. (Häggman-Laitila, Salohekkilä & Kärki 2018.) Toisaalta jälkihuoltoon liitettyjen erityisten haasteiden ohella on tunnistettu, että jälkihuoltoon kuuluessa on myös heitä, jotka pärjäävät elämässään hyvin (Bakketeig, Bobby, Gundersen, Østergaard & Hanrahan 2020, 5; Boer & Coady 2006, 32–34).

Jälkihuoltoon kuuluessa on todettu olevan suurentunut riski erilaisten haasteiden kasautumiseen, joka osaltaan on merkittävä haaste heidän hyvinvointinsa toteutumiseksi. Jälkihuoltoon kuuluessa kohtaamat haasteet ja tuen tarpeet liittyvät monesti muun muassa asumisen haasteisiin, talousongelmiin, koulupudokkuuteen, työttömyyteen, ihmissuhdehaasteisiin ja syrjäytymiseen. Haasteena on todettu, että monialaista tukea tarvitsevat jälkihuoltoon nuoret ja palvelut eivät välttämättä kohtaa riittävällä tavalla ja tuen tarpeisiin vastaaminen saattaa viivästyä ja heikentää nuoren tilannetta entisestään. (Hirschovits-Gerz, Heino, Laine & Lempinen 2022, 22–23.) Erityisesti koulunkäynnin haasteet sijoitettuna olleiden nuorten kohdalla on nähty merkittäväksi myös muiden nuorten kohtaamien haasteiden taustalla. Erityinen huoli liittyy riskiksi jäädä ilman peruskoulutusta ja myös ilman toisen asteen tutkintoa. Heikko koulutustaso on merkittävä riski esimerkiksi alhaiselle tulotasolle, pitkäaikaistyöttömyydelle sekä syrjäytymiselle. (Häggman-Laitila ym. 2018; Berlin, Vinnerljung & Hjern 2011.)

Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittavissa samanlaisia haasteita jälkihuoltoon kuuluessa, kuin kotimaisessakin tutkimuksessa on havaittu (esim. Bakketeig ym. 2020; Paulsen, Höjer & Melke 2018; Höjer & Sjöblom 2014; Berlin ym. 2011). Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat myös kansainvälisen tutkimuksen valossa erityisessä riskiryhmässä mielenterveysongelmien, alhaisen koulutustason sekä varhaisen vanhemmuuden suhteen (Stein 2006, 291.) Kansallisissa rekistereissä on

kerätty tietoa huostassa olleiden lasten tilanteista, joissa on havaittu toistuvasti erilaisia syrjäytymisen muotoja. Huostassa olleet lapset ovat näyttäneet huonoesaisemmilta suhteessa ikätovereihin. Syrjäytyminen on saattanut liittyä esimerkiksi sosiaaliseen elämään ja taloudelliseen tilanteeseen. Tähän liittyvät esimerkiksi varhainen vanhemmuus suhteessa muihin ikäryhmän nuoriin, puutteellinen koulutustaso, psyykkisen hyvinvoinnin haasteet, työttömyys, rikollisuus ja asunnottomuus. On todettu, että huostaanotto ei poista lasten eroja tai eriarvoisuutta. (Eronen 2013, 22–23, 79.) Paulsenin ja Bergin (2016) tutkimuksessa tuodaan esille neljä erilaista nuorten tarvitsemaa sosiaalisen tuen kategoriaa, joihin lastensuojelutaustaiset nuoret tarvitsevat tukea aikuistuuksaan. Nämä ovat käytännön tuki, emotionaalinen tuki, taitoja vahvistava ohjaus ja osallistumisen tuki. Haasteeksi on todettu, että jälkihuoltoon tuen tarpeet ja saatavilla oleva tuki eivät aina kohtaa, koska nuorilla ei välttämättä itsellään ole tukevaa verkostoa ympärillä. Tällöin jälkihuollon palveluilla on merkityksensä olla mahdollistamassa sosiaalinen verkosto ja tuki, joita lastensuojelutaustaisilla nuorilla ei välttämättä ole. (Paulsen & Berg 2016.) Lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten tuen tarpeiden osalta on tärkeää tunnistaa erilaiset tilanteet ja niihin soveltuva tuki. Karkeasti jaoteltuna voidaan todeta, että jälkihuoltoon keskuudessa on sekä pärjääviä että paljon tukea tarvitsevia. Tässä jaottelussa on hyvä huomioida myös nuoret, jotka saattavat tarvita yksittäisissä muutostilanteissa kohdennettua jälkihuollon tukea sekä jälkihuollosta kieltäytyvät nuoret. (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018, 54–64.)

Törrönen ja Munn-Giddings (2018, 147, 152) ovat osallistuneet ylikansalliseen tutkimukseen, johon on osallistunut jälkihuoltoon Suomesta ja Englannista. Tutkimuksessa nuoret ovat kuvanneet itsenäistymisvaihetta emotionaalisesti haavoittavaksi siirtymävaiheeksi. Haavoittuvuutta lisää nuoren mahdollisesti erittäin hauras tukiverkosto. Tutkimuksessa on kuvattu, että sijaishuollosta itsenäistymisen vaiheessa nuori kohtaa monenlaisia elämänmuutoksia, kuten irrottautuu erilaisista ihmissuhteista ja toisaalta etsii uusia ihmissuhteita, joihin kiinnittyä. Siirtymävaiheeseen sisältyvät epävarmuuden tunteet ja mahdolliset riskitekijät ovat aina riski nuoren hyvinvoinnin toteutumiseksi. Siirtymävaihe sijaishuollosta itsenäisempään elämään voi myös olla osalle nuorista eräänlainen hylkäämiskokemus, vastaavanlainen, jonka he ovat aikoinaan kokeneet sijaishuoltoon tullessa. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 147, 152.) Siirtymävaiheeseen sijaishuollosta jälkihuoltoon on liitetty myös keskeisenä nuorten tarpeet tulla nähdyiksi, kuulluiksi ja kohdatuiksi, joilla on merkitystä niin nuoren nykyhetken kuin myös tulevaisuuteenkin (Munford & Sanders 2020, 53–61; Warming 2015, 248–262).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on myös todettu nuorten elämään kuuluvien siirtymävaiheiden olevan tärkeitä heidän tulevaisuutensa asemalle

yhteiskunnassa. Esimerkiksi opintoihin ja työelämään liittyvät pohdinnat kehystävät nuoren tulevaisuudensuunnitelmia. Konkreettisten suunnitelmien ja toiveiden on havaittu lisäävän nuorilla tahdonvoimaa edetä suunnitelmissa. Nuoren oma näkökulma on erittäin tärkeää erilaisia tulevaisuuden suunnitelmia rakentaessa. (Kogler, Vogl & Astleithner 2022.) Itsenäistymisen elämänvaiheessa sijaishuollossa kasvaneet nuoret kohtaavat samoja haasteita kuin ikätoverinsa, mutta heidän taustansa ja itsenäistymisen taitonsa vaadittaviin asioihin saattaa olla puutteellisia. Itsenäistymiseen liittyviä teemoja ovat esimerkiksi asumiseen, taloudenhallintaan ja käytännön asioista huolehtimiseen liittyvät asiat. Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen ja aikuistuminen ajoittuu täysi-ikäistymisen ajankohtaan ja myös monissa muissa palveluissa kuten mielenterveyspalveluissa nuori joutuu usein kohtaamaan siirtymän palvelusta toiseen. Useat siirtymät samanaikaisesti eri palveluiden välillä on erityinen haaste jälkihuoltoon osalta. (Eronen 2013, 78.)

Eronen (2013, 72) tutkimuksessa on havaittu myös nuorten sitoutumisen haasteita jälkihuoltoon. Nuoren oma arvio ja sosiaalityöntekijän arvio tuen tarpeesta eivät välttämättä aina kohtaa. Nuorella saattaa olla vastustusta sitoutua tarjolla oleviin palveluihin tai sitten hän ei välttämättä realistisesti näe omaa tilannettaan. Toisaalta tuen vastaanottaminen nuorella ei aina ole yhtäjaksoista vaan se voi sisältää ajanjaksoja, jolloin nuori yrittää pärjätä omillaan ja sitten myöhemmin palaa jälkihuoltoon, kun on valmis tuen vastaanottamiseen. Tästä näkökulmasta katsottuna jälkihuollossa vaaditaan erityistä ymmärrystä ja tasapainoilua ammattilaisen ja asiakasnuoren välillä, jotta yhteiseen työskentelyyn on mahdollista päästä kiinni. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa (Paulsen & Berg 2016) on tuotu esille nuorten odottavan riittävää tukea, mutta toisaalta itsenäistymiseen rohkaisemista. Näin ollen jälkihuoltoon nuoren ja ammattilaisen odotuksissa tulisi vallita tasapaino.

Vailla oman perheen tukea olevat huostaanotetut nuoret kärsivät useimmiten sosiaalisista ja terveydellisistä ongelmista sekä heidän syrjäytymisriskinsä on kohonnut ikätovereihin nähden. Eräässä tutkimuksessa on kerätty tietoa asiakastietojärjestelmästä 600 suomalaisnuoreen liittyen, jotka ovat olleet jälkihuollon asiakkaina. Tutkimuksessa havaittiin, että huostaanoton perusteina olleet lapsen oma oireilu liittyi huonompaan tulevaisuuden ennusteeseen, kuin huostaanottopäätöksissä, joissa perusteet liittyivät enemmän vanhemmuuden haasteisiin. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa todettiin, että huostaanotettu lapsi tulee tarvitsemaan pitkäaikaisesti vaikutusvaltaista sosiaalista tukea saavuttaakseen pitkällä aikavälillä hyvinvoinnin toteutumista. (Häggman-Laitila, Salokekkilä, Satka, Toivonen, Kekolahti & Ryynänen 2019.)

Koulukodissa kasvaneiden kokemuksia on paikannettu kotimaisessa haastattelututkimuksessa, jossa tavoitteena on ollut selvittää, millaisia positioita lastensuojelun interventioiden aikana lapsille on muodostunut ja millaisia

kokemuksia lastensuojelun toimet ovat herättäneet. Tutkimuksessa keskeisenä on havaittu koulukodissa varttuneiden kokemuksia leimaavan turvattoman lapsuuden kokemus sekä kohtaamattomuuden kokemukset palveluissa. Koulukotitaustaisia nuoria leimaa yhteiskunnassa vallitseva käsitys erilaisuudesta, joka osaltaan vaikuttaa nuorten elämään ja kokemuksiin. Koulukodeissa varttuneet nuoret ovat tutkimuksessa tuoneet esille kehittämiskohteita liittyen lastensuojeluun ja kyseiset teemat kohdistuvat vahvasti rakenteellisiin, inhimillisiin sekä suhdeperustaisiin seikkoihin, joiden merkitystä lastensuojelun polulla tulisi huomioida. (Pekkarinen 2017, 178-192.) Aikuistumisen tuen kysymyksiä tarkasteltaessa tulee huomioida erilaisista lähtökohdista sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret; osalle riittää kevyt tuki ja osa tarvitsee vahvaa tukea. Esimerkiksi valtion koulukodit tarjoavat vaativaa sijaishuoltoa, jolloin sinne sijoitetuilla nuorilla lähtökohtaisesti kaikilla on erityisen suurta tuen tarvetta (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2020, 13). Monilla jälkihuoltoon nuorilla on todettu haasteiden kasautuneen, jolloin tarpeena on mahdollistaa heille monialaista ja vahvaa tukea. (Hirschovits-Gerz, Heino, Laine & Weckroth 2023, 33, 35.)

Aiempien lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvien tutkimusten valossa jälkihuolto näyttää erityisenä palveluna, jossa kohdataan hyvin erilaisissa tilanteissa olevia nuoria. Tutkimusten avulla on tärkeää ymmärtää, millaisia tuen tarpeita sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla on havaittu olevan ja millainen tuki on heidän kohdalla vaikuttavaa. Tämä tutkielma pyrkii paikantamaan hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annettujen lausuntojen kautta millaisena lastensuojelun jälkihuolto näyttää sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta ja millaiseen asemaan jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan tutkielman analyysin kautta muodostetuissa sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa.

3 TEOREETTISEN VIITEKEHYKSEN TARKASTELUA

Tutkielman keskeisenä teoreettisena viitekehyksenä toimii sosiaalisen osallisuuden käsite. Tässä luvussa avaan ensin sosiaalisen osallisuuden käsitettä ja sen myötä tarkemmin keskityn tarkastelemaan sosiaalista osallisuutta sekä yhteiskunnallisesta että yksilön kokemuksellisesta näkökulmasta. Luvun lopussa paneudun tarkastelemaan myös mitä sosiaalinen osallisuus on lastensuojelussa ja jälkihuollon kontekstissa.

3.1 Sosiaalinen osallisuus moniulotteisena ilmiönä

Sosiaalinen osallisuus on laaja käsite, jonka täsmällinen määrittely on haastavaa ja siinä on paljon yhtymäkohtia osallisuuden käsitteen kanssa. Osallisuus on kuulumista johonkin sellaiseen, joka tuottaa yksilölle hyvinvointia. Osallisuuteen liittyy vahvasti mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään, mutta myös laajemmin esimerkiksi yhteisön hyvinvoinnin edistämiseen. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 5.) Sosiaaliseen osallisuuteen kietoutuu nämä osallisuuden periaatteet, mutta keskeisenä erottavana tekijänä voidaan nähdä sosiaaliseen osallisuuteen liittyvän sosiaaliset suhteet. Sosiaalinen osallisuus näin ollen paikantuu erilaisissa ryhmissä ja sosiaalisissa suhteissa toimimiseksi ja kuulumiseksi osaksi jotain isompaa kuten ryhmää, yhteisöä tai yhteiskuntaa. (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 5–7.) Yksinkertaisuudessa sosiaalinen osallisuus voidaan nähdä vastakohtana yhteiskunnasta syrjään jäämiselle eli syrjäytymiselle. Sosiaalinen osallisuus voidaan paikantaa sen äärelle, että ihmiset kasvavat ja kehittyvät suhteessa toisiin ihmisiin ja toisilta saatu palaute rakentaa jokaisen minuutta sekä toimintakykyä. Sen vuoksi erilaiset ihmissuhteet, vuorovaikutustilanteet aina osaltaan muovaavat yksilön kokemusta niin itsestä kuin muista ja vaikuttavat siihen, miten yksilö toimii omassa elämässään ja osana isompaa yhteisöä. (Kallio, Korkiamäki

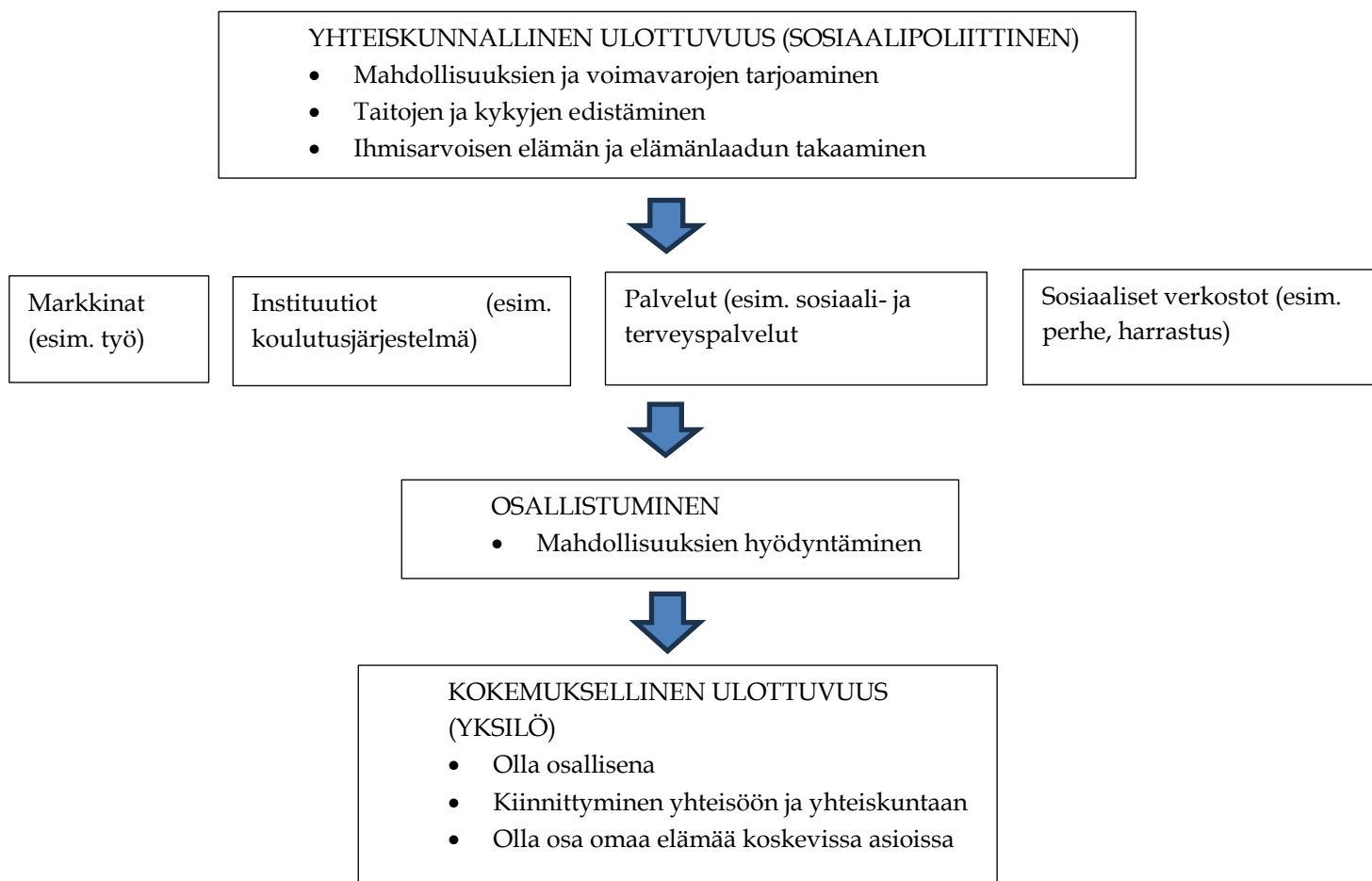
& Häkli 2015, 9–10.) Tässä tutkielmassa sosiaalisen osallisuuden valinta teoreettiseksi viitekehyykseksi perustuu siihen, että näen lastensuojelun jälkihuollolla merkittävän paikan yhteiskunnassa olla osaltaan tukemassa sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria. Erilaisissa sosiaalisissa suhteissa toimiminen sekä kuuluminen osaksi jotakin isompaa yhteisöä on merkityksellistä ja varsinkin nuorten osalta, jotka itsenäistyvät sijaishuollosta ikätovereitaan verrattain vaikeammista lähtökohdista. Hahmotan, että sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet, joita tässä tutkielmassa tarkastellaan, ovat yhteneväisiä sen suhteen, että sosiaalinen osallisuus on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista.

Osallisuus määrittyy tavoiteltavaksi päämääräksi suhteessa osattomuudelle ja sen toteutumisen edellyttää ensisijaisesti tasavertaisia mahdollisuuksia ja resursseja osallistua yhteiskuntaan ja sen toimintoihin. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.) Sosiaalisen osallisuuden nähdään tukevan yksilön toimijuutta sekä toimintakykyä (Kiilakoski ym. 2012, 5–7). Ihmisen on mahdollista kokea yhtäaikaaisesti osallisuutta sekä osattomuutta. Esimerkiksi tietyillä elämän osa-alueilla kuten lähipiirissä ihminen saattaa kokea osallisuuden tunnetta, mutta laajemmin yhteiskunnassa voi joutua kohtaamaan syrjintää tai oikeuksien kieltämistä. (Rimmerman 2013, 35.) Sosiaalista osallisuutta edistävinä asioina pidetään erilaisia ihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä tukevia mahdollisuuksia kuten helposti saatavilla olevia palveluita sekä matalan kynnyksen toimintaa kuten päivätoimintaa (Hiilamo & Saari 2010, 14).

Sosiaalisen osallisuuden toteutumista voidaan lähestyä eri osa-alueiden kautta, mutta näitä ei voi tarkastella pelkästään erillisinä asioina, vaan ne ovat vahvasti toisiinsa yhteydessä. Sosiaalista osallisuutta voidaan hahmottaa myös kehämäisenä kokonaisuutena, jossa ihminen on keskiössä ja häntä ympäröivät yhteisö, palvelut, elinympäristö ja yhteiskunta (Salminen, Lehtonen, Rikala, Kuusisto, Luoma-Halkola, Puumala, Sointu, Wallin & Häikiö 2021, 86). Toisaalta sosiaalista osallisuutta voidaan tarkastella eri ulottuvuuksien kautta. Taloudellisella ulottuvuudella voidaan tarkastella muun muassa toimeentuloon tai työllisyyteen liittyvää osallisuutta. Poliittiseen ulottuvuuteen voidaan puolestaan sisällyttää poliittiset oikeudet kuten äänioikeus sekä ihmisten erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä koskeviin päätöksiin. Sosiaalisiin aspekteihin liittyvät asiat ovat sidoksissa siihen, miten ihmisen erilaisuus näyttäytyy suhteessa valtaväestöön. Sosiaalista osallisuutta voidaan edistää ja toisaalta myös estää kansallisella sekä paikallisella tasolla. Kansallisen tason toimintaan liittyy keskeisesti sosiaalipolitiikka ja sen suuntaviivat kansalaisten oikeuksien edistäjänä. Paikallisella tasolla sosiaalista osallisuutta voidaan edistää muun muassa kiinnittämällä huomiota osallistumisen mahdollisuuksiin sekä vuorovaikutustilanteisiin. (Rimmerman 2013 37–38.) Sosiaalisen osallisuuden hahmottamista niin kehämäisenä kokonaisuutena tai eri

ulottuvuuksien kautta yhdistää ajatus myös moniulotteisesta hyvinvoinnista, jossa hyvinvointia ei nähdä pelkästään yksilön ominaisuutena vaan se muodostuu aina osaltaan suhteessa eri yhteisöihin ja yhteiskuntaan (Allardt 1976, 13–17).

SOSIAALINEN OSALLISUUS

KUVA 1: Sosiaalisen osallisuuden malli (mukailtu Leemann & Hämäläinen 2016, 592)

Sosiaalinen osallisuus voidaan yhdistää hyvinvoinnin kokemuksiin. Hyvinvoinnin on todettu toteutuvan jopa vain niissä tilanteissa, kun ihmisellä on osallisuutta vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin (Jalava & Seppälä 2010, 254). Osattomuuden voidaan nähdä heikentävän sosiaalisen osallisuuden kokemuksia, mutta aina näin ei ole. Hyvinvointi pohjautuu vahvasti yksilön omaan kokemukseen, mutta toisaalta ihmisten hyvinvointia tukeakseen ja mahdollistaakseen on tärkeää, että osallisuuden mahdollisuuksia tuetaan. (Salminen ym. 2021, 81.) Sosiologi Erik Allardt (1976, 37–39) on hahmotellut osallisuuden perustana hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka ovat myös ihmisen perustarpeita. Nämä ulottuvuudet ovat *having* eli talouteen, terveyteen, koulutukseen ja työllisyyteen liittyvät asiat, *loving* eli ihmisen tarpeisiin olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja *being* eli ihmisen tarve

kuulua johonkin yhteisöön ja yhteiskuntaan. Kyseiset kolme osa-aluetta ja perustarvetta vahvistavat osallisuuden kokemusta. (Allardt 1976, 37–39.) Tässä tutkielmassa jäsenen sosiaalisen osallisuuden viitekehyksen osin sosiaalisen osallisuuden mallin mukaisena kokonaisuutena, jotta sosiaalisen osallisuuden eri tasot tulisivat näkyväksi (KUVA 1, s.17).

3.1.1 Yhteiskunnallinen näkökulma

Sosiaalisen osallisuuden käsitteellä on erilaisia määritelmiä. Maailmanpankki (The World Bank 2013, 110) määrittelee sosiaalisen osallisuuden prosessiksi. Ensimmäiseksi tässä prosessissa ihmisten ehtoja yhteiskuntaan osallistumiseksi parannetaan. Toiseksi prosessissa edistetään heikommassa asemassa olevien ihmisten ihmisarvoa ja erilaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan. Tutkija Bill Reimer (2004, 78–87) määrittelee sosiaalisen osallisuuden (*social inclusion*) jakamalla sen eri alakategorioihin, joissa keskeisenä tekijänä on ihmisten väliset sosiaaliset suhteet. Sosiaalisen osallisuuden vastakohtana puolestaan on sosiaalinen syrjäytyminen (*social exclusion*). Markkinasuhteisiin lukeutuvat esimerkiksi koulutus ja työllisyys. Byrokraattiset suhteet pitävät sisällään ihmisten erilaiset asemat ja roolit, oikeudet ja velvollisuudet sekä ihmisten suhteen sääntöihin ja normeihin. Assosiativisiin eli liittännäissuhteisiin nähdään kuuluvan ihmisten väliset yhteiset intressit, yhteinen toimijuus, yhteisöllisyys sekä yhteiset tavoitteet. Yhteisölliset suhteet puolestaan kattavat identiteettiin verrannolliset suhteet kuten perhe sekä keskeisenä yhteisöllisiä suhteita määrittävinä tekijöinä ovat tavat, tottumukset ja olosuhteet. (Reimer 2004, 78–87; The World Bank 2013, 110.)

Sosiaalinen osallisuus voidaan nähdä yhteiskuntapoliittisena käsitteenä ja sosiaalipoliittisina toimina. Sosiaalinen osallisuus voidaan nähdä muuttuvana prosessina, kun sitä tarkastellaan sosiaalipoliittisesta näkökulmasta. Sosiaalista osallisuutta tukemalla ja vahvistamalla pyritään torjumaan köyhyyttä ja syrjäytymistä, mahdollistetaan yhteiskuntaan osallistuminen ja tarjotaan mahdollisuuksia ja voimavaroja. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskunnan tai väestön hyvinvoinnin arvioiminen, johon myös sosiaalinen osallisuus osaltaan kuuluu, edellyttää arvoja mihin asioita voidaan peilata. Monesti ajatus hyvinvointiyhteiskunnasta on liitetty hyvinvoinnin käsitteeseen. Lisäksi yhteiskunnallisesta näkökulmasta hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus eivät ole pysyviä tiloja, vaan ne muuttuvat yhteiskunnan kehityksen mukaan. (Allardt 1976, 13, 17.)

Sosiaalisen osallisuuden käsitteellä on taustaa niin sosiologiaan (Leemann & Hämäläinen 2016, 589) kuin myös sosiaalipsykologiaan (Isola ym. 2017, 15). Teoreettisessa keskustelussa on käytetty pitkään inklusio – käsitettä eksluusion

vastaparina. Inklusiolla tarkoitetaan olla osa jotakin ja eksluusiolla puolestaan poissulkemista. Inklusiota sekä eksluusiota voi tapahtua monella eri tasolla, kuten yksilön, perheen, yhteisön tai globaalilla tasolla. Keskeistä on huomioida, että sosiaalinen osallisuus näyttäytyy ja toteutuu eri ihmisillä eri tavoin riippuen heidän tilanteestaan elämässään. Inklusion ja eksluusion käsitteitä käytetään usein muun muassa kansalaisyhteiskunnan, yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden, sosiaalisen epätasa-arvoisuuden sekä yhteiskunnallisten oikeuksien ja mahdollisuuksien tarkastelussa. Sosiaalinen osallisuus on moniulotteinen ilmiö, jossa on nähtävillä usein sekä arvotavoitteita että keinoja edistää oikeudenmukaisuutta sekä tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa, vähentää köyhyyttä ja ehkäistä syrjäytymistä. Näin ollen sosiaalinen osallisuus on aina sidoksissa aikaan ja paikkaan, ja sitä on mahdollisuus edistää tai toisaalta myös estää toteutumasta. Sosiaaliseen osallisuuteen voidaan nähdä vaikuttavan muun muassa sosiaaliset suhteet, sosiaalinen toimintakyky ja osallisuuden kokemus. Keskeistä on yhteiskunnassa osattomuutta kokevien ohjaaminen lähemmäksi yhteiskunnan toimintoja ja palveluita. Sosiaalinen osallisuus yhteiskunnassa tarkoittaa erilaisten mahdollisuuksien toteutumista. Näitä ovat esimerkiksi mahdollisuus terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalinen osallisuus nähdään osana yhdenvertaisia oikeuksia sekä mahdollisuuksia. Sosiaalinen osallisuus mahdollistaa resurssien osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalisella osallisuudella voidaan viitata ihmisen hyvinvoinnin kannalta merkittäviin asioihin muun muassa liittyen osallistumiseen esimerkiksi poliittiseen ja sosiaaliseen toimintaan ja instituutioihin. Sosiaalista osallisuutta tukevia asioita ovat myös sosiaaliturva ja sosiaali- ja terveystalouden saatavuus. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.)

Sosiaalinen osallisuus voi viitata yksilöiden ja ryhmien kykyyn osallistua sosiaaliseen toimintaan ja siihen, missä määrin he tuntevat olevansa mukana ja tunnustettuina arvokkaiksi ja kykeneviksi osallistumaan. Lasten sosiaalista osallisuutta on tutkittu ja siinä on havaittu, että sosiaalinen osallisuus on elintärkeää asenteiden ja valmiuksien, kuten toivon ja omien arvojen kehittymiselle ja harjoittamiselle. (Mullin 2023.) Lasten sosiaalisen osallisuuden mahdollistaminen kouluissa lähtee siitä, että järjestelmässä tunnustetaan sosiaalisen osallisuuden merkitys. Koulutusjärjestelmän tulee tukea opetushenkilöstöä osallistavassa työskentelytavassa, jossa oikeudenmukaisesti kohdellaan lapsia heidän erilaisista taustoista huolimatta. (Ainscow 2020.) Koulujen rooli nähdään merkittävänä lasten sosiaalisen osallisuuden kehittäjänä ja toisaalta myös rajoittajana. Ihmissuhteet ovat tärkeä osa lasten koulukokemuksia, kuten yhteenkuuluvuuden tunteen kokemisen näkökulmasta. Esimerkiksi koulu ympäristönä mahdollistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen taitojen opetteluun, asenteiden edistämisen sekä itseään että muita kohtaan sekä mahdollisuuden toteuttaa omia että yhteisiä tavoitteita, joilla voidaan

myös vaikuttaa ympäristöön ja laajemmin yhteiskuntaan. Sosiaalinen osallisuus on arvokasta ja oppilaitoksilla on iso rooli sen edistämisessä. Toivon asenne ja kyky henkilökohtaiseen itsenäisyyteen muovautuu sen mukaan, miten lapsi kokee sosiaalisen osallisuuden. (Mullin 2023.)

3.1.2 Kokemuksellinen näkökulma

Sosiaalinen osallisuus voidaan nähdä myös yksilön kokemuksellisena tunteena. Yksilön kokemuksellista tunnetta ei voida määrätä ulkopuolelta. Osallisuuskäsitteen määritelmässä voidaan korostaa osallistumisen mahdollisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen pohjautuvaa kokemusta sekä kokemusta, jossa ihminen voi vaikuttaa itseään sekä ympäristöään koskeviin asioihin ja toimia näissä asioissa aktiivisena toimijana. Osallistuminen on prosessi ja keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisesta osallisuudesta keskusteltaessa on tärkeää huomioida jokaisen henkilökohtaiset kokemukset niin osallisuudesta kuin osattomuudesta. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.) Sosiaalista osallisuutta ei pidä nähdä vain aktiivisena osallistumisena johonkin vaan, siinä tulee huomioida yhtä lailla osallisuuden kokemus tilanteissa, joissa ihminen ei aktiivisesti pysty ottamaan osaa asioihin, mutta haluaa kuitenkin kokea olevansa osa jotakin (Jalava & Seppälä 2010, 254). Lisäksi sosiaalisen osallisuuden toteutumisen ja kokemusten näkökulmasta käsin tarkasteltuna on keskeistä kiinnittää huomiota myös yhteiskunnassa epätasaisesti jakautuneeseen valtaan, jolla on merkitystä sosiaalisen osallisuuden kokemukselle. Jos yksilö kokee, että tietyllä ryhmällä on valta merkittäviin asioihin ja nämä asiat vaikuttavat yksilön elämään, niin kokemus on väistämättäkin epäoikeudenmukainen. (Isola, Nousiainen & Valtari 2020, 171.)

Sosiaalinen osallisuus näkyy kaikkialla yhteiskunnan rakenteissa, mutta keskeisimpiä ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi koulutus, työllisyys, asuminen, talous ja sosiaaliset verkostot. Sosiaalisen osallisuuden vastakohtana nähdään sosiaalinen syrjäytyminen. Pitkään erilaisten vaikeuksien keskellä olleet ihmiset saattavat kokea muun muassa merkityksettömyyttä, kuulumattomuutta, arvottomuutta sekä autonomisuuden puutetta. Tällaisten kokemusten myötä ihmisen mahdollisuuksien näkeminen tulevaisuutta ajatellen yleensä kapeutuu ja uskallus tarttua mahdollisuuksiin heikentyy. Vähitellen ihmisen sosiaaliset suhteet ja yhteiseen toimintaan osallistuminen vähenee ja lopulta ihminen voi kadottaa oman potentiaalinsa olla osa yhteiskuntaa. (Isola ym. 2020, 169.) Jos sosiaalista osallisuutta rajoitetaan, niin väistämättäkin se vaikuttaa heikkenevästi yhteiskunnan tilaan ja pahimmillaan ongelmat vain kasvavat ja näitä ongelmia yhteiskunnan tulee lopulta hoitaa. Sosiaalinen syrjäytyminen voi yksilön kohdalla saada aikaan tunteen siitä, että ei kuulu mihinkään. Yhteenkuuluvuuden tunteen puuttuminen voi johtaa esimerkiksi vihamielisyyteen ja kyvyttömyyteen ottaa osaa yhteiskunnassa myönteisinä

pidettyihin asioihin. Toisin sanoen äärimmäisenä riskinä on, että sosiaalisen syrjäytymisen myötä henkilöt radikalisoituvat, kun he kokevat asemansa yhteiskunnassa arvottomina. (Montgomery, McIntyre & Hall 2012.)

Sosiaalisen osallisuuden toteutumista tukee sosiaalinen pääoma. Sosiaalista pääomaa ovat muun muassa normit ja arvot, identiteetti, käsitykset oikeudenmukaisuudesta, luottamuksen tunne, sosiaalinen vastavuoroisuus, organisaatioiden ja verkostojen yhdistäminen, merkitykselliset osallistumismahdollisuudet, kommunikaatio ja tosiasiat sekä tunne kulttuurisesta osallisuudesta tai integraatiosta. (Montgomery, McIntyre & Hall 2023.) Hämäläinen (2008, 22) tuo esille, että nuorten kokemukselliseen osallisuuteen voidaan liittää yhteiskunnallinen asema, joka tarkoittaa yhteiskunnan jäsenyyttä eli yhteyden luomista siihen yhteiskuntaan, jossa elää.

3.2 Sosiaalinen osallisuus lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa

Koska lastensuojelun jälkihuollon asiakkaat ovat aina jossain vaiheessa lapsuutta eläneet sijaishuollossa, osa usean vuoden ja osa vähemmän aikaa niin sosiaalista osallisuutta tulee tarkastella eri elämänvaiheissa olevina merkityksellisinä asioina. Sen vuoksi tarkastelen sosiaalista osallisuutta lasten ja nuorten elämään keskeisesti liittyvien asioiden näkökulmista käsin, joista hahmotan yhtymäkohtia liittyen myös lastensuojelun jälkihuoltoon.

Sosiaali- ja terveysministeriön tuottamassa selvityksessä (2020) tuodaan esille, että lapsistrategian keskeisenä tavoitteena on edistää kaikkien lasten sosiaalista osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi erityistä huomiota tulee kiinnittää erityistä tukea tarvitsevien lasten tilanteisiin ja osallisuuden kokemuksiin muun muassa lasten laitoshoidon liittyen. Selvityksen perusteella sosiaalisen osallisuuden tulee olla keskeinen arvo yhteiskunnassa liittyen kaikkeen päätöksentekoon ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Lapset tulee nähdä osana yhteiskuntaa ja tulevaisuuden kansalaisina. Tähän peilaten ajattelen, että sosiaalisen osallisuuden kokemukset ovat elämänvarrella muuttuvia tilanteiden mukaan, mutta lapsuudessa koettu osallisuus väistämättäkin vahvistaa osallisuutta myös myöhemmässä elämässä. Lasten ja nuorten osallisuuden eri muotojen kuten sosiaalisen osallisuuden edistämisen voi nähdä perus- ja ihmisoikeutena. Lapsella ja nuorella on muun muassa perustuslain mukaan oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti sekä oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan kehittämiseen. Sosiaalista osallisuutta peilaavia periaatteita erityisesti lastensuojelun ja siten myös jälkihuollon kontekstissa ovat muun muassa tiedon ja ymmärryksen vahvistaminen, kaikkien lasten osallisuuden tukeminen sekä tavoitetilana mahdollisimman lapsiystävällinen

yhteiskunta, jossa jokaisella nähdään olevan oma paikkansa ja merkityksensä. Erilaisissa institutionaalisissa paikoissa kuten kouluissa on tärkeää vahvistaa lasten sosiaalisen osallisuuden toteutumista, koska se luo pohjaa lasten hyvälle tulevaisuudelle. (Stenvall 2020, 14–19.)

Sosiaalinen osallisuus ja ryhmään kuulumisen lasten ja nuorten keskuudessa merkitsevät paljon. Ryhmään kuulumisen ja hyväksytyksi tuleminen ovat nuorelle tärkeitä hyvinvoinnin mahdollistajia ja siten sosiaalista osallisuutta lisääviä tekijöitä. Nuorelle ryhmään kuulumisen ja siinä koettu sosiaalinen osallisuus edesauttavat saavuttamaan kokemusta itsestä arvostettuna ja tärkeänä. (Korkiamäki & Ellonen 2010, 25.) Lasten ja nuorten sosiaalisen osallisuuden tarkastelussa keskeisessä asemassa ovat erityisesti arjen yhteisöt. Sosiaalisen osallisuuden voidaan tällöin nähdä rakentuvan erilaisissa yhteyksissä eri lähtökohdista, mutta osallisuuden voi nähdä olevan läsnä kaikissa niissä paikoissa, joissa lapset ja nuoret viettävät aikaa. Arkiset ihmissuhteet sisältävät esimerkiksi päiväkodin ja koulun. Julkisissa palveluissa tapahtuvat kohtaamiset osaltaan rakentavat osallisuutta, kuten lastensuojelussa asiointi. Yhteiskunnalliset rakenteet ovat osa lasten ja nuorten elämää erilaisten päätösten myötä. (Stenvall 2020, 21–22.)

Eräässä norjalaisessa tutkimuksessa (Riise & Paulsen 2022) on tutkittu sosiaalityöntekijöiden käsityksiä osallisuuden toteutumisesta jälkihuollossa. Tutkimuksessa keskeisenä havaintona, on että jälkihuollossa nuoren osallisuuden tulee kulkea mukana kaikissa työskentelyn vaiheissa. Esimerkiksi on havaittu se, että sosiaalityöntekijöiden keskittyessä lakisääteisten vaatimusten täyttämiseen, niin tällöin nuoren osallisuuden kokemus ei välttämättä toteudu. Keskeisenä havaintona kyseisessä tutkimuksessa on, että toimivalla yhteistyösuhteella sosiaalityöntekijän ja nuoren kanssa on erityinen merkitys nuoren osallisuuden ja voimaantumisen kannalta. (Riise & Paulsen 2022.) Toimivan yhteistyösuhteen lisäksi nuorten sosiaalisen osallisuuden toteutumista voidaan osaltaan tukea vastavuoroisella sosiaalityöllä. Vastavuoroiseen vuorovaikutukseen voidaan sisältää muun muassa kohdatuksi, kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset omana itsenään. Tapa, jolla nuoret kohdataan, vaikuttaa siihen, miten he kohtaavat myös muita. Vastavuoroisten suhteiden avulla voidaan tukea sosiaalista osallisuutta, yksilöiden voimaantumista ja tavoitella pysyviä sekä luottamuksellisia suhteita. (Törrönen & Sharpe 2016, 289.)

Lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa erityisen tärkeää on huomioida erityistä tukea tarvitsevat nuoret ja heidän sosiaalisen osallisuutensa toteutuminen. Monesti erilaisiin elämänhaasteisiin kytkeytyy myös vaikeudet kokea sosiaalista osallisuutta. Esimerkiksi rikoksilla oireileva nuori voidaan nähdä yhteiskunnassa hyvin negatiivisessa valossa. Oleellista nuoren sosiaalisen osallisuuden kokemuksen kannalta on, että tuleeko nuori nähdä sellaisena kuin kokee olevansa eikä jonkun

ulkopuolisen määritelmän kautta. Ihminen rakentaa aina omaa identiteettiään peilaten omiin kokemuksiin, mutta vahvasti siihen vaikuttaa myös suhde yhteisöihin ja sen jäseniin. Jokainen haluaa kuulua johonkin yhteisöön ja tärkeää on, että jokainen tunnustetaan ja tunnustetaan kuuluvaksi johonkin yksilön hyvinvointia tukevaan yhteisöön. Jokainen nuori tulee nähdä samaan aikaan sekä samankaltaisuuden että erilaisuuden kautta. Samankaltaisuuteen liitetään ajatus tasavertaisuuden toteutumisesta, mutta siinä ohella on tärkeää ymmärtää jokaisen erilaisuus yhteiskunnallisten rakenteiden ja roolien määrittelemänä. (Stenvall 2020, 25, 29.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tutkielman toteutus on ollut monia vaiheita sisältävä prosessi, joka on vaatinut aikaa. Tässä luvussa avaan tutkielman toteutusta kokonaisuudessaan, mistä on lähdetty liikkeelle ja miten erilaisiin ratkaisuihin olen päätenyt. Ensiksi tuon esille tutkielman tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä, jotka pitkälti määrittävät tutkielman keskeisen rungon. Tämän jälkeen avaan tutkielmassa käytettyä aineistoa ja sitä miksi olen kyseisen aineiston tähän tutkielmaan valinnut ja miten olen sitä työstänyt. Tutkielman aineiston tarkastelusta on luontevaa siirtyä tutkimusmenetelmään, joka on temaattinen analyysi, jonka analyysiprosessin vaiheita pyrin mahdollisimman selkeästi kuvaamaan. Neljännen luvun lopuksi nostan tarkasteluun vielä sen, miten eettiset periaatteet ja luotettavuus on huomioitu tutkielman toteutuksessa.

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkielmassani tarkastelun kohteena on yhteiskunnallisesti ajankohtainen aihe eli lastensuojelun jälkihuolto. Vasta viime vuosien aikana jälkihuoltoa on yhä enemmän tutkittu ja kehitetty, sillä aiemmin jälkihuoltoon liittyvä tutkimus on ollut verrattain vähäistä suhteessa muuhun lastensuojelun tutkimukseen. Tavoitteenani on ollut tutkia lastensuojelun jälkihuoltoa sosiaalisen osallisuuden viitekehystä hyödyntäen. Olen kiinnostunut siitä, millaisia sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen hallitukseen esitykseen (HE 56/2023) annetuista lausunnoista on tunnistettavissa ja siitä jatkumona olen kiinnostunut, millaisiin asemiin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa.

Tämä tutkielma toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jolla pyritään tutkimaan ja ymmärtämään tutkimuskohdetta kokonaisvaltaisesti ja syvällisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 161). Tutkielman

aineistona toimii lausunnot koskien hallituksen esitystä lastensuojelulain muuttamiseksi (HE 56/2023). Erilaisia valmiita aineistoja on olemassa paljon, joten tutkijan ei aina tarvitse lähteä keräämään itselleen uutta aineistoa (Eskola & Suoranta 2015, 118). Tutkielman tekohetkellä varsin ajankohtaiset lausunnot tutkielman aineistona mahdollistavat hedelmällisen pohjan saavuttaa tutkittavaan aiheeseen liittyen jotain uutta tietoa tai vähintään uudenlaista näkökulmaa. Näin ollen näen, että tutkielman aineistoksi päätyneet lausunnot on perusteltu valinta tutkimuskysymysteni kannalta. Ensimmäinen tutkimuskysymys on tutkielman päätutkimuskysymys. Toinen tutkimuskysymys liittyy ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja on ikään kuin jatkumo päätutkimuskysymykselle.

1. *Millaisia sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetuista lausunnoista on tunnistettavissa?*
2. *Millaisiin asemiin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa?*

4.2 Tutkielman aineisto

Tutkielman aiheen valintaan vaikutti oma kiinnostukseni lastensuojelun jälkihuoltoa kohtaan. Tutkielman suunnitteluvaiheessa syksyllä 2023 on ollut ajankohtaista valmiita aineistoja jälkihuoltoon liittyen tarjolla, joten päätin hyödyntää lausuntoja liittyen jälkihuollon ikärajan laskemiseen. Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti lausuntokierroksen hallituksen esitykseen koskien lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamista 25 vuodesta 23 vuoteen aikavälillä. Lausuntokierros toteutettiin aikavälillä 17.8 - 14.9.2023. Lausuntoa pyydettiin 56 taholta ja lisäksi on ollut mahdollisuus kenellä tahansa antaa lausunto asiaan verkossa toimivassa Lausuntopalvelussa. (HE 56/2023.) Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttamassa lausuntopyynnössä on käytetty hallituksen esityksen luonnosta koskien lastensuojelulain muuttamista. Lausuntopyynnössä on tuotu esille asian taustoja, tavoitteita, ehdotuksia ja niiden vaikutuksia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023). Lausuntoja on annettu yhteensä Lausuntopalvelun tietojen mukaan 79 kappaletta. Lausunnot ovat pääosin asiantuntijoiden antamia kuten hyvinvointialueiden, sosiaalihuollon ammattihenkilöiden sekä viranomaisten, palveluntuottajien ja järjestöjen, mutta joukossa on myös muutamia yksityishenkilöiden antamia lausuntoja. (Lausuntopalvelu 2023.) Lausuntopalvelu on Oikeusministeriön ylläpitämä ja tuottama verkkopalvelu ja kaikki sen sisältö on julkista. Lausuntopalvelun tarkoituksena on tarjota kansalaisille, järjestöille ja viranomaisille yhdenmukainen verkkopalvelu. Verkkopalvelussa julkaistaan lausuntopyyntöjä,

annetaan lausuntoja sekä käsitellään annettuja lausuntoja. Palvelun tavoitteena on mahdollistaa kansalaisvaikuttamista, tiedottamista sekä lisätä lausuntomenettelyn läpinäkyvyyttä. Lausuntojen antaminen palveluun vaatii vahvaa tunnistautumista, mutta ilman tunnistautumista voi lukea lausuntopyyntöjä sekä annettuja lausuntoja. (Lausuntopalvelu 2023.)

Hallituksen esitys (HE 56/2023) on laadittu eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60§:n muuttamisesta. Koska tutkielmani aihe keskittyy lastensuojelun jälkihuoltoon, niin olen luonnollisesti rajannut aineistosta pois kyseiseen hallituksen esitykseen annetut lausunnot tai lausuntojen kohdat, joissa on otettu kantaa varhaiskasvatuslakiin. Tutkielmani aineisto koostuu yhteensä 75 lausunnosta koskien hallituksen esitystä (HE 56/2023) lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamisesta. Olen koonnut nämä 75 lausuntoa yhdeksi tiedostoksi ja aineistoa sivumäärällisesti on ollut analyysivaiheen alussa noin 100 sivua. Lausuntojen pituudet vaihtelevat merkittävästi toisiinsa nähden ja sen vuoksi lausuntojen kasaaminen yhteen tiedostoon auttaa havainnollistamaan aineiston kokoa paremmin kuin lausuntojen lukumäärä. Tutkielman lopussa olen listannut lausunnot, jotka ovat olleet osa tämän tutkielman aineistoa (LIITE 1).

4.3 Tutkimusmenetelmänä temaattinen analyysi

Tutkielmassa aineistoa analysoidaan temaattista analyysia käyttäen. Temaattinen analyysi sopii tähän tutkielmaan hyvin, koska tutkin lastensuojelun jälkihuoltoon liittyviä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia sekä sitä, millaiseen asemaan lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä ulottuvuuksissa. Temaattinen analyysi on tutkijalle joustava metodi, jonka vuoksi se soveltuu hyvin laadulliseen tutkimukseen. Temaattisen analyysin rikkaus on saada tuotettua monipuolista tietoa ja sen voidaan katsoa soveltuvan hyvin laajankin aineiston analyysiin saaden luotua tutkielman tulokset tiiviiksi kokonaisuudeksi. Temaattisella analyysillä voidaan saavuttaa vahva yhteys tutkielman aineiston ja tutkimuskysymysten välille. (Braun & Clarke 2006.)

Temaattista analyysia voidaan toteuttaa induktiivisesti eli aineistolähtöisesti, deduktiivisesti eli teorialähtöisesti tai abduktiivisesti eli teoriaohjaavasti. Tämän tutkielman analyysi paikantuu abduktiiviseen eli teoriaohjaavaan analyysiin, jossa aineistolähtöisyys ja teorialähtöisyys kulkevat molemmat mukana. Teoriaohjautuvassa analyysissa teoreettinen viitekehys vaikuttaa tutkimuskysymyksiin kuten tässä tutkielmassa tutkimuskysymyksessä on teoreettinen viitekehys läsnä eli sosiaalisen osallisuuden -käsite. Kuitenkin analyysin edetessä on havaittavissa, että aineistolähtöisyys on mukana teorialähtöisyyden

rinnalla. Teoria kuitenkin toimii ikää kuin apuvälineenä tämän tutkielman analyysin teossa. Analyysin pohjalta muodostuneet teemat pohjautuvat vahvasti aineistoon, mutta aiempi teoria ohjaa kuitenkin osaltaan analyysin tekoa. Tarkoituksena on saavuttaa uusia näkökulmia eikä niinkään testata olemassa olevaa teoriaa. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 136; Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.)

4.4 Analyysin kuvaus

Laadullisen aineiston analyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, jotka ovat aineiston kuvailu, luokittelu ja yhdistely. Näiden kolmen vaiheen myötä voidaan saavuttaa aineiston tulkinta. Aineiston tulkinta on analyysin perusta, mutta onnistunut analyysiprosessi tarvitsee luokittelua, joka luo kehyksen niille puitteille, joissa aineistoa jäsennetään. Luokitteluvaiheessa pyritään löytämään yhdenmukaisuuksia ja eroavaisuuksia, ja tällöin tavoitteena on kokonaisuuden jäsentäminen. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 145–150.)

Tässä tutkielmassa aineiston analysointi alkoi aineistoon tutustumisella. Ymmärrys aineiston kokonaisuudesta vaati sen lukemista läpi useaan kertaan. Aluksi keskityin vain sisäistämään aineistoa kokonaisuudessa, enkä vielä aluksi tehnyt mitään merkintöjä tekstiin tai erityisen tarkkoja havaintoja. Tämän jälkeen aloin käymään aineistoa läpi tarkemmin tutkimuskysymysteni kautta. Etsin aineistosta kohtia, joissa sosiaalista osallisuutta edes vähäisesti sivuttiin (TAULUKKO 1, s.27). Tässä vaiheessa halusin olla aineistoa kohtaan avoin ja vältin sitä, että liiaksi lähtisin alkuvaiheessa karsimaan aineistoa. Huomasin kuitenkin, että pitäessäni sosiaalisen osallisuuden vahvasti mielessäni aineistoa läpikäydessä, niin tutkielman kannalta sain aineistosta vähitellen selkeämmän kokonaisuuden luotua itselleni. Tein tutkijana valinnan siitä, että sosiaalista osallisuutta lähdin tarkastelemaan aineistosta monitasoisesti pitäen mielessä sosiaalisen osallisuuden yhteiskunnallisen- sekä yksilön kokemuksellisen ulottuvuuden. Korostin aineistosta kohtia, jotka toivat esille sosiaalista osallisuutta. Kun olin aineistostani kartoittanut keskeiset kohdat liittyen tutkittavaan aiheeseen, niin aloin jäsentämään niitä omiksi kokonaisuuksiksi eli teemoiksi, joita tässä tutkielmassa nimitetään ulottuvuuksiksi.

Braun ja Clarke (2006) ovat jäsentäneet temaattisen analyysin vaiheet kuuteen osioon, jotka osaltaan itseänikin tukivat analyysiprosessin hahmottamisessa. Ensimmäinen vaihe on aineistoon tutustuminen, johon itse käytin paljon aikaa. Toinen vaihe on alustavien koodien tuottaminen, jota itse toteutin sillä, että merkitsin aineistosta kohtia, joissa edes jollain tasolla vastattiin tutkimuskysymyksiini. Kolmas vaihe on teemojen etsiminen, joka analyysiprosessissani näyttäytyi sillä, että pyrin luomaan tutkittavaan aiheeseen liittyvistä keskeisistä käsitteistä ja aineiston osista

kokonaisuuksia ikään kuin erilaisten teemojen mukaisesti. Neljännessä ja viidennessä vaiheessa ollaan vahvasti aineistosta analysoitujen teemojen ympärillä, joita itse tämän tutkielman tuloslukuissa nimitän vahvemmin erilaisiksi ulottuvuuksiksi, mitä aineistossa ilmenee. Olen nimennyt aineistosta tunnistettavat sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet mahdollisuuksien-, hyvinvoinnin- ja toimijuuden ulottuvuuksiksi, joita käsittelen omissa tutkielman tulosten alaluvuissa. Tässä tutkielmassa olen muodostanut aineistosta tunnistettavat sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet teemoittelun kautta. Olen jäsentänyt aineistoa sosiaalisen osallisuuden viitekehykseen nojautuen. Olen ensiksi ryhmitellyt aineistossa olevien lausuntojen sosiaaliseen osallisuuteen viittaavia kohtia samankaltaisuuden perusteella omiksi ryhmiksi. Näiden pohjalta olen teemoitellut aineistoa ja tunnistanut niistä kolme isompaa teemaa, jotka tässä tutkielmassa ovat tunnistettuja sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia. Kuudes eli viimeinen vaihe kattaa tutkimustulosten raportoinnin, joka osaltaan tässä tutkielmassa muodostui luonnollisesti sen myötä, mihin analyysin alkuvaiheet lopulta johtivat.

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston analyysin vaiheesta (sosiaalista osallisuutta tukevia asioita)

Yhdenvertaisuuden edistäminen, eriarvoisuuden vähentäminen ja inhimillinen politiikka
Ennaltaehkäisy korostaminen korjaavien palveluiden rinnalla
Monialaiset ja saatavilla olevat sosiaali- ja terveyspalvelut
Nuoren tukemisen keskiössä motivointi, kiinnipitävyys, sitouttaminen, jatkuvuus ja suhdeperustainen työskentely
Jatkumoiden merkitys; esimerkiksi sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen
Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja olla osa jotakin
Oman tulevaisuuden polun rakentaminen (esimerkiksi opinnot, työ)
Vaikutusmahdollisuudet omaa elämää koskevissa asioissa

4.5 Eettisten periaatteiden ja luotettavuuden tarkastelua

Hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteet kulminoituvat luotettavuuden, rehellisyyden, arvostuksen ja vastuunkannon ympärille (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11.) Nämä neljä periaatetta ovat kulkeneet vahvasti mukana tämän tutkielman kaikissa vaiheissa, koska tutkijan asemassa koen näiden periaatteiden mukaan toimimisen sekä avoimuuden ja läpinäkyvyyden huomioimisen merkityksellisinä tutkielman kokonaisuuden kannalta. Eettisyys on osa kaikkea elämää ja tutkimusetiikassa korostuu tutkijan oma tilanne suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Eettisyys on aina läsnä tilanteissa, joissa tehdään erilaisia

valintoja eikä ole olemassa täysin yksiselitteisiä ratkaisuja. (Kuula 2011.) Hahmotan itse vahvasti tutkielman tekoprosessin sellaiseksi, jossa jokainen vaihe on osaltaan jonkin tietyn ratkaisun tulos. Lopulta tutkielma on yksi kokonaisuus, jossa on monia erilaisia ratkaisuja tehty ja pienetkin muutokset valinnoissa olisivat voineet johtaa toiseen lopputulokseen. Näin ollen ajattelen, että keskeistä on mahdollisimman hyvin tuoda esille tutkielman erilaisia vaiheita ja valintoja, jotta tutkielmaa voidaan pitää luotettavana ja eettisten periaatteiden mukaisena.

Tutkielmassani eettisten näkökulmien huomioiminen on alkanut jo aiheen valinnasta lähtien. Sosiaalityön tutkimuksessa ja erityisesti lastensuojeluun liittyen aiheet lähtökohtaisesti aina koskevat jollain tavoin asioita, joihin liittyy enemmän tai vähemmän erilaisia stigmoja. On todettu, että lastensuojeluun liittyvät stigmaat voivat heikentää asiakkaiden hyvinvointia pitkäaikaisesti ja ohjata sen vuoksi heidän elämänsä negatiiviseen suuntaan. Stigmaan ja häpeään liittyvät tuntemukset vaikuttavat ihmisten tapaan toimia ja voivat merkittäväällä tavalla estää muun muassa avun piiriin hakeutumista varhaisessa vaiheessa. (Hokkila 2023, 91.) Tutkielmani aihe liittyy lastensuojelun jälkihuoltoon ja sen vuoksi tutkielman tekemisessä on ollut tärkeää huomioida, että tutkielma nojaa eettisten periaatteiden toteutumiseen. Lisäksi aiheen valinnalla olen halunnut nostaa esille lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyyttä, sekä osaltaan olla edistämässä sitä, että yhteiskunnassamme olevat stigmaat hiljalleen voisivat heikentyä.

Olen päätenyt käyttämään tutkielmassani valmista aineistoa, joka on julkisesti saatavilla Lausuntopalvelussa. Lausuntopalvelun keskeisenä tarkoituksena on mahdollistaa kansalaisvaikuttamista, tiedottamista sekä lisätä lausuntomenettelyn läpinäkyvyyttä. Lausuntojen antaminen edellyttää vahvaa tunnistautumista, mutta muutoin materiaali Lausuntopalvelussa on vapaasti luettavissa. (Lausuntopalvelu 2023.) Lausuntopalveluun annettuja lausuntoja ei ole varsinaisesti tehty tutkimustarkoituksiin. Aineiston käyttöön liittyen ei ole tarvinnut kysyä lupaa, koska lausunnot eivät kosketa yksittäisten ihmisten arkaluontoisia asioita. Lausuntopalvelussa myös selkeästi kerrotaan, että annetut lausunnot ovat julkisia ja kaikkien vapaasti luettavissa. Lausunnot ovat lähtökohtaisesti kirjoitettu julkiseksi vaikuttamisaineistoksi ja siksi näen, että niitä on mahdollista käyttää myös tutkimusaineistona. Aineistoa käsitellessä olen pitänyt erityistä huolta hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti toimimisesta ja siten aineiston kunnioittamisesta.

Analysoin aineistoa temaattista analyysia käyttäen ja aineiston rajaamisessa on vaikuttanut tutkimuskysymykset ja tutkielman teoreettinen viitekehys eli sosiaalisen osallisuuden -käsite. Suoria aineistolainauksia käyttäessäni olen kunnioittanut aineistoa, ja lausunnon antajia enkä ole niitä muokannut. Tässä tutkielmassa olennaista on saada temaattisen analyysin kautta vastauksia tutkimuskysymyksiin ja kyseisessä analyysimenetelmässä korostuu aineiston

saaminen mahdollisimman ymmärrettävään ja tiiviiseen muotoon. Tiedostan temaattiseen analyysiin sisältyvät mahdolliset heikkoudet, joita on todettu olevan muun muassa se, että kyseinen analyysitapa mahdollistaa vain aineiston kuvailua. Temaattista analyysia on kritisoitu riittävän syvän tulkinnan puuttumisesta. (Braun & Clarke 2014.) Tutkijan asemassa näen, että jokaisella analyysitavalla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Ajattelen kuitenkin, että jokainen tutkija tekee analyysimetodin osalta valinnan nimenomaisesti omaa tutkimusta ajatellen. Näen, että tämän tutkielman aihe on sellainen ja aineiston koko myös sen verran laaja, että temaattinen analyysi on perusteltu valinta, jolla saavutetaan vastaukset tutkimuskysymyksiin sekä saadaan aikaan jäsenneilyt tutkimustulokset.

Lopuksi tutkielman eettisyyttä ja luotettavuutta tarkasteltaessa koen tärkeäksi nostaa esille oman tutkijan positioni suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Koen, että työkokemus lastensuojelun jälkihuollon parissa on auttanut itseäni luomaan tästä tutkielmasta sellaisen kokonaisuuden, jossa osaltaan näkyy ymmärrys tutkittavasta aiheesta, mutta myös kiinnostus sitä kohtaan, että erilaista tietoa on paljon saatavilla ja sen jäsentämisen kautta oppii aina jotain uutta. Oma arvomaailmani varmasti osaltaan on vaikuttanut tutkielman aikana tehtyihin erilaisiin valintoihin ja esimerkiksi olen halunnut ottaa teoreettiseksi viitekehyykiseksi sosiaalisen osallisuuden, johon peilaten suoraan lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvää tutkimusta ei ole saatavilla. Toisaalta olen tunnistanut, että sosiaalinen osallisuus on laaja ja monitulkintainen käsite, joka osaltaan haastaa aineiston analyysin tekemistä, mutta toisaalta mahdollistaa aineiston syvällisen ja monipuolisen analysoinnin.

5 TUTKIELMAN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkielmani analyysin pohjalta löytämäni kolme sosiaalisen osallisuuden teemaa, joita nimitän ulottuvuuksiksi sekä niiden yhteydessä analyysin pohjalta muodostuneet jälkihuoltoon paikantuneet asemat. Esiin nostamani sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet vastaavat ensimmäiseen päätutkimuskysymykseeni eli *”Millaisia sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetuista lausunnoista on tunnistettavissa?”*. Sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet olen nimennyt mahdollisuuksien-, hyvinvoinnin- sekä toimijuuden ulottuvuuksiksi. Jokaisen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden yhteydessä ja siihen liittyen vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni eli *”Millaisiin asemiin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa?”*. Jälkihuoltoon paikantuvat asemat näissä tutkielman aineistosta tunnistettavista sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa olen nimennyt erityinen - nuori, tilanteensa hyväksyjä vai menneisyyden vanki - nuori sekä yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvä - nuori. Tässä tutkielmassa jäsenän sosiaalisen osallisuuden määrittävän tavoiteltavaksi päämääräksi suhteessa osattomuudelle ja sen toteutumisen vaatii tasavertaisia mahdollisuuksia ja resursseja yhteiskuntaan ja sen toimintoihin osallistumiselle. Lisäksi hahmotan hyvinvoinnin edistävän osaltaan sosiaalista osallisuutta. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589; Hiilamo & Saari 2010, 14.) Sosiaalisen osallisuuden mallissa (Leemann & Hämäläinen 2016, 592) kiteytyy sosiaalisen osallisuuden moniulotteisuus niin yhteiskunnallisena kuin kokemuksellisenä ilmiönä, joka osaltaan on tukenut analyysissä sosiaalisen osallisuuden käsitteen monitasoisuuden näkökulmaa, vaikka varsinaisesti tutkielman tulokset eivät kyseisen mallin mukaisesti jakaudukaan. (KUVA 1, s.17).

TAULUKKO 2: Tutkielmassa ilmenevät sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet ja niissä ilmenevä nuoren asema.

SOSIAALISEN OSALLISUUDEN ULOTTUVUUS	NUOREN ASEMA
Mahdollisuuksien -ulottuvuus	Erityinen nuori
Hyvinvoinnin -ulottuvuus	Tilanteensa hyväksyjä vai menneisyyden vanki -nuori
Toimijuuden - ulottuvuus	Yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvä -nuori

Tutkielman tuloksissa on huomioitava, että olen analysoinut aineistoa tutkimuskysymysten mukaisesti ja niihin ovat vaikuttaneet oma tutkijan positioni suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Temaattisen analyysin rikkaus on nimenomaan saada aikaan jäsenneilyä tietoa melko laajastakin tutkimusaineistosta. Laadullisella tutkimuksella en pyri saamaan tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan nimenomaan mahdollisimman jäsenneilyä ja analyysiin pohjautuvaa tulkintaa tutkittavasta aiheesta. Koen temaattisen analyysin olevan aina jollain tavoin tutkijansa näköinen tuotos, johon vaikuttaa tutkijan oma positio tutkittavaan aiheeseen. Näen, että tämän tutkielman aihe on sellainen ja aineiston koko myös sen verran laaja, että temaattinen analyysi on perusteltu valinta, jolla saavutetaan vastaukset tutkimuskysymyksiin sekä saadaan aikaan jäsenneilyt tutkimustulokset. Tässä tutkielmassa on ollut tavoitteena saada jäsenneilyä aineistosta pääteemat eli ulottuvuudet sekä niissä ilmenevät jälkihuolto nuorten asemat. Tämä tutkielma siis vahvasti painottuu nimenomaan ymmärryksen lisäämiseen aiheesta ja aineiston monipuoliseen tulkintaan ilman, että tuloksissa käytäisiin läpi tarkasti määrällisiä asioita. Tuloksia esitellessä olen käyttänyt suoria sitaatteja tutkielman aineistona käytetyistä lausunnoista havainnollistamaan aineiston analysointia kohti tutkielman tuloksia. Lisäksi tekstissä on viitattu esimerkkien (*esim. L...*) omaisesti lausuntoihin, joka osaltaan vahvistaa analyysin ja aineiston välistä yhteyttä. Osasta suoria sitaatteja olen poistanut tutkielman kannalta tarpeettomia kohtia ja lyhentänyt niitä, ja nämä olen merkinnyt sitaattiin kahdella viivalla (--) siihen kohtaan, josta olen poistanut sanoja tai lauseita. Suorien sitaattien edessä olen käyttänyt kirjainta L (= lausunto) ja numeroa (L1 - L75) kuvaamaan mitä lausuntoa olen sitaattiin käyttänyt. Tässä numeroinnissa on huomioitava se, että numero ei vastaa sitä järjestystä missä lausunnot ovat Lausuntopalvelusta luettavissa, koska tutkielman aineistoon on valikoitunut ainoastaan sellaiset lausunnot, jotka koskevat lastensuojelun jälkihuoltoa

ja joissa on tutkielman kysymysten kannalta olennaista aineistoa koskien sosiaalisen osallisuuden viitekehystä. Tutkielman lopussa (LIITE 1) on aineistolistaus lausunnoista (L1 - L75).

5.1 Mahdollisuuksien ulottuvuus

Ensimmäisen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden olen nimennyt mahdollisuuksien ulottuvuudeksi. Mahdollisuuksien ulottuvuus näyttäytyy aineistossa läpileikkaavana ja hallitsevana teemana. Mahdollisuuksien käänttöpuolena on tietynlainen toivottomuus, johon erityisesti huonosti voivien jälkihuoltonuorten tilanne voi edetä, ellei jälkihuollolla ole konkreettisia mahdollisuuksia tehdä vaikuttavaa ja nuorten erilaisia tilanteita tukevaa työskentelyä. Mahdollisuuksien ulottuvuus kietoutuu myös tutkielman muihin sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksiin, joita ovat hyvinvoinnin- ja toimijuuden -ulottuvuudet. Sosiaalisen osallisuuden erityisesti yhteiskunnallisessa ulottuvuudessa keskeisenä on mahdollisuuksien tarjoaminen, jotta sosiaalinen osallisuus toteutuisi. Mahdollisuudet ovat myös yksilön näkökulmasta ja jokaisen omasta hyvinvoinnin kokemuksesta käsin tarkasteltuina erittäin merkityksellisiä. (Leemann & Hämäläinen 2016, 592; KUVA 1, s.17.) Lastensuojelun jälkihuolto nähdään aineistossa merkittävänä jälkihuoltonuorten sosiaalisen osallisuuden edistäjänä tarjoamalla monimuotoista tukea ja erilaisia mahdollisuuksia yksilöllisiin tilanteisiin. Aineistossa painotetaan, että jälkihuoltonuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, mutta osalla nuorista on suuria tuen tarpeita ja ylisukupolvisia haasteita, jonka vuoksi jälkihuollolla on paikkansa näiden nuorten auttamisessa.

L32: Jälkihuollon tehtävänä on toimia julkisen vanhemman roolissa, tukea arjen hallintaa, koordinoita tuen ja avun saamista yksilöllisesti ja varmistaa yhteiskuntaan kiinnittyminen. - - Jälkihuollolla on tärkeä merkitys ehkäistäessä vakavaa syrjäytymistä, ylisukupolvoista huono-osaisuutta ja edistettäessä yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Parhaimmillaan syntyy säästöjä, kun nuoret saavat tarvitsemansa pitkäjänteisen ja suhdeperustaisen tuen jälkihuollosta ja pärjäävät elämässä eteenpäin.

L37: - - kuten lastensuojelulaissa on todettu, jälkihuollon tuki räätälöidään yksilöllisesti nuoren tarpeiden mukaan. Leikkaus tulee koskemaan eniten näitä yksilöllisen tuen tarvoitsijoita, jotka tarvitsevat tukea tutulta jälkihuollon työntekijältä aina 25-vuoteen saakka. Palveluiden tarve jatkuu siitäkin eteenpäin, että he pääsevät ja pysyvät mukana yhteiskunnassa ja että heillä on mahdollisuus saada elämässään palaset kohdilleen, eikä lastensuojelun asiakkuus tule merkitsemään heille syrjäytymistä ja arvottomuutta.

Seuraavaksi tarkastelen mahdollisuuksien ulottuvuudessa olevia alateemoja liittyen sosiaaliseen osallisuuteen. Alateemat jakautuvat aineistossa riittävän pitkän jälkihuoltoajan mahdollistamiseen, tukiverkoston mahdollistamiseen, jatkumon merkitykseen sijaishuollon jatkeena ja tuen monimuotoisuuteen. Mahdollisuuksien ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat ”erityinen nuori” -asemaan.

Vuonna 2020 lastensuojelun jälkihuollon ikäraja muuttui 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Tämä on mahdollistanut merkittävästi jälkihuollon sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisen mahdollisuuksia. Tavoitteiden saavuttamisen mahdollisuuksien toteutumisesta puhuttaessa aineistossa korostetaan **riittävän työskentelyajan merkitystä** jälkihuollossa. Lastensuojelun jälkihuollossa nuorten kanssa työskentelyssä ja tavoitteiden edistämässä vaaditaan aikaa. Muutoksia ei nähdä tapahtuvan nopeateemaisesti, koska työskentelyssä tulee ensiksi saavuttaa luottamus nuoren ja työntekijän välillä. (esim. L3, L7, L10, L20, L29, L34, L45.) Riittävän pitkän jälkihuollon nähdään mahdollistavan pitkällä aikavälillä myös syrjäytymisen ja sosiaalisten ongelmien vähentymistä, joka on inhimillisestä sekä myös yhteiskunnallisesta sekä taloudellisesta näkökulmasta käsin katsottuna suotuista.

L57: Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan palvelujen riittävyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993 vp, s.71). - -

L25: - - jälkihuollolla on ollut merkittävä rooli sijaishuollon jatkumona sekä ”viimeisenä pysäkinä” muuttaa nuoren haitallista kehityskulkua mm. yhteistyössä nuoren sijaishuoltopaikan kanssa sekä erilaisina tukitoimina, jotka ovat perustuneet suunnitelmallisuuteen ja nuoren yksilölliset tarpeet huomioon ottavaan työskentelyyn.

Aineistossa tuodaan esille huolta liittyen lakimuutoksen nopeaan edistämiseen koskien jälkihuollon ikärajan laskemista 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen. (esim. L3, L10, L12, L23, L34.) Aineistossa kuvataan, että lakimuutoksessa ei ole mahdollistettu riittävällä tavalla nuorten mielipiteiden kuulemista, joihin kriittisemmin lastensuojelun ikärajan muutos tulee kohdistumaan. Leemann ja Hämäläinen (2016, 589) ovat tuoneet esille, että sosiaalinen osallisuus toteutuakseen vaatii yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan ja yksilöille kokemuksen siitä, että voi aidosti vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Lakimuutosta aineistossa kritisoidaan epä johdonmukaiseksi suhteessa siihen, että hallitusohjelmassa muutoin on todettu vahvistettavan erityisesti lasten ja nuorten osallisuutta, mutta todellisuudessa konkreettisia lakimuutoksia tehdessä näin ei

kuitenkaan toimita. Tällaisen toimintatavan voi osaltaan nähdä heikentävän jälkihuoltonuorten kokemusta kuulluksi tulemisesta sekä siitä, että he olisivat aidosti osallisia yhteiskunnassa ja heidän mahdollisuutensa sosiaaliseen osallisuuteen toteutuisi. Jälkihuollon riittävän intensiivisen tuen mahdollisuutena on katkaista jälkihuoltonuorten syrjäytymiskehitystä. Jälkihuoltoian laskemisen kuvataan aineistossa tarkoittavan pahimmillaan myöhemmässä elämänvaiheessa näiden nuorten kohdalla viivästyneesti näkyväksi tulevia ongelmia muun muassa asunnottomuutta tai päihde- tai mielenterveysongelmia.

L46: - - Tämä voi merkitä esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmien, pitkäaikaistyöttömyyden, asunnottomuuden ja rikollisuuden kasvua. - - Riskinä on myös, että nuoret jäävät entistä enemmän vaille palveluita, joita jälkihuolto ei ole heidän kanssaan heille vaatimassa.

L15: - - riittävän pitkään jatkuva jälkihuolto ehkäisee asunnottomuutta ja tukee sitä kautta sekä yksilön hyvinvointia, rikoksettomuutta että yhteiskunnan turvallisuutta tuottaen näin myös merkittäviä taloudellisia säästöjä.

L39: - - ehdotetulla muutoksella on laajakantoisia vaikutuksia nuorten osallisuuteen yhteiskunnassa. Laskemalla jälkihuollon ikärajaa ehdotetulla tavalla luodaan epävarmuutta jälkihuollossa oleville nuorille ja lisätään aiheetonta epäluottamusta yhteiskuntaa kohtaan. - -

L25: Jälkihuollon asiakkaana olevat nuoret eivät katoa vaan todennäköisesti ovat myöhemmin viivästyneesti asiakkaana mielenterveys- ja päihdeongelmien takia, asunnottomina tai taloudellisissa ongelmissa - -

Jälkihuollon mahdollisuutena on kannatteleva ja kuntouttava tuki, mutta se vaatii aikaa. Mahdollisuuksien näkökulmasta aineistossa nähdään lastensuojelun jälkihuollon tämän hetken yhteiskunnassa kantavan suurta vastuuta harteillaan jälkihuoltonuorten mahdollisuuksien toteutumisesta. Toisaalta jälkihuollon roolia kuvataan vanhempien tavanomaiseksi vastuuksi huolehtia lapsiansa siirtymisestä kohti aikuisuutta ja itsenäisempää elämää, ja toisaalta jälkihuollon rooliksi muodostuu osaltaan paikata niitä epäkohtia, joita muussa palvelujärjestelmässä yhteiskunnassa tällä hetkellä on.

L19: - - Jälkihuollolla on pyrittävä tukemaan sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta samalla tavoin, kuin vanhemmat tavanomaisesti tukevat ja avustavat aikuistuvia ja itsenäistyviä lapsiaan. - -

Mahdollisuuksien näkökulmasta lastensuojelun jälkihuolto tarjoaa sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle eräänlaisen perheen kaltaisen **tukiverkoston**. Sosiaalinen osallisuus liittyy vahvasti erilaisiin sosiaalisiin suhteisiin, ja yhteisöllisiin suhteisiin lukeutuu esimerkiksi perhe. Sosiaalisten suhteiden painoarvo vaihtelee ihmisten elämäntilanteiden mukaan, mutta perhe on yleensä ihmisen elämässä yksi lähimpiä sosiaalisia suhteita ja toisaalta sen puuttuminen voi tarkoittaa ihmisille eri asioita. (Reimer 2004, 78–87.) Lastensuojelun jälkihuollon nuorilla ei välttämättä ole perhettä tai muita läheisiä tukemassa heitä muutoksia sisältävässä elämänvaiheessa, jossa he muodostavat omaa identiteettiään ja omaa suuntaansa tulevaisuudelle. Aineistossa korostuu, että jälkihuolto paikkaa merkittävältä osin nuorten läheisverkostojen vähyyttä ja siitä näkökulmasta käsin tarkasteltuna jälkihuolto voi kuvastaa nuorille merkityksellisiä ihmissuhteita, joihin tukeutua vaikeuksien keskellä. (esim. L3, L17, L18, L26, L31, L32, L46, L75.) Syrjäytymisen siirtyminen sukupolvelta toiselle on korostunutta sijaishuollossa eläneiden nuorten läheisverkostoissa ja sen vuoksi on tärkeää, että nuorilla, joilla ei ole omaa tukiverkosta, niin yhteiskunta paikkaa tätä puutetta. Aineistossa tuodaan esille, että jälkihuollossa voidaan vanhempien tavoin esimerkiksi tukea ja kannustaa opiskelemaan, tarjota siihen taloudellista tukea, mutta jos tätä mahdollisuutta ei olisi niin nuorella olisi iso riski jäädä kotiin ja syrjäytyä. Yksin jäänyt nuori on erityisessä vaarassa tipahtaa yhteiskunnan ulkopuolelle, jolloin osallisuus ei toteudu ainakaan riittävällä tavalla. (esim. L8, L9, L69.) Vuonna 2020 lastensuojelun ikärajan noston perusteena 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen oli erityisesti se, että nuoret ovat pudonneet palvelujärjestelmän ulkopuolelle jälkihuollon päättyessä (HE 71/2019). Näin ollen erityinen kriittinen näkökulma aineistossa kohdistuu siihen, että tietoisesti tehdään lakimuutos, jolla väistämättäkin tullaan heikentämään sijaishuollossa kasvaneiden nuorten mahdollisuuksia varhaisaikuisuudessa kiinnittyä yhteiskuntaan ja saavuttaa sosiaalisen osallisuuden toteutumista elämänsä eri osa-alueilla.

L37: Yksinäisyys on läsnä monen nuoren elämässä jo sijoituksen aikana. - - Sijaishuollon prosessi on ollut monelle nuorelle pitkä ja monimutkainen. Nuorella on mahdollisesti taustallaan useita eri sijoituspaikkoja ja monia työntekijöitä ja katkenneita ihmissuhteita. Nuoren omat tukiverkostot ovat voineet tämän matkan aikana kutistua. Monella nuorelle jälkihuolto on korvannut puutteellista tukiverkkoa ja auttanut ratkomaan oman elämän haasteita.

Monella jälkihuollon nuorella on haastava elämäntilanne. Aineistossa esillä oleva vahva käsitys jälkihuollon moninaisesta roolista herättää kysymyksen, että onko realistista sysätä kaikesta vastuuta jälkihuollolle vai pitäisikö nuorten sosiaalisen osallisuuden toteutumisen mahdollisuuksia tarkastella laajemmin koko yhteiskunnan

vastuuna. (esim. L29, L30, L32, L34.) Teoreettisesta viitekehuksesta käsin tarkasteltuna sosiaalinen osallisuus näyttäytyy niin yksilölliseen- kuin yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen liittyvänä monitasoisena kokonaisuutena (Leemann & Hämäläinen 2016, 592). Näin ollen vastuuta sosiaalisen osallisuuden edistämisestä ei voi nähdä vain yksittäisen toimijan velvollisuutena, vaan asiassa tulee aina huomioida laajempi kokonaisuus. Esimerkiksi institutionaalista näkökulmasta osallisuuden edistämisen rooliksi voidaan nähdä muotoutuvan sosiaalisen osallisuuden toteutumisen tarpeettomien esteiden poistaminen, jossa riittävät ja vaikuttavat sosiaalipalvelut ovat olennainen osa (Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 282).

Lastensuojelun jälkihuolto mahdollistaa sijaishuollosta itsenäistyville nuorelle **tuen jatkumon** ja subjektiivisena oikeutena ei aiheuta ylimääräistä kynnystä palveluun päästäkseen. Leemann ja Hämäläinen (2016, 589, 592) tuovat esille, että sosiaalisen osallisuuden toteutumisessa kiinnittyminen yhteisöön ja yhteiskuntaan on tärkeää, ja sen vuoksi erilaiset siirtymät palveluiden välillä voivat hankaloittaa nuoren kiinnittymistä tarjolla oleviin palveluihin. Jatkumon merkitystä korostetaan aineistossa, sillä erilaiset siirtymät palvelujärjestelmässä ovat aina riski sille, että nuori putoaa palveluiden ulkopuolelle. Pahimmillaan sijaishuollon päättymisen jälkeen voidaan menettää saavutettu hyöty, jos siirtymävaiheessa ei ole kukaan huolehtimassa palveluiden jatkuvuudesta. Lastensuojelun jälkihuolto ei korvaa vaikeita kokemuksia, joita nuori on kokenut ennen huostaanottoa tai huostaanoton aikana. Jälkihuollossa voidaan kuitenkin mahdollistaa korjaavia kokemuksia, jotka voivat olla erityisen merkityksellisiä sijaishuollossa kasvaneen nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta. Siirtymävaihetta eli ajanjaksoa, jolloin nuori itsenäistyy ja täysi-ikäistyy, aineistossa kuvataan ”kriittiseksi elämänvaiheeksi”. (esim. L3, L4, L8, L9, L10, L17, L20 L21, L25, L32, L35, L41, L46, L58.) Myös muut siirtymävaiheet nuoren elämässä ovat paikkoja, joissa voi tapahtua väliinpuotoamista. Väliinpuotoamisen mahdollisuus kuvataan merkittäväksi puhuttaessa lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemista 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen, koska silloin jälleen nuoren palvelu siirtyisi tuen tarpeen mukaan jälkihuollosta muihin sosiaalipalveluihin.

Lastensuojelun jälkihuollolle paikantuu aineistossa mahdollisuuden antajan rooli sijaishuollon jatkeena. (esim. L34, L35, L45, L46.) Välttämättä sijaishuollon aikana ei pystytä erinäisistä syistä vastaamaan nuorten tuen tarpeisiin. Tähän syitä ovat muun muassa ylisukupolvisesti haastavat elämäntilanteet tai erityisen vahva tuen tarve. Lisäksi jälkihuolto tarjoaa erilaisen mahdollisuuden tuelle kuin sijaishuolto. Jälkihuollon erityisyytenä on tuen vapaaehtoisuus ja toisaalta nuori voi iän myötä kypsyä paremmin ottamaan vastaan tukea. Jälkihuollon mahdollisuutena on myös olla ennaltaehkäisemässä ongelmien ylisukupolvista jatkumoa. Aineistossa tuodaan kriittisellä tavalla esille, että jälkihuoltoian alentaminen saattaa jopa estää palveluiden jatkuvuuden ja näin ollen estää mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan

palveluja oikea-aikaisesti. Lisäksi aineistossa puhutaan paljon siitä, että jälkihuollon ikärajan alentaminen voi myös mitätöidä aiemmin saavutetut onnistumiset nuoren elämässä ja olla sen vuoksi sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta erittäin epäsuotuisa ja kestämaton tilanne.

L7: Vaikka jälkihuoltonuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, on heillä kuitenkin usein suuria tuen tarpeita ja ylisukupolvoisia haasteita. Tilanteisiin ei ole välttämättä pystytty vaikuttamaan riittävästi sijoituksen aikana, mutta jälkihuolto antaa siihen vielä mahdollisuuden. - -

L29: Kaikki taitekohdat, jossa aiempi palvelu katkeaa ja siirrytään uuteen, sisältävät nuoren ja hänen mahdollisen perheensä kannalta väliinpuotoamisen, palveluiden ulkopuolelle jäämisen ja syrjäytymisen riskejä. - - Sijaishuollon kokeneilla nuorilla on usein paljon kokemuksia katkonaisista tukisuhteista ja siirtymisistä elämässään, ja luottamuksen rakentaminen uuteen palveluun ja työntekijään on vaikeaa.

Lastensuojelun jälkihuoltoa perustellaan aineistossa erityiseksi palveluksi, jossa voidaan vastata lastensuojelutaustan omaavien nuorten tilanteisiin ja tarpeisiin tarjoamalla riittävän **monimuotoista tukea**. Suurella osalla jälkihuoltonuorista on erityisiä vaikeuksia saada ja hakea tarvitsemiaan sosiaali- tai terveydenhuollon palveluita ja tämä seikka tulisi huomioida laajemmin palvelujärjestelmässä eikä ainoastaan lastensuojelun jälkihuollon vastuulla olevana tehtävänä. (esim. L1, L46, L46, L49.) Lastensuojelun jälkihuolto riittävän pitkäaikaisesti toteutettuna voi mahdollistaa nuorelle sellaisen ihmissuhteen, joka kannattelee nuorta läpi aikuistumisen alkuvaiheiden. Jälkihuollossa nuorella nähdään mahdollisuuksia kuntoutua ja kiinnittyä yhteiskuntaan, mutta ikärajaa laskemalla nämä mahdollisuudet heikentyvät. Erityisesti jälkihuoltonuorilla, joilla usealla elämän eri osa-alueella on haasteita ja tuen tarpeita niin hyötyvät riittävän pitkäkestoisesta tuesta. Huonosti voivilla nuorilla on usein erityisiä vaikeuksia kiinnittyä palveluihin ja toimintakyky saattaa olla huomattavan alentunut. Vaikeuksien keskellä elävien jälkihuoltonuorten kohdalla aineistossa painotetaan nuorten oikeutta sellaiseen apuun ja tukeen, joka aidosti voi vaikuttaa näiden nuorten tilanteisiin myönteisesti.

Aineistossa kuvataan lastensuojelussa huostaanottoon päätyminen olevan aina merkittävä interventio lapsen ja hänen perheensä elämään. (esim. L6, L17, L53.) Huostaanotto tarkoittaa sekä lapsen että hänen perheensä elämään isoa muutosta ja jollain tavalla rikkoo perheen yhteisen arjen jatkuvuuden. Huostaanotto on lapsen näkökulmasta merkittävä muutos, joka usein voi tarkoittaa asuinpaikkakunnan vaihtoa ja siinä samalla myös esimerkiksi lapsen päivähoito tai koulu monesti vaihtuvat. Aineistossa tuodaan esille, että erityisesti tällaisten

muutosten ajankohtana lapsen sosiaalisen osallisuuden toteutuminen voi olla vähäistä, koska hänet irrotetaan tutuista verkostoista ja asetetaan tilanteeseen, jossa hänen tulee luoda uusia sosiaalisia suhteita ja pyrkiä kiinnittymään uusiin ihmisiin, paikkoihin sekä toimintaympäristöihin. Tällaisen interventio-ajan jälkeen nähdään tärkeänä, että riittävä tuki mahdollistuu tarpeeksi pitkään. Lastensuojelun jälkihuollossa on vielä mahdollisuus huostaanoton jälkeen kantaa vastuuta aiempien interventioiden vaikuttavuudesta tai toisaalta myös uudella tapaa vaikuttaa nuoren elämän kehityskulkuun myönteisesti.

Jälkihuollon keskeisenä tarkoituksena on turvata nuoren aiemman sijaishuollon kantavuus ja varmistaa ettei nuori päädy liian varhain lopetetun tuen vuoksi yhteiskunnan muiden tukitoimien varaan. Aineistossa perustellaan lastensuojelun jälkihuollon merkittävyyttä ja mahdollisuuksia myös kustannustehokkuuden näkökulmasta. Liian varhainen jälkihuollon päättyminen ei poista nuorten tuen tarpeita vaan pahimmillaan aiheuttaa joko lyhyellä tai pidemmällä aikavälillä niin yhteiskunnallisia kustannuksia muissa palveluissa, mutta inhimillisestä näkökulmasta yhä jatkuvaa pahoinvointia ja huono-osaisuutta. Aineistossa tuodaan esille, että tutkimusnäyttöä tulisi saada erityisen vaikuttavista menetelmistä jälkihuolto-ikäisten tuen tarpeisiin liittyen. Jälkihuollon sisältöä tulisi kehittää, kuin myös laajemmin nuorten aikuisten palveluiden kokonaisuutta tulisi uudistaa.

L63: Lastensuojelun jälkihuollossa kyse on nuorista, joiden kohdalla olisi tärkeää pystyä katkaisemaan ylisukupolvisen syrjäytymisen ketju. - - Kun olemme yhteiskuntana ottaneet lapsen huostaan, olemme myös samalla sitoutuneet huolehtimaan hänen tulevaisuutensa yhdenvertaisista mahdollisuuksista parhaalla mahdollisella tavalla. Tämän lupauksen tulee pitää sisällään myös mahdollisuus ponnistaa mahdollisimman hyvään tulevaisuuteen, katkaista ylisukupolvinen syrjäytymisen kierre sekä ehkäistä myös seuraavan sukupolven syrjäytyminen.

Siirtymävaiheessa, jossa nuori itsenäistyy sijaishuollosta ja täysi-ikäistyy on valtava muutos. Itsenäistymisen ajankohdan voi nähdä olevan kaikille nuorille erityinen, mutta sijaishuollosta itsenäistyminen laittaa nuoren hyvin erityiseen asemaan ja tilanteeseen sellaisiin nuoriin nähden, jotka itsenäistyvät omien vanhempiansa luota. (esim. L18, L19, L20, L26.) Vaikka sijaishuollosta itsenäistyminen onkin nuorelle erityinen tilanne ja toisenlainen lähtökohta, kuin monelle muulle ikäiselleen, niin sijaishuollosta moni nuori saa kuitenkin paljon tarvittavia itsenäistymisen taitoja tulevaisuutta ajatellen. Lastensuojelun jälkihuolto on mahdollistamassa sijaishuollosta itsenäistyville nuorille yksilöllistä tukea, mitä lukuisia erilaisia mahdollisuuksia sisältävässä maailmassa tarvitaan. Mahdollisuuksien rinnalla kulkee

myös vastuun kysymykset ja miten nuoren elämä lopulta kantaa. Jälkihuollossa on erityinen ymmärrys sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren taustasta, mikä edesauttaa huono-osaisuuden ylisukupolvisten ketjujen huomioimista ja mahdollistaa ennaltaehkäisyä, jotta nuoren tuen tarpeet eivät kasvaisi vaan ennemminkin vähentyisi hiljalleen oikea-aikaisen tuen ansiosta.

L3: Lastensuojelun jälkihuollon tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta täysikäisten nuorten välillä mahdollistamalla huostaan otettujen ja sijoitetuksi tulleiden lasten tasavertainen siirtyminen aikuisuuteen verrattuna ikätovereihinsa. Tämä sisältää heidän kiinnittymisensä yhteiskuntaan ja sen palveluihin, työelämään ja perhe-elämään. Jälkihuoltopalvelut on suunniteltu vastaamaan haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän erityisiin tarpeisiin pitkäjänteisesti. - -

Jälkihuolto-oikeuden lyheneminen kuvataan aineistossa osaltaan vaikuttavan myös muihin palveluihin niin sosiaali- kuin terveyspalveluissa kuin myös esimerkiksi sivistys- ja työllisyyspalveluissa. Jälkihuollon merkitystä painotetaan muun muassa siitä näkökulmasta, että muu palvelujärjestelmä nähdään pirstaleisena ja sen vuoksi on tärkeää, että nuoren rinnalla on ammattilainen, joka auttaa tarvittaviin palveluihin hakeutumisessa ja ymmärtää, että palveluihin kiinnittyminen ja avun vastaanottaminen vie aikaa ja tarvitsee monesti pitkäjänteistä motivointia. Lastensuojelun jälkihuolto voidaan nähdä mahdollisuuksien edistämisen kannalta merkityksellisenä erityispalveluna. Lisäksi jälkihuollon keskeisenä tehtävänä on saattaa nuoria heidän tarvitsemien muiden palveluiden piiriin ja huomioida nuoren tilanne kokonaisvaltaisesti, joten jälkihuoltoajan laskeminen saattaa lisätä myös sitä, että nuoret eivät oikea-aikaisesti hakeudu palveluihin ja tätä muutosta kuvataan aineistossa kalliiksi niin inhimillisestä kuin taloudellisesta näkökulmasta katsottuna. (esim. L4, L6, L7, L9, L10, L12, L15, L21, L22, L32, L36, L39, L46, L53, L55, L61, L74.)

Aineistossa merkityksellistetään jälkihuoltoon nuorten kannalta riittävän pitkäkestoiset työskentelysuhteet, joissa voidaan saavuttaa nuoren näkökulmasta merkittäviä tavoitteita. (esim. L6, L9, L19, L21, L32, L40, L54, L75.) Toisaalta aineistossa tunnistetaan, että tälläkään hetkellä työskentelysuhteet eivät aina muodostu erinäisistä syistä, kuten työntekijöiden vaihtuvuuden takia pitkäkestoisiksi. Jokainen uusi työskentelysuhte on aina riski sille, että saavutettu hyvä nuoren tilanteessa saattaa murentua. Myös sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta sosiaalisten suhteiden pitkäkestoisuus ja mahdollisuus luottaa sekä kiinnittyä edes yhteen turvalliseen aikuiseen on olennaista. Esimerkiksi Minna Laitilan väitöskirjassa (2010, 99) tuodaan esille asiakkaan ja työntekijän välisen mahdollisimman pysyvän työskentelysuhteen merkitystä, koska työntekijävaihdokset tarkoittavat monesti asiakkaan näkökulmasta työskentelysuhteen ja luottamuksen rakentamisen aloittamista alusta.

L18: Pitempikestoinen jälkihuollon tuki mahdollistaa tukea vastaanottavalle nuorelle ja vahvistaa elämänhallinnan taitoja ja kiinnittyä paremmin opintoihin ja työelämään. Nuori tarvitsee ainakin yhden pysyvän ja luotettavan henkilökontaktin päästäkseen elämässään eteenpäin. - -

L18: Riittävään pitkään kestävä jälkihuolto-oikeus mahdollistaa myös niiden nuorten avun ja tuen saamisen, joiden elämä on täysi-ikäistymisen jälkeen kaaosta, palveluihin kiinnittyminen vaikeaa ja toimintakyky on alentunut esimerkiksi vaikean päihdeongelman vuoksi. Nykyisen palvelujärjestelmän pirstaleisuus vaikeuttaa avun saamista, jolloin on nuoren avun saannin kannalta tärkeää, että joku hänen rinnallaan koordinoi palveluita. Jälkihuolto-ikäisillä on tähän oikeus.

Lastensuojelun jälkihuolto-ikäisen kanssa työskentelyssä pysyvän aikuisen tuen lisäksi olennaista on tuen joustavuus, jota toteutetaan nuoren arjessa ja siinä ympäristössä, jossa nuori arkeaan elää. Sosiaalinen osallisuus kietoutuu vahvasti erilaisiin suhteisiin niin muiden ihmisten kanssa, mutta myös suhteeseen esimerkiksi elinympäristöön sekä palveluihin. Sosiaalinen osallisuus monesti ilmenee erilaisissa vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten kanssa, ja ihmisten elämäntilanteiden muutokset osaltaan saattavat ohjata osallisuuden toteutumista niin myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan. (Leemann & Hämäläinen 2016, 592.) Tähän näkökulmaan peilaten sosiaalisen osallisuuden toteutumisen kannalta on olennaista jälkihuollon joustava tuki, joka pohjautuu nuoren tuen tarpeisiin. Nuoren tukemisessa keskeistä on nuorta osallistava, motivoiva ja suhdeperustaisuuteen pohjautuva työskentely, joita aineistossa tuodaan esille. Kaikkien nuorten kohdalla sijaishuollon aikana ei olla pystytty vaikuttamaan tilanteisiin riittävällä tavalla, mutta jälkihuolto antaa siihen vielä mahdollisuuden. Nuoret saattavat oireilla esimerkiksi päihteillä ja rikoksilla, jolloin palveluihin hakeutuminen on vaikeampaa tai saattavat jäädä herkästi palveluiden ulkopuolelle. Nuorten mahdollisuus ottaa etäisyyttä lastensuojeluun ja tarve pärjätä omillaan on luontaista nuoruuden kehitykselle. Aineistossa painotetaan sen tärkeyttä, että jälkihuolto kestää riittävään pitkään, jotta nuori voi ottaa jälkihuoltoa vastaan silloin kun aika on sille oikea ja nuori voisi kehittää itsenäistymisen taitojaan omassa tahdissaan. (esim. L29, L30, L32, L34.) Silloin kun nuori on itse valmis tuen vastaanottamiseen, on tällöin myös suurin mahdollisuus korjaaviin toimenpiteisiin. Jälkihuollon ikärajaa laskettaessa tämä mahdollisuus ei toteudu vastaavalla tavalla. Lastensuojelun jälkihuollon nähdään antavan mahdollisuuden niillekin nuorille, joille on vaikeaa kiinnittyä palveluihin ja se on koko palvelujärjestelmää tarkasteltaessa erityinen piirre ja jälkihuollon vahvuus.

L17: - - Hän uskoo nuoreen, ottaa vastaan nuoruuden kasvukivut, tukee, kannustaa, koordinoi nuoren kokonaistilannetta yhdessä hänen kanssaan, auttaa julkisen palveluverkoston palvelujen ja opintojen ja töiden löytymisessä, niiden toimintaan sitoutumisessa ja pysymisessä sekä auttaa takaisin, jos nuori niistä irtautuu. Nuorten aikuisten palveluissa olemme todenneet, että intensiivisellä ja systemaattisella tuella nuoret aikuiset saavat todellisia valinnan mahdollisuuksia elämänvalinnoissaan ja pystyvät tekemään koulutukseen ja työelämään siirtymistä tukevia valintoja. - -

L15: Jälkihuollon kiinnipitävä työote on monissa tapauksissa ainoa tukea antava aikuiskontakti, joka samalla mahdollistaa myös muiden palveluiden tavoittamisen. Hyvin toteutettu jälkihuolto on lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuuden keskeinen edellytys.

L69: Jälkihuoltonuori ei kiinnity jälkihuoltopalveluun, vaan hän kiinnittyy ihmiseen, joka tuottaa hänen tarpeitaan vastaavan palvelun. Pysyvä, mahdollisesti jo sijaishuollossa syntynyt jatkuva ja ennustettava ihmissuhde voi kannatella nuorta läpi aikuistumisen eri vaiheiden, olipa ihminen viranomainen tai perhehoitaja. - - Palveluiden ulkopuolelle jääminen ja mahdollinen syrjäytyminen on kallista.

Lastensuojelun jälkihuollolla ja erityisesti luottamuksellisilla suhteilla esimerkiksi asiakasnuoren ja sosiaalityöntekijän välillä on mahdollista edistää nuoren tilanteen eteenpäin menemistä. Aineistossa tuodaan esille, että mitä vahvemmin tuettuun sijaishuoltopaikkaan nuori on ollut sijoitettuna, sitä enemmän he yleensä tarvitsevat pitkäkestoista ja pysyvää tukisuhdetta myös itsenäistymisen vuosille. Esimerkiksi koulukoteihin sijoitetut nuoret ovat suuremmassa riskissä syrjäytyä, verrattuna esimerkiksi perhehoidossa kasvaneisiin nuoriin. (esim. L12, L36, L48.) Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisen osallisuuden edistäminen edellyttää, että on erilaisia mahdollisuuksia nuorille, joihin he voivat kiinnittyä esimerkiksi pääsy opintoihin tai terveydenhuoltopalveluihin (Leemann & Hämäläinen 206, 592). Mahdollisuuksien tarjoaminen ei välttämättä tarkoita sitä, että ne tuottaisivat nuoren tilanteessa muutosta, mutta ne antavat mahdollisuuden siihen. Mahdollisuuden olemassaolon merkitystä aineistossa korostetaan, sillä se on äärimmäisen tärkeää niiden nuorten kohdalla, jotka ovat elämässään kokeneet monia vaikeuksia ja mahdollisuuksien näkeminen voi jo itsessään olla vaikeaa. Vielä haastavampaa voi olla mennä kohti niitä mahdollisuuksia, joita on saatavilla ja joita nuori itse kokee elämälleen merkitykselliseksi.

Aineistossa tuodaan esille, että sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on todettu olevan korkeampi syrjäytymisriski ja siihen pohjautuen jälkihuollon tuki on

nähty ensiarvoisen tärkeänä mahdollisuutena vaikuttaa syrjäytymisriskin kehitykseen. (esim. L12, L14, L17, L20.) Tärkeää olisi, että nuoret pääsevät osaksi yhteiskuntaa ja pysyvät pitkällä aikavälillä kiinnittyneinä yhteiskuntaan. Tämä mahdollisuuksien näkökulma on nuorten kannalta tärkeä, jotta he pääsevät elämässä eteenpäin eikä lastensuojelutausta merkitse heille ikuista arvottomuuden tunnetta eikä vie loputtomaan syrjäytymisenkierteeseen. Lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuuksia tukea nuoria eri elämän osa-alueilla nähdään aineistossa eriarvoisuutta vähentävänä. Hahmotan, että eriarvoisuuden vähentämisellä on osaltaan merkitystä sosiaalisen osallisuuden kohentamiseen, kun nuori kokee olevansa osa jotakin eikä esimerkiksi yhteiskunnan ulkopuolella. Tukea voidaan tarjota muun muassa harrastamiseen, asumiseen, opiskeluun, arkeen, mielenterveyteen, vanhemmuuteen tai työllistymiseen. Jälkihuollon tuen lähtökohdaksi tulee aina olla nuoren yksilöllinen tilanne ja tuen tarpeet. Jälkihuolto on erityinen mahdollisuus juuri sellaisille nuorille, jotka tarvitsevat hyvin yksilöllistä tukea, johon tuttu jälkihuollon työntekijä pystyy parhaiten vastaamaan.

L74: Palvelujen järjestäminen ja nuoren osallistumisoikeuksien toteutuminen ja sen edistäminen edellyttävät tällaisessa tilanteessa myös usein vahvaa nuorelle annettavaa tukea, ohjausta ja neuvontaa sekä myös hänelle annettavia tietoja ja selvityksiä käytettävissä olevista palveluista ja palvelujärjestelmistä. - -

Jälkihuollon merkitystä aineistossa korostetaan myös ongelmien ylisukupolvisuuden kierteen katkaisun näkökulmasta. Lastensuojelun jälkihuolto voi tarjota nuorelle kokemuksen siitä, että nuoren menneisyydestä huolimatta hänellä on mahdollisuus hyvään elämään, jossa ongelmat eivät välttämättä toista historian mukaisesti itseään. Monet jälkihuollon nuoret tulevat vanhemmiksi varhaisessa vaiheessa ja he tarvitsevat oman taustansa vuoksi erityistä tukea saadakseen mahdollisuuden olla parhaita mahdollisia vanhempia omille lapsilleen. Vanhemmuuden tuen tärkeyttä korostaa yleinen ajatus yhteiskunnan suhtautumisesta jälkihuoltoon nuorten vanhemmaksi tuloon ja siihen liittyvään stigmaan. Jälkihuoltoon nuoret itse vanhemmiksi tullessa tarvitsevat vahvistusta siitä, että heillä on kaikki mahdollisuudet kasvaa hyvään vanhemmuuteen, jotta tulevat lapset saisivat parhaat mahdollisuudet kasvuun ja kehitykseen. Sosiaalisen osallisuuden tai osattomuuden kokemukset ovat osa eri elämänvaiheita ja siten on tärkeää tukea jälkihuoltoon nuorten vanhemmuutta, joka osaltaan tukee myös heidän lasten sosiaalisen osallisuuden toteutumista varhaislapsuudessa. Pienen vauvan ei voi olettaa odottavan sitä, että hänen vanhempansa ottaisivat hiljalleen vastuuta, vaan vanhemmaksi tultuaan vastuunkannon tulee tapahtua, jos ei yksin niin tuetusti ainakin mahdollistaakseen tuleville sukupolville riittävän hyvät lähtökohdat elämään.

L36: - - Konkreettisesti tämä tarkoittaa yksilöllisesti perheelle suunniteltuja erityisiä jälkihuollon tuen muotoja, joiden tarkoitus on turvata lapsen ja nuorena vanhemmaksi tulleen hyvinvointi ja siten katkaista ylisukupolvinen vaurioittavien toimintamallien siirtyminen. - -

Mahdollisuuksien sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat "*erityinen nuori*" - asemaan. Aineistossa on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuollosta puhutaan monenlaisten mahdollisuuksien tarjoajana, joilla on vaikutusta nuorten sosiaalisen osallisuuden toteutumiseen. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen näkökulmasta koskien lastensuojelun jälkihuollon nuoria korostuu osaltaan heidän mahdollisen syrjäytymiskierteensä katkaisu, mutta toisaalta erityisen nuoren -asemassa näyttäytyy myös Hämäläisen (2008, 15) kuvaama osallisuuden edistämisen näkökulma olla turvaamassa nuorisoon sisältyvää tulevaisuuspotentiaalia. Tärkeää on nähdä jokainen nuori yhteiskuntaan osallistujana sekä tulevaisuuden rakentajana (Hämäläinen 2008, 15). Mahdollisuuksien ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuollolle annetaan monin tavoin tärkeä tehtävä olla tukemassa sijaishuollossa kasvanutta nuorta itsenäistymisen ajanjaksolla.

L17: - - suurin tarve on tiivis, luottamuksellinen ja pysyvä työskentelysuhde sellaisen työntekijän kanssa, joka tuntee nuoren ja hänen elämäntilanteensa tosiasiallisesti. - - intensiivisellä ja systemaattisella tuella nuoret aikuiset saavat todellisia valinnan mahdollisuuksia elämänvalinnoissaan ja pystyvät tekemään koulutukseen ja työelämään siirtymistä tukevia valintoja.

Erityisen nuoren asemointi ei määritä jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria tiettyyn rooliin, vaan näkee jokaisen nuoren erityisenä yksilöllisestä tilanteesta huolimatta. Lisäksi erityisen nuoren -asemassa on aineiston valossa havaittavissa ymmärrystä nuoruudesta yleisesti ottaen elämänvaiheena. Hämäläinen (2008, 22) määrittelee nuoruuteen liittyvään sosiaaliseen osallisuuteen kuuluvaksi muun muassa valmistautumista hiljalleen täyteen yhteiskunnan jäsenyyteen. Asemointi aineistossa näyttäytyy jälkihuoltoon ajatellen myönteisestä näkökulmasta, että lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret ansaitsevat riittävän ja laadukkaan jälkihuollon sijaishuollon päättymisen jälkeen. Erityisen nuoren asemassa lastensuojeluun jälkihuoltoon oikeutettu nuori on kaikkien niiden lastensuojelun jälkihuollon erilaisten mahdollisuuksien saaja, joita mahdollisuuksien ulottuvuudessa nostettiin esille kuten yksilöllinen ja monimuotoinen tuki sekä tarvittava tukiverkosto.

L29: - - Jokainen nuori kokemuksista ja taustasta riippumatta tarvitsee tukea aikuistumiseen ja itsenäistymiseen, ja on yhteiskunnan velvollisuus tarjota sijaishuollosta aikuistuville nuorille samat mahdollisuudet kuin muille nuorille. Lapsi tai nuori sijoitetaan, jotta voidaan turvata hänen kasvunsa ja kehityksensä, tällöin yhteiskunnalla on korostunut vastuu myös huolehtia siitä, että nuori saa tarvitsemansa tuen aikuistumiseen.

Erityisen nuoren asemoinnissa nähdään merkityksellisenä, että jokaisella nuorella taustastaan huolimatta on mahdollisuuksia ja näitä mahdollisuuksia tulee yhteiskunnan pystyä tarjoamaan. Aineistossa on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten tilanteet ovat moninaisia ja sen vuoksi lastensuojelun jälkihuollon erityisosaamista nimenomaan lastensuojelutaustan omaavien nuorten kanssa työskentelyssä tulee vahvistaa.

5.2 Hyvinvoinnin ulottuvuus

Toisen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden olen nimennyt hyvinvoinnin ulottuvuudeksi. Hyvinvointi käsitteenä voidaan nähdä moniulotteisena ja sillä voidaan viitata sekä yksilö- että yhteisötason hyvinvointiin. (Turtiainen 2020, 28.) Hyvinvointi käsitteenä on olennainen muun muassa poliittisesti sekä sosiaali- ja terveystaloudellisia tarkasteltaessa. Mitä hyvinvointi on, ei voida yksiselitteisesti määrittellä, mutta kuitenkin julkishallinnon perustehtävä kietoutuu kansalaisten hyvinvoinnista huolehtimiseen. (Niemi, Rautiainen, Kannasoja, Haapakoski, Pellinen & Mäntysaari 2017, 166.) Suomalaisten hyvinvoinnin tilaa pidetään kohtuullisen hyvänä ja hyvinvoinnin vajeita pyritään paikkaamaan julkisilla palveluilla sekä sosiaaliturvalla (Saikkonen, Karvonen & Keistilä 2022, 353, 356). Hyvinvoinnin voidaan nähdä paikantuvan kysymykseen hyvästä elämästä, mutta aukottomasti hyvää elämää ei voida määrittellä. Hyvinvoinnissa on myös kyse erilaisten hyvinvointivajeiden välttämisestä ja siihen liittyy käsitys hyvinvointierojen epäoikeudenmukaisuudesta. Julkisen vallan toiminnalla on vaikutuksia hyvinvointiin ja sen edistämiseen yhteiskunnassa. (Turtiainen 2020, 28.) Yleisenä käsityksenä on, että Suomi on hyvinvointiyhteiskunta. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä on kuitenkin vaikeaa yksiselitteisesti määrittellä, mutta siihen on liitetty yleisesti ajatus eriarvoisuuden vähentämisestä, tasa-arvon vahvistamisesta ja tasapuoliseen kohteluun pyrkimisestä ihmisten erilaisista tilanteista riippumatta. Sosiaaliset oikeudet ovat turvattu perustuslailla. (Saari 2019, 9–10.) Sosiaalinen osallisuus voidaan yhdistää vahvasti myös hyvinvoinnin kokemuksiin. Hyvinvoinnin on todettu toteutuvan jopa vain niissä tilanteissa, kun ihmisellä on osallisuutta

vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin. (Jalava & Seppälä 2010, 254.) Myös sosiologi Erik Allardt (1976, 37–39) on paikantanut osallisuuden perustana hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka ovat myös ihmisen perustarpeita.

Seuraavaksi tarkastelen hyvinvoinnin ulottuvuudessa esillä olevia alateemoja liittyen sosiaaliseen osallisuuteen. Alateemat jakautuvat aineistossa näkökulmaan yhteiskunnan velvollisuudesta huolehtia heikompiosaisista, monimuotoisten haasteiden kanssa elävien nuorten tukemisesta sekä jälkihuollon roolista toimia korjaavan työn lisäksi ehkäisevänä palveluna. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat kahteen ääripäähän eli ”tilanteensa hyväksyjä” ja ”menneisyyden vanki” -nuoren asemaan.

Ajatus Suomesta hyvinvointiyhteiskuntana tulee aineistossa esille, joissa korostetaan **yhteiskunnan velvollisuutta huolehtia heikompiosaisista**. (esim. L1, L3, L6, L8, L13, L22, L32, L36, L37, L39, L40, L41, L51, L63.) Huostaanoton myötä vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä siirtyy hyvinvointialueelle, joten siitä jatkumona nähdään yhteiskunnan velvollisuutena turvata jatkossakin aikuisuuteen siirtymisessä riittävä ja tarpeeksi pitkäkestoinen tuki nuorelle. Aineistossa puhutaan yhteiskunnan käyttävän merkittävää yksilöön kohdistuvaa valtaa, kun lapsi sijoitetaan sijaishuoltoon ja sen vuoksi nähdään yhteiskunnan tehtävänä kantaa vastuu myös näistä nuorista ja tukea heitä aikuistumisessa. Eräässä lausunnossa puhutaan yhteiskunnan moraalisesta velvoitteesta kantaa vastuu riittävän pitkään niiden nuorten tukemisesta, jotka ovat lapsuudessaan eläneet sijaishuollossa.

L29: - - Lapsi tai sijoitetaan, jotta voidaan turvata hänen kasvunsa ja kehityksensä, tällöin yhteiskunnalla on korostunut vastuu myös huolehtia siitä, että nuori saa tarvitsemansa tuen aikuistumiseen.

L30: - - Yhteiskunta on pettänyt nämä nuoret jo toistuvasti epäonnistumalla suojelemaan heitä syntymäperheissään, mutta liian usein myös silloin, kun se on itse ottanut kasvatustuon heistä itselleen lastensuojelun sijaishuollon muodossa. On lyhytnäköistä ja jopa julmaa jättää nämä nuoret aikuiset heitteille tilanteessa, jossa heidän ikätoverinsa saavat yhä henkistä, ja monet myös rahallista tukea syntymäperheiltään itsenäistymistä varten.

Aineistossa tuodaan laajasti esille huolta liittyen lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskun mahdollisista negatiivisista vaikutuksista nuorten hyvinvointiin. (esim. L30, L36, L46.) Asia nähdään jopa turhana panostuksena sijaishuollon osalta, jos lastensuojelun jälkihuolto ei ole turvaamassa riittävän pitkään itsenäistymisen vaihetta, vaan pahimmillaan kaikki hyvä, mitä sijaishuollon aikana on saatu aikaan niin voi valua hukkaan. Aineistossa tuodaan esille ristiriitaisuuksia suhteessa

hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteisiin ja toisaalta toimenpiteisiin, joita lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskeminen varsin nopealla aikataululla voi saada aikaan, jos muut palvelut eivät pysty vastaamaan jälkihuollosta siirtyvien nuorten erityisiin tuen tarpeisiin.

L9: Liittyykö hallituksen esityksen luonnoksessa mainittu palveluiden kehittämiseen kannustava vaikutus siihen, että joudumme jälkeinpäin toteamaan nuorten syrjäytymisen lisääntyneen ja hyvinvoinnin polarisoituneen yhä enemmän? Syntyykö ikärajan muutoksesta säästöä vai siirtyvätkö kustannukset syrjäytymisen lisääntymisen ja ylisukupolvoisten ilmiöiden seurauksena aikuissosiaaliryön ja lastensuojelun palveluihin? - -

Lastensuojelun jälkihuolto voi olla mahdollistamassa nuoren hyvinvointia tukevia ratkaisuja, mutta esteitä saattaa silti tulla vastaan ja se on jälkihuollonuoren hyvinvoinnin toteutumisen näkökulmasta tilannetta heikentävä asia. Palvelujärjestelmää kuvataan aineistossa pirstaleiseksi, joka on omiaan lisäämään riskiä jälkihuollonuorten kasvavalle syrjäytymiselle. Sosiaalisen osallisuuden mallissa (Leemann & Hämäläinen 2016, 592) kuvataan sosiaalisen osallisuuden prosessinomaista luonnetta, joka lähtee yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta, josta mahdollistuu pääsy esimerkiksi palveluiden piiriin. Jälkihuollonuorilla on vaikean taustansa vuoksi monesti haasteita saavuttaa tarvittavia palveluita ja toisaalta huonovointiselta on mahdotonta olettaa, että hän jaksaisi taistella ja vaatia itselleen tarvitsemiaan palveluita. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa on tärkeää, että nuorelle mahdollistuu pääsy hänen kannalta tarvittaviin palveluihin, instituutioihin sekä sosiaalisiin verkostoihin sosiaalista osallisuutta edistääkseen (Leemann & Hämäläinen 2016, 592).

L45: Ammatillisen koulutuksen piirissä opiskelee lukuisia nuoria, joilla on esimerkiksi vaikean perhetaustan vuoksi haasteita kiinnittyä opintoihin ja voida hyvin. Lisäksi nuorten mielenterveyskriisi on todellisuutta – ammatillisten opiskelijoiden masennus ja ahdistuneisuus ovat olleet nousussa jo useamman vuoden ajan. - -

L3: Hyvinvointialueiden aikuisten mielenterveyspalvelut ovat kriisiytyneet, ja jälkihuollon piirissä olevilla nuorilla aikuisilla voi olla merkittäviä vaikeuksia päästä mielenterveyspalveluiden piiriin ilman jälkihuollon tarjoamaa palveluihin motivoivaa ja saattavaa tukea. Pahimmassa tapauksessa nuoret jäävät ilman tukea, koska hyvinvointialueiden mielenterveys- ja muu tuki ei ole saavutettavaa. Jälkihuolto kannattaa nuorta merkittäväällä tavalla, kun tarvittavat mielenterveyspalvelut eivät toteudu tai nuori jonottaa niihin.

Aineistossa tuotetaan puhetta liittyen lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten heikosta hyvinvoinnista suhteessa muihin ikäryhmän nuoriin. **Monimuotoisten haasteiden** kanssa elävien nuorten tukeminen nähdään aineistossa tärkeänä nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Jälkihuoltonuorilla eri elämänosa-alueiden haasteet ovat monesti kasautuneita, joka aiheuttaa erityisen tarpeen lastensuojelun jälkihuollolle asettaa nuorten hyvinvoinnin edistäminen keskeiseksi tavoitteeksi. Hyvinvointi jokaisen nuoren kohdalla on yksilöllistä. Jälkihuoltonuorten kohdalla hyvinvointia tarkastellessa tulee ymmärtää heidän koko elämänkaarta ja erityisesti millaisia asioita heidän lapsuudessaan on ollut, miten heidän hyvinvointinsa on lapsuudessa toteutunut ja millaisia haasteita hyvinvoinnin toteutuminen nykyhetkessä varhaisaikuisuudessa saattaa pitää sisällään. Jälkihuoltonuorten hyvinvointia edistääkseen tarvitaan jälkihuollon kaltaista palvelua, jossa ymmärretään muun muassa lapsuuden aikaisia traumoja ja niiden merkityksiä nykyhetkeen ja toisaalta tunnustetaan ja tunnustetaan miten erilaisista lähtökohdista jälkihuoltonuoret omaa hyvinvointiaan ja elämää rakentavat.

L36: Sijoitusta edeltäneet tapahtumat ovat usein lapsen kannalta traumaattisia. Niiden tietoinen käsittely tai tiedostamattomat vaikutukset voivat jatkaa elämän eri vaiheissa. Myös sijoitettuna olemisesta voi jäädä kokemuksia, jotka vaikuttavat hyvinvointiin ja voimavaroihin heikentävästi. Jälkihuollon aikana nuorelle aikuiselle on tärkeää tarjota mahdollisuus oman historiansa lukemiseen ja tuntemiseen asiakirjojen, keskustelujen sekä nuorelle sopivan terapian kautta. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tukemiseen tarkoitettu keskitetty jälkihuolto on alun perin perustettu tähän tunnistettuun tuen tarpeeseen.

Lastensuojelun jälkihuoltonuorten hyvinvointi vaihtelee ja jälkihuollossa olevien nuorten tuen tarpeet ja tilanteet jakautuvat hyvin eri tavoin, joka nähdään vaikuttavan myös hyvinvoinnin toteutumiseen. Sosiaalisen osallisuuden toteutuminen on monesti ihmisen elämässä vaihteleva ja erilaisia muotoja saava. Rimmerman (2013, 35) on kuvannut, että ihmisen on mahdollista kokea samanaikaisesti sekä osallisuutta että osattomuutta. Aineistossa tuodaan esille, että mitä useammalla elämän osa-alueella nuorella on haasteita ja tuen tarpeita, niin sitä suurempi riski nuorella on syrjäytyä ja jäädä palveluiden ulkopuolelle. Hyvinvoinnin mahdollisuuksiin nähdään vaikuttavan myös, millaisessa sijaishuoltopaikassa nuori on lapsuudessaan elänyt; onko kyse ollut perhehoidosta, ammatillisesta perhekodista vai lastensuojelulaitoksesta.

Aineistossa tuodaan esille, että esimerkiksi lapsuudestaan saakka perhehoidossa eläneillä kyvyt ikätasoiseen itsenäistymiseen ovat näyttäneet vahvempina kuin lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneillä. Toisaalta

lastensuojelulaitoksesta ja erityisistä vaikeuksista nuoret ovat saattaneet edetä varsin hyvään tilanteeseen, ja pärjäämisen taidot ovat haasteista huolimatta tulleet itsenäistymisen kynnyksellä esille. Haastavimpana ryhmänä pidetään nuoria, joilla tuen tarve on erityisen suurta ja kyvyt itsenäiseen elämään olemattomat. Mitä vaikeammassa tilanteessa olevasta nuoresta on kyse, niin sitä vaikeampi kyseisen nuoren on kiinnittyä palveluihin, edetä omissa tavoitteissaan ja saavuttaa hyvinvointia edes yhdellä elämän osa-alueella. (esim. L4, L6, L7, L9, L10, L12, L15, L21, L22, L32, L36, L39, L46, L55, L61, L74.) Sosiaalista osallisuutta tarkasteltaessa hyvinvoinnin ulottuvuudesta käsin, voidaan nähdä myös sen määrittävän tavoiteltavaksi päämääräksi suhteessa osattomuudelle ja se edellyttää tasavertaisten mahdollisuuksien luomista ja resursseja osallistua yhteiskuntaan sekä sen toimintoihin (Leemann & Hämäläinen 2016, 589). Monet jälkihuolto nuoret hyötyvät hyvinvointia edistääkseen riittävän pitkäkestoisesta tuesta. Aineistossa jälkihuoltoa palveluna kuvataan nuorille, jopa elintärkeäksi, joten sen painoarvo nähdään erityisen suurena.

L53: - - Paljon tukea tarvitsevilla lapsilla ja nuorilla voi olla hyvin monimuotoisia, kompleksisia ja kumuloituvia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka alentavat heidän toimintakykyään.

Lastensuojelun jälkihuollon erityispiirteenä oleva kiinnipitävä ja motivoiva työote on omiaan edistämässä jälkihuolto nuorten hyvinvoinnin toteutumista. Jokainen nuori tarvitsee edes yhden aikuiskontaktin, jolta saa tukea ja joka huolehtii nuoren mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumisesta. Nuorten lapsuudessaan kokemat asiat monesti kuormittavat heitä vielä aikuisuudessakin ja tulee huomioida, ettei heillä ole ollut välttämättä mahdollisuutta tavanomaiseen kehitykseen, vahvistumiseen ja identiteetin rakentumiseen turvallisessa ympäristössä. Välittävällä työotteella nähdään olevan suuri merkitys sille, että tuki aidosti toteutuu ja nuori saa kokemuksen kohdatuksi tulemisesta.

L1: - - Jälkihuollon tuki on vahvasti korjaavaa, osallistavaa, kannattelevaa ja yhteiskuntaan kiinnittävää.

L9: Jälkihuollossa on joukko nuoria, joilla on suuria kuntouttavan ja kiinnipitävän tuen tarpeita. - - Jälkihuollon palvelu saattaa jäädä ainoaksi tahoksi, joka motivoi ja tukee hoitoon hakeutumisessa sekä siihen kiinnittymisessä.

L37: - - Nuorten oirehtimiseen ei ole yhtä syytä eikä tilanteen korjaamiseenkaan ole yhtä ratkaisua, niinpä tukea pitää olla tarjolla eri tavoin. Tässä

valtakunnallisesti haastavassa tilanteessa, jossa tukipilarit horjuvat, on jälkihuollolla mahdollisuus olla nuoren tukena. - -

L30: Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla aikuisilla hyvinvointi on heikompaa ja palveluntarve suurempaa muuhun väestöön verrattuna. Sijaishuollosta itsenäistyneistä erityisesti teini-iässä sijoitetuilla ja lastensuojelulaitoksissa asuneilla nuorilla hyvinvoinnin haasteet kasaantuvat. Sijaishuollosta itsenäistyneet ja jälkihuollon palveluita saavat nuoret eivät ole homogeeninen ryhmä, jonka palvelujen ja tuen tarpeet olisivat kaikilla samoja. -

-

Lastensuojelun jälkihuollossa nuoren hyvinvoinnin edistäminen lähtee liikkeelle perusasioiden ääreltä. Aineistossa tuodaan esille, että jälkihuollossa huolehditaan heistä, joilla ei ole ollut mahdollisuutta kasvaa omassa perheessään syystä tai toisesta. Jokainen itsenäistynyt nuori tarvitsee edes jonkinlaisen tukipilarin aikuistumisen ensimmäisille vuosille, johon voi turvautua tarpeen vaatiessa ja toisaalta saada ennakoiden riittävästi ohjausta ja neuvontaa, jotta voi kokeilla omien taitojen varassa itsenäistä elämää. Ajatus siitä, että jälkihuollon työntekijä on jälkihuoltonuorelle mahdollisesti ainoa ihminen, johon voi luottaa ja jolta saa tarpeen vaatiessa apua, luo jo tärkeän pohjan hyvinvoinnin perustavanlaatuisimmalle toteutumiselle. Jälkihuoltonuoret ovat erityisessä riskissä syrjäytyä aikuistuessaan, ja sen vuoksi jokaisen nuorelle on tärkeää mahdollistaa tukea antava jälkihuollon työntekijä.

L9: Kiinnittymisessä ja sitoutumisessa jälkihuoltoon on huomioitava nuoren ja jälkihuollon sosiaalityöntekijän välisen suhteen merkitys nuoren hyvinvoinnille, etenkin nuoren oman sosiaalisen verkoston ja tuen puuttuessa tai ollessa heikko.

L35: - - Nuori sitoutuu muutostyöhön, kun jälkihuoltotyö on ollut kiinnipitävää ja pitkäjänteistä.

Lastensuojelun jälkihuoltonuorten hyvinvoinnin mahdollisuuksia varjostavat monet tekijät. Lastensuojelutausta ja sen mahdolliset vaikutukset nykyhetkeen osaltaan ovat merkittävästi vaikuttamassa siihen, millaiseksi jälkihuoltonuori kokee hyvinvointinsa ja mahdollisuudet hyvinvointinsa edistämiseen. Kuitenkin on jälkihuoltonuoresta ja elämänsä historiasta erillään olevia tekijöitä, jotka voivat joko edesauttaa tai vaikeuttaa hyvinvoinnin toteutumista. Jälkihuoltonuorista puhutaan aineistossa haavoittuvana ryhmänä ja se osaltaan vahvistaa tärkeyttä puhua jälkihuoltonuorista irrallisina olevista tekijöistä, mitkä kuitenkin vaikuttavat merkittävästi hyvinvoinnin toteutumiseen. (esim. L46, L53, L55, L59.) Erityisesti palveluiden toimimattomuus niin sosiaali- kuin terveyspalveluissa vaikeuttavat monen jälkihuoltonuoren kohdalla

oikea-aikaisen avun saamista. Jälkihuoltoon nuori saattaa olla kiinnittynyt jälkihuoltoon ja haluavansa edistää omaa tilannettaan, mutta esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluissa avun saaminen voi olla vaikeaa tai ei tarpeeksi nuoren omia tarpeita vastaavaa. Jälkihuoltoon nuorelle kokemus siitä, että erikoistuneissa palveluissa ei välttämättä pystytä rajallisten resurssien vuoksi hänen tilannettaan tukemaan, niin voi saada aikaan toivottomuuden tunteen. Toisaalta jälkihuoltoon nuoren tarpeisiin vastaavan tuen ja palvelun saamattomuus voi tarkoittaa, ettei nuori pysty toteuttamaan muillakaan elämän osa-alueilla asioita, joita haluaisi edistää. Esimerkiksi psyykkisesti oireilevan ja palveluiden ulkopuolella olevan nuoren voi olla lähes mahdotonta edistää opintojaan, vaikka hän kuinka haluaisi.

Lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret ovat lähtökohtaisesti käyneet läpi lastensuojelun raskaimmat tukitoimet ja sijoituksen kodin ulkopuolelle. Silti lastensuojelun jälkihuolto voidaan **korjaavan työn lisäksi nähdä ehkäisevänä palveluna**, jolla voidaan vaikuttaa syrjäytymiskiirteen katkaisemiseen. (esim. L1, L3, L6, L8, L9, L10, L13, L15, L19, L20, L21, L22, L24, L29, L34, L37, L39, L40, L42, L43.) Aineistossa tuodaan esille, että jälkihuollossa työskennellään nuorten aikuisten parissa, joten iän perusteella työskentelyn tulisi myös olla ennaltaehkäisevää ja toivon sekä muutoksen mahdollistamista. Jälkihuoltoon nuorten kohdalla hyvinvoinnin kokemus on usein horjunut jo lapsuudessa. Hyvinvoinnin puutteelliset kokemukset lapsuudessa ja nuoruudessa ovat ajanjaksoja, jotka väistämättäkin vaikuttavat myöhempään elämään tavalla tai toisella. Kokemus pahoinvoinnista voi olla nuorten elämää hallitseva tunne, jossa voi olla vaikea kokea hyvinvointia tai edes pyrkiä tavoittelemaan ja edistämään hyvinvoinnin toteutumista ilman tukea. Jälkihuoltoon nuorten elämää saattavat värittää mielenterveys- ja päihdeongelmat, rikollisuus ja muut merkittävät elämänhallinnan haasteet. Lisäksi jälkihuollon ennaltaehkäisevistä vaikutuksista puhuttaessa korostetaan jälkihuoltoon nuorten tulemistä itse vanhemmiksi verrattain nuorina, jolloin on tärkeää pyrkiä vaikuttamaan ongelmien ylisukupolvisen kiirteen katkaisuun. Voidaan siis ajatella, että jälkihuollossa on mahdollisuus vastata sekä nuoren hyvinvointiin, mutta myös tulevien sukupolvien hyvinvoinnin toteutumiseen, joten jälkihuollon työskentelyllä on monen tasoista merkitystä. Hyvinvointia mahdollistaakseen tulee olla olemassa palveluita ja tukitoimia, joissa nähdään jälkihuoltoon nuorella olevan mahdollisuuksia tarjota itselleen ja lapselleen hyvä elämä menneisyydestä huolimatta.

L30: - - Mikäli jälkihuollossa onnistutaan vanhemmuuden tuella ehkäisemään edes joitakin ylisukupolvisia lastensuojelun sijaishuollon asiakkuuksia, saavutetut inhimilliset ja taloudelliset hyödyt ylittävät nyt kaavailun ikärajan laskusta saatavat esitetyt säästöt.

L12: Katsomme, että jälkihuollossa tehtävä työ on syrjäytymisen ehkäisytyötä parhaimmillaan ja jälkihuollon yläikärajan laskeminen on ristiriidassa syrjäytymisen ehkäisyn tavoitteen kanssa. - - Nuorten elämässä näkyy sijaishuollon aikainen puutteellinen päihde- ja mielenterveyshoito, ja ongelmat ovat voineet kestää jo vuosia. Katsomme, että hyöä suhdeperustainen jälkihuollon sosiaalityö on myös merkittävä osa kriminaalipolitiikkaa ja parhaimmillaan se pystyy lisäämään sisäistä turvallisuuutta.

Aineistossa poliittisia toimia kuvataan poukkoileviksi ja painotetaan kokonaisvaltaisemman kehittämisen tärkeyttä jälkihuolto nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi yhteiskunnassa. (esim. L9, L10, L15, L74.) Poliittisten toimien tulisi olla linjassa toinen toisiinsa nähden. Ristiriitaisuus nuorten palveluiden leikkaamisesta ja toisaalta nuorten hyvinvointiin panostamisesta ei saa lausunnonantajien luottamusta, vaan aiheuttaa epävarmuutta siitä, mitä hallituksen tekemät leikkaukset tulevat aiheuttamaan niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta. Aineistossa otetaan kantaa muun muassa palveluiden saatavuuteen. Aineistossa todetaan, että palveluiden kuntoon laittaminen on kannatettava asia, mutta aikataulullisesti epä johdonmukaista viedä ensiksi tarvittavat palvelut pois laskemalla jälkihuollon ikärajaa ennen kuin muuta palvelujärjestelmää on kehitetty vastaamaan laajemmin nuorten tuen tarpeisiin. Panostamalla jälkihuolto nuorten hyvinvointia edistäviin palveluihin ja tukitoimiin voidaan muun muassa ennaltaehkäistä ongelmien ylisukupolvista kehitystä. Ajankohtaisesti valloilla oleva tilanne on se, että jälkihuolto nuorten tilanteet ovat äärimmillään toisiinsa nähden hyvin erilaisia. Vaikka osa jälkihuolto nuorista pärjää ja voi hyvin, niin heikosti pärjäävät ja pahoinvoivat jälkihuolto nuoret voivat entistä huonommin (Eronen 2013, 3–10; Pukkio & Hoikkala 2016, 16; Hirschovits-Gerz 2023, 7). Tämän hetken suurimpia haasteita nuorten hyvinvoinnin toteutumiseen yhteiskunnassamme aineiston mukaan on nuorten äärimmäisen pahoinvoinnin lisääntyminen.

L57: - - julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan palvelujen riittävyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993 vp, s. 71).

- -

L46: - - Nuorten syrjäytyminen ja pahoinvoinnin kasvu nähdään yhteiskuntamme suurimpina haasteina. Hallitusohjelmassa myös luvataan panostaa syrjäytymisen ehkäisemiseen. - - jälkihuollon ikärajan lasku ei tue nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen tavoitetta ja pahoinvoivien nuorten hyvinvoinnin edistämistä.

Jälkihuolto on palvelu, joka on kohdennettu juuri tähän kohderyhmään ja joka on tärkeässä asemassa nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä.

Hyvinvoinnin sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat kahteen ääripäähän eli *"tilanteensa hyväksyjä"* ja *"menneisyyden vanki"* - nuoren asemaan. Aineistossa on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuollon nuorista puhutaan viitaten heidän yleisesti heikkoon hyvinvointiinsa, mutta tuoden kuitenkin esille, että jälkihuollon keskuudessa on huonovointisuuden lisäksi myös tilanteeseensa nähden hyvinvoivia nuoria. Lastensuojelun jälkihuolto hyvinvointiyhteiskunnan palveluna on keskeisessä asemassa nuorten hyvinvointierojen kaventamisessa ja nuorten subjektiivisen hyvinvoinnin lisäämisessä. Sosiaalinen osallisuus ja hyvinvointi ovat myös tiiviisti sidoksissa toinen toisiinsa. Hyvinvointi lisää sosiaalisen osallisuuden toteutumista ja sosiaalinen osallisuus puolestaan hyvinvoinnin kokemuksia. Sosiaalinen osallisuus nähdään usein keinoksi edistää oikeudenmukaisuutta sekä tasa-arvon toteutumista, jotka osaltaan lisäävät yksilöiden hyvinvointia. Sosiaalinen osallisuus tukee erilaisten mahdollisuuksien toteutumista, kuten terveyteen, koulutukseen, toimeentulotuloon tai sosiaalisiin suhteisiin liittyviä asioita. Sosiaalinen osallisuus ei ole paikallaan oleva, vaan muuttuva ja sen vuoksi jokaisella lähtökohdista huolimatta on mahdollisuudet sosiaalisen osallisuuden toteutumiseen. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.)

Hyvinvoinnin ulottuvuudessa ja siinä ilmenevissä jälkihuollon nuorten asemoinnissa kiteytyy ajatus hyvinvoinnin toteutumisen merkityksellisyydestä paremmalle tulevaisuudelle. Tilanteensa hyväksyjä - nuoren asemointi näyttäytyy aineistossa vähemmistönä suhteessa menneisyyden vanki - nuoren asemoinnin hallitsevaan asemaan. Tilanteensa hyväksyjä -nuoren elämänpolulla on haasteista huolimatta ollut myös vahvistavia ja korjaavia kokemuksia sekä esimerkiksi sijoitusmuodolla kuvataan olevan merkitystä, sille millaiselle pohjalle nuoren elämä saattaa lähteä rakentumaan. Toisaalta tilanteensa hyväksyjä -nuoren asemointi näyttäytyy hyvinvoinnin sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa tietynlaiseksi tavoitteeksi nuoren elämässä. Kun menneisyyden on edes jollain tavalla hyväksynyt, niin nykyhetkessä eläminen ja hyvinvoinnin kokeminen on mahdollisempaa. Menneisyyden vanki -nuoren asemointi puolestaan asettuu vahvasti huolipuheen ympärille. Menneisyyden vanki -nuoren hyvinvoinnin toteutuminen on vähäistä, erilaiset vaikeudet vahvistavat huono-osaisuuden kokemusta ja luovat näköalattomuutta tulevaisuuteen.

Sosiaalista osallisuutta voidaan edistää ja toisaalta myös estää kansallisella sekä paikallisella tasolla. Kansallisen tason toimintaan liittyy vahvasti sosiaalipolitiikka ja sen suuntaviivat kansalaisten oikeuksien edistäjänä. Paikallisella tasolla sosiaalista osallisuutta voidaan edistää muun muassa kiinnittämällä huomiota

osallistumisen mahdollisuuksiin sekä vuorovaikutustilanteisiin. (Rimmerman 2013 37–38.) Sosiaalisen osallisuuden hahmottamista niin kehämäisenä kokonaisuutena tai eri ulottuvuuksien kautta yhdistää ajatus myös moniulotteisesta hyvinvoinnista, jossa hyvinvointia ei nähdä pelkästään yksilön ominaisuutena vaan se muodostuu aina osaltaan suhteessa eri yhteisöihin ja yhteiskuntaan (Allardt 1976, 13–17.)

L39: - - Jälkihuolto ei ole eriarvoiseen asemaan asettavaa erityiskohtelua, vaan toteuttaa yhteiskunnan velvoitetta huolehtia heistä, joilla ei ole ollut mahdollisuutta kasvaa omassa perheessään eri syistä, jotka kiistatta ovat erityisessä riskissä syrjäytyä ja joista useat jäävät ilman tukea aikuistuessaan. Sijoitettuna olleiden nuorten polku ei ole tavanomainen ja syyt tähän ovat hyvin moninaisia ja valtaosin täysin heistä itsestään riippumattomia. Myös sijoituksen ja muun lastensuojelun aikana traumatisoituminen on mahdollista. Hyvinvointiyhteiskunnan on vahvasti tuettava näitä nuoria.

Sosiaalinen osallisuus voi viitata yksilöiden ja ryhmien kykyyn osallistua sosiaaliseen toimintaan ja siihen, missä määrin he tuntevat olevansa mukana ja tunnustettuina arvokkaiksi sekä kykeneviksi osallistumaan yhteiskuntaan (Mullin 2023). Aineistossa puhutaan erityisesti niistä jälkihuoltonuorista, jotka herättävät huolta ja joiden elämässä huono-osaisuus ja tuen tarpeiden moninaisuus on kasautunutta. Lausunnoissa pääasiassa kritisoidaan lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskua ja sen vuoksi ei ole yllättävää, että tämä näkökulma korostuu.

5.3 Toimijuuden ulottuvuus

Kolmannen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden olen nimennyt toimijuuden ulottuvuudeksi. Toimijuus ja sosiaalinen osallisuus liittyvät toinen toisiinsa. Sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi pyritään ehkäisemään syrjäytymistä sekä vahvistamaan elämänhallintaa. Syrjäytyminen on lähtökohtaisesti pitkä prosessi ja sen vuoksi myös hiljalleen yhteiskuntaan kiinnittyminen edellyttää aikaa ja saattaa osaltaan olla myös vaikeaa (Juvonen 2013, 327). Lastensuojelun jälkihuollon perustavanlaatuiset tavoitteet asettuvat näkemykseni mukaan nimenomaan ajatukseen, että sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten syrjäytymistä tulee ehkäistä tai syrjäytymiskierrettä katkaista sekä pyrkiä jokaiselle itsenäistyvälle nuorelle mahdollistamaan riittävä hyvinvointi ja elämänhallinta. Sosiaalisen osallisuuden nähdään tukevan ihmisten toimijuutta. (Maunu & Kiilakoski 2018, 114.)

Tutkielman aineistossa sosiaalisen osallisuuden merkitystä tuotetaan osaltaan toimijuuden kautta, jossa lastensuojelun jälkihuollolla nähdään olevan

erityislaatuinen paikka olla vahvistamassa jälkihuoltonuorten toimijuuden toteutumista. Yksinkertaistettuna toimijuudessa on kyse siitä, että yksilöllä on mahdollisuus tehdä omassa elämässään valintoja (Hokkanen 2014, 57). Toimijuus voi siis aidosti toteutua, kun ihmisellä on mahdollisuus valita miten toimia. Toimijuus vaatii toteutuakseen erilaisten vaihtoehtojen olemassaoloa, tavoitteita mitä kohti edetä sekä motivaatiota, jotta pystyy saavuttamaan valitsemiaan tavoitteita (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2017, 247, 263). Näen, että toimijuuden ulottuvuus osaltaan vaatii toteutuakseen tutkielmassa aiemmin nimettyjen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksien eli mahdollisuuksien- sekä hyvinvoinnin - ulottuvuuksien ilmentymistä. Toimijuuden ulottuvuudessa erityisellä tavalla korostuu yksilön oman kokemuksen merkitys siitä, että millaisia mahdollisuuksia yhteiskunnassa annetaan yksilöiden toimijuuden toteutumiselle ja millä tavoin toimijuuden edistämistä tuetaan. Toimijuus voidaan nähdä usean eri tekijän välisenä suhteena yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan välillä. Tässä tutkielmassa toimijuus paikantuu erityisesti yksilön mahdollisuudesta vuorovaikutukselliseen toimintaan suhteessa muihin ja ympäristöön sekä kykyihin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Koska toimijuus vahvasti rakentuu vuorovaikutuksellisessa toiminnassa, niin tällöin sosiaalisen osallisuuden kokemus on osaltaan edistämässä toimijuuden muodostumista. (Juvonen 2013, 330–331.)

Seuraavaksi tarkastelen toimijuuden ulottuvuudessa olevia alateemoja liittyen sosiaaliseen osallisuuteen. Alateemat jakautuvat aineistossa toimijuuden vahvistamiseen, siirtymävaiheiden ja elämäkulun merkitykseen toimijuuden näkökulmasta sekä nuoren oman näkökulman huomioimiseen toimijuuden näkökulmasta. Toimijuuden ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat ”yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvä” - nuoren asemaan.

Aineistossa lastensuojelun jälkihuollon merkitys sosiaalisen osallisuuden viitekehyksessä paikantuu osaltaan jälkihuoltonuorten **toimijuuden vahvistamiseen**. (esim. L36, L45, L46.) Sijaishuollosta itsenäistyminen on merkittävä siirtymävaihe sekä täysi-ikäistymisen kuin myös sijoituksen päättymisen vuoksi. Nuoruudesta aikuisuuteen siirtymävaiheessa on kyse erilaisten tekojen, tapahtumien, yhteiskunnallisten asemien ja roolien institutionaalisesta sarjasta, joka määrittelee aikuisuuden (Juvonen 2013, 329). Jälkihuoltonuoren toimijuuden näkökulmasta siirtymävaihe itsenäistymiseen on osaltaan sidonnainen ympäristössä vallitseviin ajatuksiin. Siirtymävaiheissa on tärkeää nähdä myös yksilön oma vastuu ja siten mahdollisuudet vaikuttaa muiden näkökulmista riippumatta. Sijaishuollosta itsenäistymisen siirtymävaihetta aineistossa kuvataan kriittiseksi vaiheeksi, jossa lastensuojelun jälkihuollon tulisi huolehtia nuorelle riittävästä tuesta ja tuen jatkuvuudesta, mutta toisaalta kannustaa nuorta ottamaan vastuuta omasta elämästään.

Monilla jälkihuoltonuorilla tarpeet ovat moninaisia ja kehitysvaiheet eivät ole elämässä edenneet tavanomaiseen tapaan. **Siirtymävaihetta** sijaishuollosta aikuisuuteen kuvataan aineistossa monin tavoin epäreiluksi jälkihuoltonuorilla suhteessa muihin ikäisiin, koska siirtymävaihe itsessään on muutoksia täynnä, mutta erityisesti sijaishuollossa kasvaneilla se voi pitää sisällään erityisiä haasteita. (esim. L20, L21, L25, L29.) Tilanteessa, jossa jälkihuoltonuori ei koe olevansa keskeinen toimija omassa elämässään, niin silloin on vaikea välttämättä voida kokea myöskään sosiaalista osallisuutta. Sosiaalinen osallisuus kietoutuu yksilön kokemukselliseen tunteeseen, jota ei voida määrittää ulkopuolelta. Se miten ihminen kokee sosiaalisen osallisuuden niin siihen vaikuttaa merkittävästi, miten hän pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja mahdollistuuko hänelle aktiivisen toimijan rooli omassa elämässä. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.) Siirtymävaihetta kuvataan joidenkin jälkihuoltonuorten kohdalla tarkoittavan oman elämäntarinan jäsentämisen ajankohdaksi. Kun jokin ajanjakso päättyy ja toinen alkaa, niin nuori saattaa pohtia enenevässä määrin omaa taustaansa ja sen merkitystä nykyhetkeen. Lisäksi aikuisuuteen siirtymässä painotetaan myös jälkihuoltonuorten kohdalla sitä, että se voi mahdollistaa jollain tasolla ikään kuin uuden mahdollisuuden kaikkien vaikeuksien jälkeenkin. Siirtymävaiheen haastavuudesta huolimatta nuoren toimijuuden tärkeyden pitäminen kirkkaana mielessä on lastensuojelun jälkihuollon keskeinen tehtävä.

L63: - - Siinä missä nuori yleensä nuoruusvaiheessaan saa rauhassa irtaantua lapsuudenkodistaan, itsenäistyä, hakea rajojaan ja muodostaa omaa identiteettiään, saattaa jälkihuoltoon itsenäistyvän nuoren arki olla traumatisoivista kokemuksista selviytymistä, tavallisten arjen taitojen opettelua, oman perhetilanteen käsittelyä ja usein myös psyykkisten ongelmien, päihteiden käytön, rikosten ja muiden vaikeuksien selättämistä. - -

Lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuuksia ylläpitää ja vahvistaa jälkihuoltonuoren toimijuutta saattaa haastaa myös nuoren tarve ottaa etäisyyttä lastensuojelusta ja mahdolliset nuoren tekemät lyhytnäköiset päätökset, jotka eivät välttämättä kannata pitkälle. Toisaalta nuoren kokeillessa määrätietoisesti omia itsenäistymisen taitoja, niin osaltaan se myös antaa nuorelle kokemusta hänen oman toimijuutensa merkityksestä. Lastensuojelun jälkihuollon ei tule pakottaa nuorta yhteistyöhön, vaan yhteistyön tulee lähteä nuoren omasta halusta. Kyse on vapaaehtoisesta palvelusta, joka on omiaan vahvistamassa toimijuuden näkökulman toteutumista suhteessa lastensuojelun toimiin. Lastensuojelun jälkihuollon huolehtiessa osaltaan sijoitettuna eläneiden nuorten siirtymästä edes jokseenkin tasavertaisesti aikuisuuteen muihin nuoriin nähden, on merkityksellistä näiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen ja toisaalta syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta.

L19: - - Lastensuojelun jälkihuollon erityispiirre (verrattuna aikuissosiaalityöhön) on, että se mahdollistaa lastensuojelun ja sijaishuollon asiakkaana olleelle nuorelle sellainen aikuistumisen tuen kokonaisuus, joka tukee toimintakykyä, vahvistaa itsenäistä toimijuutta ja vähentää ylisukupolvista huono-osaisuutta. --

Jälkihuoltonuorten toimijuuden vahvistamisessa aineistossa korostuu yksilön elämänkulun huomioiminen. Lastensuojelun jälkihuollossa nähdään olevan erityisosaamista erityisesti lastensuojelutaustaisten kanssa työskentelyssä, jossa nuoren elämänkulku ja sen vaikutukset tulee ymmärtää, jotta nuorta voidaan tukea ja hänen toimijuutensa kokemusta vahvistaa. Toimijuuden puitteissa yksilöt rakentavat omaa elämänkulkuaan niiden mahdollisuuksien kautta, joita heillä on. Toimijuus jäsentyy jatkumona, johon linkittyy yksilön menneisyys, nykyisyys sekä tulevaisuus. Se millaiseksi elämänkulku muotoutuu niin vaikuttaa vahvasti yksilön toimijuus. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192–193.) Aineistossa jälkihuolto vahvistamassa jälkihuoltonuoren toimijuutta jäsentyy osaltaan myös ymmärrykseksi siitä, että aina toimijuus ei näyttäydy eteenpäin pyrkimisenä, vaan toimijuutta voi osaltaan olla myös tekemättömyys, vetäytyneisyys ja odottaminen. Lastensuojelun jälkihuoltoa kuvataan aineistossa sellaiseksi tueksi, jossa ymmärretään nuorten tietynlainen keskeneräisyys eikä odoteta nuorelta liikoja, vaan kohdataan nuori sellaisena kuin hän on. Aineistossa tuodaan esille jälkihuoltonuorten elämän moninaisia haasteita ja sen vuoksi toimijuuden näkökulmasta kaikkien nuorten kohdalla ei ole realistista odottaa vahvaa eteenpäin suuntautumista, jos elämäntilanne on jatkuvaa päivää kerrallaan etenemistä. Toisaalta toimijuuden näkeminen moni suuntaisena ilmiönä antaa myös jälkihuoltonuorille näin ollen mahdollisuuden edes jonkinlaiseen toimijuuteen, jos oppii näkemään, että pienissäkin asioissa voi saavuttaa toimijuuden kokemusta esimerkiksi arkeen voi sisällyttää edes lyhyitä hetkiä itselle mielekästä tekemistä kuten jokin harrastus. Toimijuus voi siis toteutua erilaisista elämäntilanteiden haasteita huolimatta, kunhan on edes jokin asia, johon kokee voivan vaikuttaa.

Lausuntojen mukaan omien mahdollisuuksien näkeminen vahvistaa toimijuuden kokemusta ja sen vuoksi nuoren **omien näkökulmien** huomioiminen jälkihuollossa on tärkeää. Aikuisuuden siirtymävaiheeseen voidaan liittää esimerkiksi elämänvalintoihin liittyvien mahdollisuuksien tarkastelu, siirtymävaiheen hauraus ja epävarmuus sekä elämän kokeminen joko täynnä mahdollisuuksia olevaksi tai päinvastoin, jolloin tulevaisuutta varjostaa näköalattomuus (Juvonen 2013, 329). Kuten aiemmin todettiin niin erilaiset siirtymävaiheet haastavat toimijuutta. Samalla siirtymävaiheet ikään kuin pakottavat yksilön välitilaan, jossa tulee pohdittavaksi

omat valinnat, tulevaisuuden suunnan luominen sekä omien mahdollisuuksien tarkastelu (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192). Aineistossa tuodaan esille lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuutta olla tukemassa jälkihuoltoon nuorta oman elämäntilanteen tarkastelussa ja tulevaisuuden suunnitelmissa merkittävässä siirtymävaiheissa. (esim. L37, L41, L43, L51, L53, L56, L74.) Lastensuojelun jälkihuollossa tuetaan nuorta monin tavoin niin rinnalla kulkevan aikuisen tukea antaen, mutta myös esimerkiksi taloudellisen tuen avulla, jotta jälkihuoltoon nuori voisi edistää omaa tilannettaan ja siten myös vahvistaa toimijuuden kokemusta omassa elämässään.

L49: - - Nuoret aikuiset muodostavat omaa identiteettiään ja ikävaiheeseen kuuluu oman lapsuuden ja nuoruuden jäsentäminen. Jotta nuoria voidaan tukea tässä, on tärkeää, että jälkihuolto on nimenomaan lastensuojelua ja jälkihuollossa on ymmärrystä sijaishuollosta lasten kasvuympäristönä.

Itsenäistyessä nuori kohtaa vapauden kontrollista ja lisääntyviä mahdollisuuksia itsenäisten valintojen tekemiseen (Juvonen 2013, 328). Myös aineistossa nostetaan esille ja kuvataan, että sijaishuollosta itsenäistyessään osa nuorista saattaa uhkarohkeasti kokeilla omaa pärjäämistään, mutta myöhemmin tulla takaisin palveluiden piiriin, koska itsenäistymisen taidot eivät olleet riittävän vahvalla pohjalla. Toimijuuden vahvistamisen näkökulmasta on tärkeää, ettei jälkihuoltoon nuoria syytetä epäonnistumista, vaan ennemminkin pidetään suunta kohti tulevaa. Nuoren toimijuus tarvitsee ensisijaisesti vahvistusta, ja väistämättäkin ongelmat ja eteen tulleet haasteet aina jollain tavoin jäävät osaksi nuoren elämänhistoriaa ja vaikuttavat toimijuuden rakentumiseen ja sen kokemiseen.

Aineiston perusteella toimijuuden rakentumisen paikkana voidaan ensisijaisesti pitää vuorovaikutuksellista toimintaa. Yksilö määrittelee toimijuuttaan omasta tilanteestaan käsin ja siihen liittyy vahvasti vaikuttamismahdollisuudet, mutta myös kokemus siitä, mistä vaikutusmahdollisuuksista yksilö on ulkopuolinen. Toimijuuden sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi itsemääräämisen näkökulma on olennainen siitä näkökulmasta, että jokaisella on lähtökohtaisesti mahdollisuus elää vapaasti omaa elämäänsä ja tehdä omia päätöksiä ja valintoja. Kuitenkaan itsemääräämisen näkökulma ei sulje pois toimijuuden tarkastelussa sosiaalisen kanssakäymisen merkityksellisyyttä, vaan jokainen on osaltaan riippuvainen sekä itsenäisyydestä että myös muista ihmisistä toimijuuden toteutumiseksi. (Juvonen 2013, 331.) Jälkihuoltoon nuoren toimijuuden vahvistamisessa korostuukin aineiston perusteella osallistava, motivoiva ja suhdeperustaisesti lähestyvä työskentely. Jälkihuollon työntekijä voi olla nuorelle ainoa luotettava aikuiskontakti, joka tukee nuorta ja katsoo nuoren tilannetta kokonaisuutena. Luottamuksellisessa työskentelysuhteessa on mahdollista kannatella nuorta, jolloin nuoren osallisuus ja luottamus yhteiskuntaan vahvistuu. Toisaalta luottamuksellinen työskentelysuhde

mahdollistaa nuorelle paikan myös kokeilla omia voimavarojaan ja taitojaan, halutessaan ottaa etäisyyttä ja tarpeen mukaan palata työskentelyyn, kun aika on sille oikea. (esim. L30, L34, L37.)

Yhteiskunnalliset reunaehdot osaltaan vaikuttavat lastensuojelun jälkihuollon mahdollisuuksiin jälkihuoltoon nuoren toimijuutta vahvistaessa, koska toimijuudessa on kyse monen asian yhteydestä toisiinsa. Toimijuuden voidaan nähdä kytkeytyvän niin yksilöön kuin yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä erilaisiin normeihin, sääntöihin ja odotuksiin sekä näiden kaikkien keskinäiseen yhteyteen. Se millaiseksi tämä yhteys muodostuu, niin vaikuttaa miten yksilöt luovat sosiaalista todellisuuttaan, jossa on sekä toiminnan mahdollisuuksia että myös mahdollisia toimijuuden rajoitteita. Toimijuudessa keskeistä on mahdollisuus vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja sosiaalisiin sidoksiin, jotka ovat yksilön ympärillä. (Juvonen 2013, 330.) Yhteiskunnallisia reunaehtoja liittyen lastensuojelun jälkihuoltoon ja jälkihuoltoon nuorten toimijuuden vahvistamiseen on havaittavissa myös aineistossa. Lastensuojelun jälkihuollolle asetetaan odotuksia jälkihuoltoon nuorten tukemiselle ja syrjäytymisen ehkäisemiselle. Yhteiskunnassa määritellään raamit lastensuojelun jälkihuollon toteuttamiselle ja aina ne eivät vastaa täysin siihen tarpeeseen, mitä jälkihuoltoon nuorilla on. Esimerkiksi lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemiseen liittyen tuodaan esille, että riittävän pitkäaikaisen jälkihuollon voidaan nähdä olevan turvaamassa sitä, ettei jälkihuoltoon nuorilla olisi myöhemmin elämässään jatkuvaa tarvetta yhteiskunnan tuelle.

L37: - - Yhteiskunta luo raamit, jossa yksilö toimii ja erityisesti jälkihuoltoon nuoret tarvitsevat vahvistusta, kannustusta ja tulevaisuuden näkymiä. - -

Se millaiseksi kunkin jälkihuoltoon nuoren toimijuus muodostuu, on aina monen tekijän summa. Toimijuuden vahvistamista hankaloittaa aineistossa esiin nostetut haasteet palvelujärjestelmän pirstaleisuudesta ja siitä, että vaikeasti saavutettavissa olevassa palvelujärjestelmässä nuoret ovat jopa eksyksissä. Lastensuojelun jälkihuollon tehtävänä tässä asiassa on vahvistaa jälkihuoltoon nuoren toimijuutta sillä, että aidosti varmistetaan nuoren pääsy tarvittaviin palveluihin. Kun nuori saa tilanteeseen nähden riittävää apua, niin kokemus omasta toimijuudesta lähtökohtaisesti kohenee.

L39: Ehdotetulla muutoksella on laajakantoisia vaikutuksia nuorten osallisuuteen yhteiskunnassa. Laskemalla jälkihuollon ikärajaa ehdotetulla tavalla luodaan epävarmuutta jälkihuollossa oleville nuorille ja lisätään aiheetonta epäluottamusta yhteiskuntaa kohtaan. Lisäksi monilla näistä nuorista on kokemuksia, jotka ovat haavoittaneet heidän luottamustaan lastensuojelun lisäksi muuhunkin viranomaistoimintaan.

Toimijuuden sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asemoituvat *"yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvä"* -nuoren asemaan. Aineistossa on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuoltoon toimijuuden vahvistaminen on keskeinen elementti saavuttaa vähitellen jälkihuoltoon kiinnittyminen yhteiskuntaan. Sosiaalisen osallisuuden nähdään tukevan ihmisen toimijuutta (Maunu & Kiilakoski 2018, 114). Lastensuojelun jälkihuolto on keskeisessä asemassa edistämässä jälkihuoltoon toimijuuden toteutumista. Nuoren toimijuus ja osallisuus omaa elämää koskevissa asioissa ja kiinnittyminen yhteisöön on myös sosiaalisen osallisuuden yksilötason toteutumisen ydin. Kokemusta sosiaalisesta osallisuudesta muodostuu, kun kokee itsensä toimijaksi omassa elämässään ja kokee olevansa osa jotain isompaa yhteisöä esimerkiksi yhteiskuntaa. Kokemus osallisuudesta yhteiskuntaan voi tarkoittaa muun muassa kokemusta siitä, että voi vaikuttaa itselle merkityksellisiin asioihin tai kokee omaavan tasavertaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan toimintoihin kuten hakeutua opintoihin tai työelämään. Lisäksi toimijuuden rakentumisessa on olennaista havaita niin sisäiset kuin ulkoiset mahdollisuudet. Sisäisiä mahdollisuuksia ovat esimerkiksi koulutus ja ulkoisina mahdollisuuksina ovat esimerkiksi yhteiskunnan palvelut. Toimijuus voi olla osaltaan tulevaisuuteen suuntaavaa, jolloin edellytyksenä on sosiaalisen osallisuuden kokemus. Toimijuus siten näyttäytyy osana sosiaalista osallisuutta, jossa ihmisellä on mahdollisuus hyvinvointiin, merkityksellisiin suhteisiin sekä vaikuttamiseen omaa elämää koskevissa asioissa. (Isola ym. 2017, 19,31.)

L30: - - sosiaalihuollon palvelut ovat useimmiten nuorille ja nuorille aikuisille korjaavaa vuorovaikutusta, jonka avulla voidaan käsitellä aiempia haastavia ja traumatisoivia kokemuksia sekä auttaa yksilöä integroitumaan paremmin osaksi yhteiskuntaa. Katkonaisen, useita sijaishuoltopaikkoja ja sosiaalityöntekijöitä sisältäneen sijaishuollon jälkeen tuntuu kohtuuttomalta, että aikuistuuessa prosessi katkaistaan jälleen ja ohjataan nuori uudelle luukulle ja jälleen uudelle työntekijälle, jolloin riski pudota palveluiden ulkopuolelle kasvaa.

Toimijuuden ulottuvuudessa ja siinä ilmenevässä jälkihuoltoon asemoinnissa toimijuuden kokemuksen merkitys yhteiskuntaan kiinnittymiselle on tärkeä, koska äärimmäisenä vastapuolena on yhteiskunnasta syrjäytyminen. Se millä tavoin on mahdollista päästä tilanteeseen, jossa jälkihuoltoon alkaa kiinnittymään yhteiskuntaan, kuvataan aineistossa aikaa vieväksi prosessiksi ja useita riskitekijöitä sisältäväksi matkaksi. Kiinnittyminen yhteiskuntaan voi tapahtua esimerkiksi ensiksi sitoutumalla jälkihuoltoon, siitä hiljalleen motivoituen muihin tarvittaviin erityispalveluihin kuten päihdehoitoon ja lopulta opintoihin tai työelämään, kun nuoren kokonaistilanne sen mahdollistaa realistisesti. Jälkihuoltoon polku kohti

täysivaltaista yhteiskunnan jäsentä kuvataan tapahtuvaksi vuorovaikutuksellisista tilanteista lähtien, joissa hiljalleen rakennetaan toimijuutta. Lastensuojelun jälkihuollon tapa toimia nuorien kanssa nähdään aineistossa nuoren toimijuutta vahvistavana ja yhteiskuntaan kiinnittymisen vahvana suunnannäyttäjänä. Aineistossa jälkihuoltoonnet kuvataan ikään kuin epävarmuutta vastaan taistelijoiksi, koska nuoret joutuvat kohtaamaan erilaisia heistä itsestään riippumattomia tekijöitä, jotka aiheuttavat esteitä heidän oman toimijuutensa toteutumiselle sekä yhteiskuntaan kiinnittymiselle. (esim. L29, L31, L37, L39.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani tarkoituksena on ollut selvittää, millaisia sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetuista lausunnoista on tunnistettavissa ja millaisiin asemiin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan näissä sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksissa. Tutkielman aineistona olen käyttänyt hallituksen esitykseen annettuja lausuntoja koskien lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamista, joita tähän tutkielmaan valikoitui yhteensä 75 kappaletta. Lausuntoja ovat antaneet muun muassa hyvinvointialueet, sosiaalihuollon ammattihenkilöt, palveluntuottajat, järjestöt ja yksityishenkilöt (Lausuntopalvelu 2023). Aineisto on lausunnonantajien erilaisista lähtökohdista ja asemista käsin tarkasteltuna monipuolinen ja sen vuoksi tutkielman tuloksissa on tärkeää huomioida, että näkökulmia aiheeseen on monia, vaikka kaiken kaikkiaan keskeinen näkemys lausunnoissa onkin, että jälkihuollon ikärajaa ei tulisi laskea ja toisaalta se, että yleisesti nuorten palveluita tulisi kehittää ja uudistaa kokonaisuutena. Aineistoa olen analysoinut temaattista analyysia käyttäen. Tutkielman teoreettinen viitekehys kietoutuu sosiaalisen osallisuuden -viitekehyksen ympärille. Tutkielman tuloksina olen nimennyt kolme sosiaalisen osallisuuden ulottuvuutta ja kolme jälkihuoltoon paikantuvaa asemointia. Tässä luvussa tarkastelen analyysini pohjalta löytämiäni sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia sekä jälkihuoltoon asemointeja vielä tarkemmin peilaten aiempaan teoriaan ja tutkimustietoon.

Tutkielmani aineistosta tunnistettavat sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet ovat *mahdollisuuksien-, hyvinvoinnin- ja toimijuuden -ulottuvuus*. Jokaisen sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuden kohdalla olen tarkastellut, millaiseen asemaan lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret aikuiset asetetaan. Mahdollisuuksien ulottuvuudessa jälkihuoltoon asemaksi paikantuu *erityinen nuori*. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa jälkihuoltoon asemana näyttäytyy *tilanteensa hyväksyjän ja*

menneisyyden vanki -nuoren -asema. Toimijuuden ulottuvuudessa jälkihuoltonuoren asemana näyttäytyy yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvä - nuori.

Sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksien ulottuvuus on hallitsevin ulottuvuus aineiston analyysin pohjalta. Mahdollisuuksien voidaan nähdä olevan osa muita tutkielman analyysin pohjalta muodostuneita ulottuvuuksia, eli mahdollisuudet vaikuttavat myös hyvinvoinnin- ja toimijuuden sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksiin. Mahdollisuuksien ulottuvuudessa kiteytyy lastensuojelun jälkihuollon merkittävyys palveluna sijaishuollosta itsenäistyville nuorille. Lastensuojelun jälkihuollolla kuvataan olevan merkittäviä mahdollisuuksia ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemiselle. Jälkihuolto ajankohtana ajoittuu nuoren elämässä merkitykselliseen vaiheeseen, jolloin itsenäistymisen ajankohtaan ja lapsuudesta aikuisuuteen siirtymään on olennaista olla saatavilla kohdennettua palvelua. (Yliruka ym. 2020, 13.) Mahdollisuuksien ulottuvuuden merkityksen tarkastelu sosiaalisen osallisuuden viitekehyksessä ja lastensuojelun jälkihuollon paikkana nuoren elämässä on olennainen, koska mahdollisuuksien toisena puolena voidaan nähdä toivottomuus. Toivottomuuteen voi johtaa, jos lastensuojelun jälkihuollolla ei ole potentiaalisia mahdollisuuksia olla tukemassa vaikuttavaan työskentelyyn perustuen sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria. Mahdollisuuksien ulottuvuus kietoutuu sosiaalisen osallisuuden teoriassa erityisesti yhteiskunnalliseen näkökulmaan, jossa keskeistä on erilaisten mahdollisuuksien tarjoaminen, jotta sosiaalinen osallisuus toteutuisi. Toisaalta mahdollisuuksien ulottuvuudessa on myös yksilön kokemuksellinen näkökulma merkityksellinen. (Leemann & Hämäläinen 2016, 592; KUVA 1, s.17.) Aineistossa paikantuu lastensuojelun jälkihuollon merkittävä rooli olla tukemassa jälkihuoltonuorten sosiaalisen osallisuuden toteutumista tarjoamalla monimuotoista ja yksilöllistä tukea.

Mahdollisuuksien sosiaalisen osallisuuden ulottuvuus voidaan jakaa erilaisiin keskeisiin alateemoihin, jotka aineistossa toistuvat. Näitä ovat lastensuojelun jälkihuollon riittävän pitkä jälkihuoltoaika, tuen monimuotoisuus, jälkihuollon merkitys sijaishuollon jatkeena ja tukiverkoston mahdollistaminen. Leemann & Hämäläinen (2016, 589) ovat korostaneet, että sosiaalinen osallisuus toteutuakseen vaatii yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin, ja tähän mahdollisuuksien ulottuvuudessa pyritään katsetta suuntaamaan. Lastensuojelun jälkihuollossa nuorten elämää ja tulevaisuutta tukevien tavoitteiden saavuttaminen vaatii aikaa, joka tutkielman aineistossa tuodaan esille. Riittävää aikaa perustellaan aineistossa muun muassa sillä, että sen avulla voidaan saavuttaa niin yksilön- kuin yhteiskunnallisella tasolla myös syrjäytymisen ja sosiaalisten ongelmien vähentymistä. Riittävän pitkä jälkihuolto mahdollistaa tuen monimuotoisuuden sekä yksilöllisten tilanteiden huomioon. Lastensuojelun

jälkihuollolle paikannetaan yhteiskunnassa eräänlaista vanhemman roolia, jossa keskeistä on kannatteleva ja kuntouttava tuki nuoren yksilöllinen tilanne huomioiden.

Koska sosiaalinen osallisuus ja mahdollisuuksien ulottuvuus on monitasoinen ilmiö, niin siinä on keskeistä huomioida yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla eri toimijoiden mahdollisuudet ja velvollisuudet olla tukemassa jokaisen kansalaisen sosiaalisen osallisuuden toteutumista. (Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 282.) Erilaiset siirtymät palveluiden välillä saattavat aiheuttaa tarpeettomia esteitä kiinnittyä erilaisiin palveluihin, joka sosiaalisen osallisuuden toteutumisen kannalta on olennaista (Leemann & Hämäläinen 2016, 589, 592). Aineiston perusteella lastensuojelun jälkihuolto mahdollistaa sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle luontevan tuen jatkumon, ja jälkihuollon ymmärrys lastensuojelutaustaisten nuorten tilanteista on osaltaan tukemassa tätä siirtymää. Kaikkein merkittävin asia, joka palveluista toiseen siirtymätilanteissa on tavoitteena turvata, liittyy aiemman palvelun hyötyjen ylläpitämiseen ja toisaalta uuden mahdollisuuden tarjoamiseen, jos aiempi palvelu ei ole vastannut riittävältä osin nuoren tuen tarpeisiin. Erosen (2013, 22) tutkimuksessa on todettu, että siirtymävaiheissa on erittäin merkityksellistä nuoren selviytymismahdollisuudet, tukiverkoston kantavuus ja nuoren tilanteeseen nähden riittävien tukitoimien mahdollistaminen. (Eronen 2013, 22.)

Sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksien ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuollolle paikantuu myös eräänlainen rooli tarjota nuorelle tukiverkosto, jos nuoren elämässä ei ole läheisiä ihmissuhteita tai perhettä ympärillä. Muissa tutkimuksissa on todettu, että nuorten tuen tarpeet ja saatavilla oleva tuki eivät aina kohtaa, koska nuorilla ei välttämättä itsellään ole tukevaa verkostoa ympärillä. Tällöin jälkihuollon palveluilla on merkityksensä olla mahdollistamassa sosiaalinen verkosto ja tuki jälkihuoltonuorille, joilla ei ole esimerkiksi omia läheisiä elämässään. (Paulsen & Berg 2016.) Sosiaalinen osallisuus liittyy osaltaan erilaisiin sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisöllisissä suhteissa perheen merkitys on erityinen. Lähtökohtaisesti perheen merkitys sosiaalisten suhteiden tarjoajana elämässä on erityinen ja toisaalta sen puuttuminen saattaa aiheuttaa inhimillistä kärsimystä, jonka paikkaaminen sosiaalisen osallisuuden toteutumisen kannalta on olennaista. (Reimer 2004, 78–87.) Sosiaalinen osallisuus ja sen toteutuminen tulee nähdä ja tunnistaa erityisesti erilaisissa vuorovaikutussuhteissa tapahtuvina prosesseina toisten ihmisten kanssa. Nämä sosiaaliset suhteet voivat siten osaltaan viedä sosiaalisen osallisuuden toteutumista yksilön elämässä joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Myös lastensuojelun jälkihuollossa työskentely paikantuu erityisesti sosiaalialan ammattilaisen ja nuoren väliseen luottamukselliseen työskentelysuhteeseen, jossa on tärkeää huomioida nuoren tarpeista lähtevä tuki, jossa nuorta osallistetaan, motivoidaan ja kuljetaan rinnalla eteenpäin pyrkien. (Hämäläinen & Leemann 2016,

592.) Myös Riise & Paulsen (2022) ovat tuoneet tutkimuksessaan esille, että jälkihuoltonuoren osallisuuden tulee kulkea läpi työskentelyprosessin ja siten toimivilla yhteistyösuhteilla on merkityksensä nuoren osallisuuden ja voimaantumisen kannalta.

Mahdollisuuksien sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa jälkihuoltonuoren asemaksi paikantuu erityisen nuoren -asema. Erityisen nuoren -asema korostaa jokaisen nuoren tärkeyttä ja erityisyyttä saada yksilölliseen tilanteeseen nähden riittävää tukea saavuttaakseen yhteiskunnassa oma paikkansa ja kokea sosiaalisen osallisuuden toteutumista. Erityisen nuoren -asemassa paikantuu erityisesti Hämäläisen (2008, 15) kuvaama nuorten tulevaisuuspotentiaalinen näkökulma. Jokainen nuori tulee nähdä vaikeuksistaan huolimatta erityisenä, jolla on mahdollisuuksia saavuttaa omia tavoitteita ja pärjätä elämässään. Lisäksi erityisen nuoren -asemassa on tärkeää havaita, että kyseinen asema ei paikanna nuorta joksikin erityisryhmään kuuluvaksi, vaikka kyseisessä asemassa nähdäänkin erityisenä juuri vaikuttaa sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tarpeisiin. Lastensuojelun jälkihuollon keskeisenä ajatuksena on pyrkiä mahdollistamaan jokaiselle nuorelle hyvä elämä. Jokainen jälkihuoltonuori nähdään tutkielman aineiston näkökulmasta merkityksellisenä ja jokaisella jälkihuoltoon oikeutetulle nuorelle tulee mahdollistaa riittävä ja laadukas tuki sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jokainen nuori on kaikkien niiden jälkihuollon erilaisten mahdollisuuksien saaja, joita mahdollisuuksien sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa on tuotu esille. Kuten useissa kansainvälisissäkin tutkimuksissa on todettu, niin jälkihuoltonuoriin liitettyjen haasteiden ohella on tunnistettu, että jälkihuoltonuorten keskuudessa on myös heitä, jotka pärjäävät elämässään hyvin (Bakketeig, Bobby, Gundersen, Østergaard & Hanrahan 2020, 5; Boer & Coady 2006, 32–34).

Sosiaalisen osallisuuden hyvinvoinnin ulottuvuus on luontevana jatkumona mahdollisuuksien ulottuvuudelle, sillä erilaiset mahdollisuudet yksilön elämässä luovat pohjaa myös hyvinvoinnin toteutumiselle. Hyvinvointia on mahdotonta aukottomasti määritellä, koska lopulta se paikantuu kysymykseen siitä, mitä hyvä elämä on ja siihen liittyvät kokemukset ovat yksilöllisiä. Hyvinvoinnin edistämistä sekä toteutumista tarkastellessa voidaan kuitenkin asettua sen äärelle, että keskeistä on erilaisten hyvinvointierojen kaventaminen. (Turtiainen 2020, 28.) Sosiaalinen osallisuus on yhteydessä hyvinvoinnin kokemuksiin, ja hyvinvoinnin toteutumisen kannalta onkin merkittävää, miten ihminen pystyy vaikuttamaan omiin asioihin eli miten sosiaalinen osallisuus toteutuu. Lisäksi sosiaalisen osallisuuden toteutumisen perustana voidaan paikantaa erilaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia eli ihmisten perustarpeiden täyttymistä. (Jalava & Seppälä 2010, 254; Allardt 1976, 37–39.)

Hyvinvoinnin sosiaalisen osallisuuden ulottuvuus voidaan jakaa erilaisiin alateemoihin, jotka aineistossa toistuvat. Nämä hyvinvoinnin

ulottuvuudessa ilmenevät alateemat kytkeytyvät sosiaalisen osallisuuden tukemiseen, joihin liittyy yhteiskunnan velvollisuus huolehtia heikompiosaisista, monimuotoisten haasteiden kanssa elävien nuorten tukemisesta sekä jälkihuollon roolista toimia korjaavan työn lisäksi ehkäisevänä palveluna. Yhteiskunnan vastuuta heikompiosaisista huolehtimiseen tuodaan aineistossa esille näkökulmasta, että yhteiskunta ottaa huostaanoton tehdessä eräänlaisen vastuun huolehtia näiden lasten mahdollisimman tasavertaisesta siirtymästä aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Lastensuojelun jälkihuolto hyvinvointiyhteiskunnan palveluna on osaltaan kaventamassa nuorten hyvinvointieroja. Hyvinvoinnin voidaan nähdä lisäävän sosiaalista osallisuutta ja sosiaalinen osallisuus puolestaan tukee hyvinvoinnin toteutumista. Sosiaalista osallisuutta tukemalla edistetään hyvinvointia ja erilaisten mahdollisuuksien toteutumista kuten terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja koulutukseen liittyviä asioita. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.)

Hyvinvoinnin muodostuminen tulee nähdä yksilön lisäksi moniulotteisena ilmiönä, joka on suhteessa eri yhteisöihin ja yhteiskuntaan (Allardt 1976, 13–17). Hyvinvoinnin ulottuvuudessa näyttäytyy aineiston analyysin pohjalta, että jälkihuollossa työskennellään monesti hyvin huonossa tilanteessa olevien nuorten kanssa. Myös monissa tutkimuksissa on paikannettu jälkihuoltonuorten hyvinvoinnin ja tuen tarpeiden jakautuminen ääripäihin (esim. Eronen 2013, 3–10; Pukkio & Hoikkala 2016, 16; Hirschovits-Gerz 2023, 7). Erityisesti koulunkäynnin haasteet sijoitettuna olleiden nuorten kohdalla on nähty merkittäväksi myös muiden haasteiden taustalla. Erityinen huoli liittyy riskiksi jäädä ilman peruskoulutusta ja myös ilman toisen asteen tutkintoa. Heikko koulutustaso on merkittävä riski esimerkiksi myös alhaiselle tulotasolle, pitkäaikaistyöttömyydelle sekä syrjäytymiselle. (Häggman-Laitila ym. 2018; Berlin, Vinnerljung & Hjern 2011.) Jälkihuoltonuorten hyvinvoinnin toteutuminen on vaihtelevaa sen mukaisesti, kuinka laajasti eri elämän osa-alueilla on haasteita ja onko haasteet kasautuneita sekä monimutkaisia. Rimmerman (2013, 35) on kuvannut, että ihmisen on mahdollista samanaikaisesti kokea osallisuutta sekä osattomuutta, joten hyvinvoinnin kokemus ihmisen elämässä saattaa myös vaihdella sen mukaisesti mistä elämän osa-alueesta on kyse. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa on havaittavissa painotus ymmärtää lastensuojelun jälkihuolto korjaavan työskentelyn ohella myös ehkäiseväksi palveluksi. Ehkäisevien toimien ymmärtäminen on merkityksellistä hyvinvoinnin sosiaalisessa ulottuvuudessa, koska jälkihuollossa työskennellään nuorten parissa, joilla jokaisella on lähtökohtaisesti tulevaisuus edessä. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa lastensuojelun jälkihuolto paikantuu luomaan toivoa nuorten elämään ja edistämään heidän pääsyään tasavertaiseen asemaan muihin nuoriin nähden. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa on tärkeää myös huomata sosiaalisen osallisuuden prosessia, jossa yhteiskunta luo erilaisia mahdollisuuksia päästä toimintoihin kuten palveluihin sekä

luomaan sosiaalisia verkostoja. Jälkihuoltonuorten hyvinvoinnin toteutumisen kannalta onkin tärkeää, että mahdollistuu pääsy tarvittaviin palveluihin, instituutioihin sekä sosiaalisiin verkostoihin sosiaalista osallisuutta edistääkseen. (Leemann & Hämäläinen 2016, 592.)

Hyvinvoinnin sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa jälkihuoltonuoren asemaksi paikantuu kahteen ääripäähän asemoituva nuori eli tilanteensa hyväksyjä ja menneisyyden vanki. Aineiston analyysin pohjalta on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuoltonuorista puhutaan vahvasti viitaten heidän heikkoon hyvinvointiinsa, mutta toisaalta tuodaan esille myös, että jälkihuoltonuorten keskuudessa on tilanteeseensa nähden hyvinvoivia nuoria. Hyvinvoinnin ulottuvuudessa paikantuvassa jälkihuoltonuoren asemoinnissa kiteytyy ajatus hyvinvoinnin merkityksellisyydestä paremmalle tulevaisuudelle. Tilanteensa hyväksyjä -nuoren asemaan liittyy elämässä olevat vahvistavat tekijät vaikeuksien rinnalla. Kun jälkihuoltonuorelle mahdollistuu myönteisiä ja hyvinvointia tukevia asioita elämäänsä, joita osaltaan jälkihuolto voi olla mahdollistamassa, niin tällöin on mahdollista ainakin jossain määrin hyväksyä oma tilanne ja suunnata katse tulevaisuuteen omaa hyvinvointia edistääkseen. Menneisyyden vanki -nuoren asemassa puolestaan näyttäytyy vahvasti huolipuhe ja näkemykset jälkihuoltonuorten kasautuneista sosiaalisista ongelmista. Kun nuoren hyvinvointi on heikolla pohjalla, niin erilaiset elämässä kohdatut vaikeudet ja mahdollinen huono-osaisuus luovat vain pohjatonta näköalattomuutta tulevaisuudelle. Tällöin nuori on ikään kuin vankina oman menneisyyden kanssa ja silloin nykyhetkessäkin voi olla vaikeaa löytää ja saavuttaa hyvinvointia tukevia asioita. Se missä nuori on oman menneisyytensä kanssa niin siihen vaikuttaa sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. Merkityksellistä on, missä määrin nuorilla on mahdollisuuksia ja kykyjä osallistua yhteiskunnan toimintoihin ja missä määrin he kokevat olevansa osa jotakin esimerkiksi lähiverkostoja tai osa yhteiskuntaa. (Mullin 2023.)

Sosiaalisen osallisuuden toimijuuden ulottuvuudessa näyttäytyy keskeisenä aiempien ulottuvuuksien eli mahdollisuuksien ja hyvinvoinnin merkitys. Toimijuutta kokiessa yksilöllä on aidosti mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (Hokkanen 2014, 57). Toimijuus vaatii aitoja valinnanmahdollisuuksia ja osaltaan toimijuutta saattaa hankaloittaa esimerkiksi elämänhistorian haasteet, jos niiden vuoksi ei koe voivansa aidosti vaikuttaa omaan elämäänsä. (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2017, 247, 263). Tutkielman aineistossa näyttäytyy sosiaalisen osallisuuden merkityksen hahmottaminen toimijuuden kautta, jossa lastensuojelun jälkihuollolla nähdään olevan mahdollisuuksia olla tukemassa jälkihuoltonuorten toimijuutta. Koska toimijuus rakentuu vahvasti vuorovaikutuksellisissa suhteissa

sekä suhteessa ympäristöön on tärkeää, että jälkihuolto nuorilla on mahdollisuuksia tähän yhteiskunnassa.

Toimijuuden sosiaalisen osallisuuden ulottuvuus voidaan jakaa alateemoihin, jotka aineistossa toistuvat. Nämä toimijuuden ulottuvuudessa ilmenevät alateemat liittyvät lastensuojelun jälkihuollon paikkaan nuorten toimijuuden vahvistamisessa, siirtymävaiheiden ja elämänkulun merkitykseen sekä nuoren oman näkökulman huomioimiseen. Jälkihuolto nuorten toimijuuden vahvistamisessa on tärkeää ymmärtää nuorten erilaiset tarpeet, kehitysvaiheet ja elämänkulku. Sosiaalinen osallisuus kietoutuu yksilön kokemukselliseen tunteeseen, jota ei voida määrittää ulkopuolelta. Se miten ihminen kokee sosiaalisen osallisuuden vaikuttaa merkittävästi siihen, miten hän pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja mahdollistuu hänelle aktiivisen toimijan rooli omassa elämässä. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.)

Siirtymävaiheena sijaishuollosta itsenäistymiseen näyttäytyy aineistossa merkittävänä jälkihuolto nuoren elämässä ja erilaiset siirtymät elämän varrella osaltaan vaikuttavat jokaisen toimijuuden rakentumiseen. Aikuisuuden siirtymävaiheeseen voidaan liittää esimerkiksi elämänvalintoihin liittyvien mahdollisuuksien tarkastelu, siirtymävaiheen hauraus ja epävarmuus sekä elämän kokeminen joko täynnä mahdollisuuksia olevaksi tai päinvastoin, jolloin tulevaisuutta ei nähdä myönteisenä (Juvonen 2013, 329). Siirtymävaiheen mahdolliseen haurauteen on tarpeen kiinnittää huomiota sillä se voi tarkoittaa nuorelle eräänlaista hylkäämiskokemusta samoin kuin sijaishuoltoon siirtymä on aiemmin ollut (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 147, 152). Jälkihuolto nuoren oma toimijuus on tärkeää nähdä, eikä tehdä suunnitelmia ulkoapäin vaan vahvasti hänen omaa näkökulmaansa kuunnellen. Kuitenkaan itsemääräämisen näkökulma ei sulje pois toimijuuden tarkastelussa sosiaalisen kanssakäymisen merkityksellisyyttä, vaan jokainen on osaltaan riippuvainen sekä itsenäisyydestä että myös muista ihmisistä toimijuuden toteutumiseksi. (Juvonen 2013, 331.) Itsenäistyessä nuori kohtaa vapauden kontrollista ja lisääntyviä mahdollisuuksia itsenäisten valintojen tekemiseen (Juvonen 2013, 328). On myös todettu, että siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon on näyttäytynyt nuorille sekavana ja liian nopeana prosessina. Nuoret ovat kuvailleet, että siirtymävaiheessa itsenäiseen elämään olisi riittävä aika ja valmistautuminen tärkeää. Nuorten kokemuksissa on korostunut heidän kokemuksensa omista vähäisistä itsenäistymisen taidoista, joka osaltaan saattaa lisätä epävarmuuden tunnetta siitä, miten pärjää elämässään. (Häggman-Laitila, Salohekkilä & Kärki 2018.) Myös aineistossa nostetaan esille ja kuvataan, että sijaishuollosta itsenäistyessään osa nuorista saattaa kokeilla omaa pärjäämistään, mutta myöhemmin tulla takaisin palveluiden piiriin. Toimijuudessa keskeistä on

mahdollisuus vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja sosiaalisiin sidoksiin, jotka ovat yksilön ympärillä (Juvonen 2013, 330).

Toimijuuden sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudessa jälkihuolto nuoren asemaksi paikantuu yhteiskuntaan vähitellen kiinnittyvän - nuoren asema. Aineistossa tuodaan esille, että jälkihuolto nuorten toimijuuden vahvistaminen tukee yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Yhteiskuntaan kiinnittyminen on usein aikaa vievä prosessi, jota aineistossa myös tuodaan esille ja osaltaan siihen vedoten perustellaan myös jälkihuollon riittävän pitkää työskentelyaikaa. Jos nuori ei kiinnity yhteiskuntaan, niin riski syrjäytymiselle on merkittävä. Keskeisenä aineistossa näyttäytyy jälkihuolto nuoren toimijuuden vahvistamisen kanssa vuorovaikutukselliset suhteet, joissa rakennetaan nuorelle toimijuutta. Lastensuojelun jälkihuollolle paikantuu merkittävä asema olla tukemassa nuoria saavuttamaan oma toimijuutensa elämässä. Toimijuus siten näyttäytyy osana sosiaalista osallisuutta, jossa ihmisellä on mahdollisuus hyvinvointiin, merkityksellisiin suhteisiin sekä vaikuttamiseen omaa elämää koskevissa asioissa. (Isola ym. 2017, 19,31.) Jälkihuolto nuorten kohdalla toimijuuden rakentuminen ei ole itsestäänselvyys, vaan siihen vaikuttaa osaltaan heidän menneisyytensä ja erilaiset kokemukset. Toimijuuden kokeminen on kaikesta huolimatta aina mahdollista, on sitten taustalla esimerkiksi vaikeita kokemuksia tai traumoja. Lisäksi toimijuuden huomioimisessa on tärkeää huomata, että lastensuojelun jälkihuollon työntekijän ja nuoren näkemys asioista eivät välttämättä kohtaa, mutta tilanteessa kuitenkin tulisi edistää nuoren toimijuutta eikä tehdä suunnitelmia ammattilaisjohtoisesti. Myös Eronen (2013, 72) on tuonut tutkimuksessaan tätä näkökulmaa esille ja puhunut siitä, että ammattilaisen ja nuoren odotuksissa tulisi pyrkiä löytämään tietynlainen tasapaino.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen voivat olla laajoja kokonaisuuksia, kuten tässä tutkielmassa mahdollisuudet, hyvinvointi ja toimijuus. Tutkielman aineiston lausunnot ovat kantaaottavia, mutta toisaalta lausunnonantajat ovat eri positioista tarkastelleet asiaa, joten sen vuoksi voidaan todeta, että lausunnot ilmentävät monipuolisesti lastensuojelun jälkihuollon ajankohtaista tilaa ja myös jälkihuollon asiakkaiden moninaisia tilanteita ja tuen tarpeita, joihin lastensuojelun jälkihuollossa pyritään vastaamaan. Tutkielmani tulokset osoittavat sosiaalisen osallisuuden olevan monitasoinen ja laaja ilmiö. Tutkielman analyysissä tunnistetut sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet paikantuvat lopulta sosiaalisen osallisuuden teoriaan ja viitekehykseen. Lisäksi tuloksissa on havaittavissa, että lastensuojelun jälkihuollolla on merkittävä paikka yhteiskunnassa olla tukemassa sijaishuollossa kasvaneiden nuorten kohdalla heidän sosiaalisen osallisuutensa toteutumista tarjoamalla mahdollisuuksia, vahvistamalla hyvinvointia ja edistämällä toimijuuden

toteutumista. Tutkielmassa sosiaalisten ulottuvuuksien sisällä hahmottuneet jälkihuoltonuorten erilaiset asemat myös paikantavat vahvasti sosiaalisten osallisuuksien ulottuvuuksien merkitystä.

7 POHDINTA

Maisterintutkielmani on ajoittunut ajallisesti syksystä 2023 keväälle 2024. Prosessi on sisältänyt erilaisia vaiheita; ajoittain tutkielman kirjoittaminen on edennyt nopeasti ja välillä on tarvinnut ottaa etäisyyttä ja antaa aikaa asioiden sisäistämiseksi. Jokaisella vaiheella on ollut oma merkityksensä siinä, millainen tutkielma tästä lopulta on muodostunut. Kokonaisuutta tarkastellessa tutkielman tekeminen on vastannut omia odotuksiani ja mahdollistanut ammatillisen kasvun syventymistä. Tutkielmaa tehdessä olen voinut laajentaa osaamistani aiheesta, jonka koen itselleni merkitykselliseksi. Tutkielman avulla sain mahdollisuuden lähteä tarkastelemaan yhteiskunnallisesti ajankohtaista aihetta, ja tutkielmaprosessin tullessa päätökseen olen oivaltanut, että lastensuojelun jälkihuolto on tutkimuskohteena äärimmäisen kiehtova ja toivon, että tulevaisuudessa kyseisen aiheen äärelle pysähtyy moni muukin.

Laadullisen tutkimuksen toteuttaminen temaattisella analyysillä on mahdollistanut aineistoon syventymisen ja sen erilaisten ulottuvuuksien hahmottamisen. Tässä tutkielmassa aineistona toimii hallituksen esitykseen annetut lausunnot, jotka ovat kantaaottavia kirjoituksia ja temaattisessa analyysissä niistä on ollut mahdollista löytää erilaisia teemoja, joita tässä tutkielmassa esiin nostetut sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet ja niistä ilmenevät jälkihuoltoon asemoinnit edustavat. Lausuntojen äärelle pysähtyminen avasi omaa ymmärrystäni siitä, kuinka laaja-alaisesti lastensuojelun jälkihuoltoa arvostetaan. Hienoa oli myös nähdä, kuinka monet eri tahot olivat lausuntoja antaneet hallituksen esitykseen (HE 56/2023) ja siten pyrkineet osaltaan vaikuttamaan jälkihuollon ikärajan muutokseen. Vaikka lausunnoissa huokui vahva arvostus lastensuojelun jälkihuoltoa kohtaan, niin vähintään yhtä merkittävässä roolissa lausunnoissa näkyi huoli yhteiskunnan tilasta koskien nuoria. Lausunnoissa toistui kysymys; jos jälkihuollon ikärajaa lasketaan niin kuka ottaa vastuun näiden nuorten tilanteista? Yhteiskunnan haasteet, jotka lausunnoissa näkyivät eivät tulleet itselleni varsinaisesti yllätyksenä. Tiedostan

sosiaalialalla työskennellessäni, että haasteita on ja todennäköisesti ne eivät helposti poistu. Tuntuu jokseenkin ristiriitaiselta ajatukselta, että laaja-alaisesti meidän yhteiskunnassamme eri tahot tiedostavat haasteet, osaavat sanoittaa ajankohtaista tilannetta realistisesti, tuoda kehitysehdotuksia esille, mutta silti tehdään sellaisia lakimuutoksia, jotka vaikuttavat negatiivisesti monen ihmisen elämään.

Sosiaalisen osallisuuden viitekehukseen syventyminen toi esille sen, että sosiaalisesta osallisuudesta itsessään on varsin vähän tutkimusta, vaikkakin osallisuutta onkin tutkittu. Jouduin pysähtymään useamman kerran sen äärelle; mitä sosiaalinen osallisuus todellisuudessa onkaan. Lopulta löysin sosiaalisen osallisuuden mallin (Leemann & Hämäläinen 2016, 592), joka auttoi itseäni hahmottamaan kuinka moninaisesta ilmiöstä, onkaan kyse. Näin jälkikäteen tarkasteltuna olen tyytyväinen siihen, että valitsin sosiaalisen osallisuuden viitekehukseksi tutkielmalle, koska sen avulla pystyin tarkastelemaan tutkittavaa aihetta sellaisesta näkökulmasta, josta ei aiempaa tutkimusta ole juurikaan saatavilla eikä ainakaan samasta aineistosta, jota tässä tutkielmassa olen käyttänyt. Sosiaalisen osallisuuden viitekehys soveltui mielestäni hyvin lastensuojelun jälkihuollon kontekstiin, josta puolestaan pyrin hahmottamaan historiallista ulottuvuutta, lastensuojelun jälkihuollon tehtävänkuvaa sekä lastensuojelun jälkihuollon asiakasnuorten lähtökohtia sekä tuen tarpeita.

Tutkimusmenetelmän sekä analyysin valinta muokkautui tutkielman prosessin myötä. Tutkielmaa tarkastellessa temaattinen analyysi on oiva valinta juuri tähän tutkielmaan ja niihin tutkimuskysymyksiin, joihin lähdin etsimään vastausta. Lisäksi temaattinen analyysi jokseenkin väljänä analyysimenetelmänä mahdollisti itselleni toisaalta teoreettisen viitekehksen mukana pitämisen, mutta toisaalta myös vahvan aineistolähtöisyyden huomioimisen analyysia tehdessä. Itselläni tavoitteena oli jäsentää aihetta ja tehdä analyysia verrattain melko laajasta aineistosta. Tällöin yksityiskohtainen analyysi ei olisi ollut mahdollista, vaan laajojen teemojen analyysi muodostui realistisemmaksi vaihtoehdoksi. Analyysin pohjalta saadut tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudet lastensuojelun jälkihuoltoon liittyen ovat laajoja kokonaisuuksia. Kaikissa näissä ulottuvuuksissa paikantuu lastensuojelun jälkihuollon merkittävä asema olla niitä edistämässä jälkihuoltoon nuorille. Lisäksi tuloksissa esillä olevat jälkihuoltoon nuorille paikantuvat asemat osoittavat sen, että jälkihuoltoon nuoren asema ei ole yksiselitteinen eikä pysyvä, vaan se muokkautuu sen mukaisesti, mistä näkökulmasta asiaa tarkastelee. Toisaalta herää myös kysymys, voidaanko ikinä ulkopuolelta täysin edes määrittellä mihin asemaan kukakin asettuu, vaan tulisiko siinä ennemmin huomioida nuoren oma näkemys siitä millaisena oman aseman itse kokee.

Jatkotutkimusaiheena voisi tarkastella aihetta eri näkökulmista. Tässä tutkielmassa aineistona toimi hallituksen esitykseen (HE 56/2023) annetut lausunnot, mutta sosiaalisen osallisuuden tutkimusta lastensuojelun jälkihuollon kontekstissa

voisi olla perusteltua toteuttaa myös esimerkiksi haastattelututkimuksen avulla, joko asiakkaiden tai ammattilaisten näkökulmasta. Erityisesti jälkihuoltonuorten asemaan yhteiskunnassa liittyvään tutkimukseen olisi relevanttia saada nuorten omaa ääntä kuuluviin; millainen paikka yhteiskunnassa on esimerkiksi pärjävällä jälkihuoltonuorella tai toisaalta monenlaisten haasteiden äärellä kamppailevalla jälkihuoltonuorella. Tutkielmani keskeisin ydin kuitenkin paikantuu sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tukemisen tärkeyteen heidän elämänsäpoluillaan, jotta jokaiselle nuorelle menneisyyden vaikeuksista huolimatta mahdollistuisi hyvä elämä, jossa jokainen kokisi oman paikkansa tässä yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Ainscow, M. (2020): Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>

Allardt, E. (1976): *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.

Bakketeig, E., Boddy, J., Gundersen, T., Østergaard, J. & Hanharan, F. (2020): Deconstructing doing well; what can we learn from care experienced young people in England, Denmark and Norway? *Children and Youth Services Review* 118. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105333>

Berlin, M., Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2011): School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review* 33: 12, 2489 - 2497. Saatavilla: <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1016/j.childyouth.2011.08.024>

Boer, C. & Coady, N. (2006): Good helping relationships in child welfare: Learning from stories of success. *Child and Family Social Work*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00438.x>

Braun, V. & Clarke, V. (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3(2), 77-101. Saatavilla: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Braun, V. & Clarke, V. (2014): What can "thematic analysis" offer health and wellbeing researchers? *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 9, Article 26152. Saatavilla: <https://doi.org/10.3402/qhw.v9.26152>

Dixon, J., Wade, J., Byford, S., Weatherly, H. & Lee, J. (2006): *Young People Leaving Care: A Study of Costs and Outcomes*. University of York.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Helsinki: Vastapaino.

Eronen, T. 2013. *Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus lasten institutionaalisista poluista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eriksson, P. & Säles, E. (2021): Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöiksi. Työpaperi 6/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141024/URN_ISBN_978-952-343-627-5.pdf?sequence=1

Eskola, J. & Suoranta, J. (2015): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. E-kirja.

Harrikari, T. (2019): Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Vastapaino. E-kirja.

HE 71/2019. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2019/20190071>

HE 56/2023. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatustlain 6 ja 60§ muuttamisesta. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_56+2023.aspx

Heino, T. & Johnston, M. (2010): Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, U. & Kangas, O. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016): Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2025) päätulokset. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 3/2026. Saatavilla:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf

Herranen, J. & Harinen, P. (2008): Kohti hyvää aikuisuutta. "Omilleen asettumisen" kulttuurinen kuva. Aikuiskasvatus 1/2008. Saatavilla: <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93795/52473>

Hiilamo, H. & Saari, J. (2010): Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.). Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Hirschovits-Gerz, T. (2023): Lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskeminen tuosäästöjä. Kasvun tuki aikakauslehti 2/2023. Triangeli -keskustelu - Hallinnollinen näkökulma. Saatavilla: <https://journal.fi/kasvuntuki/article/view/141958/89544>

Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine, T. & Lempinen, L. (2022): Selvityksen tausta. Nuoret, nuoruus ja palvelujärjestelmä. Teoksessa Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten

tuesta ja palveluista. Hirschovits-Gerz, T., Weckroth, N. & Heino, T. (toim.) Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144027/RAP2022_002_23.2.2022_WEB_%20%20tk.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine, T. & Weckroth, N. (2013): Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen - Elämässä eteenpäin - hankkeen loppuraportti. Toim. Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine, T. & Weckroth, N. Saatavilla:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146536/RAP2023_005%20web%20tk.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2006): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2014): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hoikkala, S., Muinonen, T., Palola, E., Rosberg, J. & Väisänen, A. (2023): Sosiaali- ja terveysministeriö. Visiovaiheen raportti. Lastensuojelun kokonaisuudistuksen valmistelu. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164950/STM_2023_r_27.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hokkanen, L. (2014): Autetuksi tuleminen - Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto. Saatavilla: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61787/Hokkanen_ActaE%20145pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Hokkila, K. (2023): Lastensuojelu asiakkaiden silmin. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2023. Saatavilla:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjIxcLdvtCEAxV2PhAIHcQQDrQQFnoECCkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.sttinfo.fi%2Ffiles%2F1950%2F70047219%2F31931%2Ffi&usg=AOvVaw0xJmo8ooxYHerEEolMr-ZR&opi=89978449>

Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016): Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Höjer, I. & Sjöblom, Y. (2014): Voices of 65 Young People Leaving Care in Sweden: "There Is So Much I Need to Know!" Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/0312407X.2013.863957>

Hämäläinen, J. (2007): Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Snellman-instituutti.

Häggman-Laitila, A., Salohekkilä, P. & Kärki, S. (2018): Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. Kuopion Yliopisto. Julkaisussa *Children and youth services review*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2018.08.017>

Häggman-Laitila, A., Salohekkilä, P., Satka, M., Kekolahti, P. & Ryyänen, O-P. (2019): The coping of young Finnish adults after out-of-home care and after care services: A document-based analysis. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2019.05.009>

Hämäläinen, J. (2008): Nuorten osallisuus. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2008, vol. 9.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Scheinder, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017): Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017. Helsinki. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf

Isola, A-M., Nousiainen, M. & Valtari, S. (2020): Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä*. Toim. Suoninen-Erhiö, L., Pohjola, A., Satka, M. & Simola, J. Huoltaja-säätiön julkaisuja. Helsinki. Saatavilla: <https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf>

Jalava, J. & Seppälä, U. (2010): Kuntoutus ja sosiaaliset ja mahdollisuudet. Osallisuus kuntoutuksessa. Teoksessa *Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.). Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Juvonen, T. (2013): Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Toim. Niskala, A. & Laitinen, M. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. E-kirja.

Kallio, K P., Korkiamäki, R. & Häkli, J. (2015): Myönteinen tunnistaminen - näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa *Myönteinen tunnistaminen*. Toim. Häkli, J., Kallio K P. & Korkiamäki, R. Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf

Karvonen, S., Kestilä, L. & Kauppinen, T. (2017): Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiensa sosiaali- ja terveystalveluja? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa Nuoret aikuiset hyvinvointitalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Toim. Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Saatavilla https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointitalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf

Kiilakoski, T., Gretschel, A. Nivala, E. (2012): Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Demokratiaoppitunti. Toim. Gretschel, A. & Kiilakoski, T. Nuorisotutkimusseura. Saatavilla: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/muistiinpanoja_demokratiaoppitunnista.pdf

Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. (2020): Asiakkaan ääni -osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Saatavilla: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/124087/kivinen_ym_asiakkaan_aani_osallisuus_ja_vaikuttamisen.pdf?sequence=2

Kogler, R., Vogl, S. & Astleithner, F. (2022): Plans, hopes, dreams and evolving agency: case histories of young people navigating transitions. *Journal of Youth Studies*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2156778>

Korkiamäki, R. & Ellonen, N. (2010): Ikätoverisuhteet sosiaalisina resursseina yläkouluiässä. *Nuorisotutkimus* 3/2010. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/304658163_Ikatoverisuhteet_sosiaalisina_resursseina_ylakouluiassa

Kuula, A. (2011): Tutkimusetiikka - Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere. E-kirja.

Laaksonen, S. (2004): Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). *Lastensuojelu tänään*. Jyväskylä. Gummerus. Kirjapaino.

Laitila, M. (2010): Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Väitöskirja. Itä-Suomen Yliopisto. Saatavilla: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9894/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 139/1990. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1990/19900139>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Lamponen, T. (2022): Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/141402/978-952-03-2509-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Lausuntopalvelu. Lausuntopyynnöt. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Saatavilla: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=e908f540-c8e4-4907-905d-4306b4175071>

Lastensuojelulaki 683/1983. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830683#Lidm46434450616640>

Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun keskusliiton politiikkasuositus 1/2022. Lastensuojelun jälkihuollon asiakkaat tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea. Saatavilla: <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220309JalkihuollonPolitiikkasuositus.pdf>

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. (2016): Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hämäläinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Levamo, P. (2007): Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa Näe minut - kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Toim. Heikkinen, A., Levamo, P., Parviainen, M. & Savolainen, A. Socca ja Heikki Waris - instituutti. Helsinki.

Manelius, M. (2023): Lastensuojelun ikärajan lasku on lyhytnäköistä politiikkaa. Kasvun tuki aikakauslehti 2/2023. Triangeli -keskustelu – Hallinnollinen näkökulma. Saatavilla: <https://journal.fi/kasvuntuki/article/view/141958/89544>

Maunu, A. & Kiilakoski, T. (2018): Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. Aikuiskasvatus 2/2018. Saatavilla: <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88333/47500>

Montgomery, V W., McIntyre, M. & Hall, J. (2023): Social inclusion, social exclusion and the role of leaders in avoiding – or promoting – societal collapse. Public Administration Review. Saatavilla: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/puar.13607>

Mullin, A. (2023): Children, Social Inclusion in Education, Autonomy and Hope. Ethics and Social Welfare Volume. Saatavilla: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17496535.2022.2112409?casa_token=oflmDHSCqwcAAAAA%3AaL5WXSoImxUX9AcZOEim8uCkCLoF3tjFFtGDeh4P8-WZ1CVA_FHTc2gA2bssD_WVrmfapLgabxTjUg

Munford, R. & Sanders, J. (2020): Shame and recognition: Social work practice with vulnerable young people. Child & Family Social Work. Saatavilla: <https://doi.org/10.1111/cfs.12652>

Niemi, M. & Eriksson, P. (2023): Sijoitettuna asuvien peruskouluikäisten kokemuksia terveydestä, päihteistä, väkivallasta ja palveluista. Tutkimuksesta tiiviisti 2023. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147428/URN_ISBN_978-952-408-189-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Niemi, P., Rautiainen, A., Kannasoja, S., Haapakoski, K., Pellinen, J. & Mäntysaari, M. (2017): Hyvinvoinnin teorit hyvinvoinnin edistämässä ja poliittisessa päätöksenteossa. Hallinnon tutkimus 3/2017. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62703/hallinnontutkimus32017uusi.indd.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Paulsen, V. & Berg, B. (2016): Social support and interdependency in transition to adulthood from child welfare services. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2016.07.006>

Paulsen, V., Höjer, I. & Melke, A. (2018): Editorial 'leaving care in the Nordic Countries'. Nordic Social Work Research. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1520805>

Pekkarinen, E. (2017): "Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa" - Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Toim. Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf

Pukkio, S. & Hoikkala, S. (2016): Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio, S. & Hipp, T. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla: <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>

Reimer, B. (2004): Social Exclusion in a Comparative Context. Sociologia Ruralis. Journal of the European Society for Rural Sociology. Saatavilla:

https://www.researchgate.net/publication/229462753_Social_Exclusion_in_a_Comparative_Context

Riise, A. & Paulsen, V. (2022): Facilitating Participation for Youths in Child Welfare Services in Transition to Adulthood: Practice between Formalities and Empowerment. *Child Care in Practice*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/13575279.2022.2058916>

Rimmerman, A. (2013): Social inclusion of people with disabilities: National and international perspectives. New York: Cambridge University Press.

Romakkaniemi, M. & Kilpeläinen, A. (2017): Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä - Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino.

Rousu, S. (2018): Uusi lastensuojelu kehittyy monien kulttuurien ristipaineissa. *Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja*. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140837/2018_Rousu_uusi_lastensuojelu_kehittyy_monien_kulttuurien_ristipaineissa_AATOS.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Saari, J. (2019): Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi - hankkeen selvityshenkilön raportti. Saatavilla: <https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkilö+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa>

Saikkonen, P., Karvonen, S. & Keistilä, L. (2022): Monimuotoinen hyvinvointi ja muuttuva hyvinvointivaltio. Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi 2022*. Karvonen, S., Keistilä, L. & Saikkonen, P. (toim.) *Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos*. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145692/Suomalaisten%20hyvinvointi%202022%20verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A-K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021): Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/356493783_Osallisuuden_kehät_Näkökulmia_hyvinvoinnin_muotoutumiseen

SOS - lapsikylä. (2023): Nuorten kannanotto ehdotukseen jälkihuollon ikärajan laskusta. Saatavilla: <https://www.sos-lapsikyla.fi/blog/2023/10/03/nuorten-kannanotto-ehdotukseen-jalkihuollon-ikarajan-laskusta/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2019): Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161637/STM_Rap_2019_43_Lastensuojelun_jalkihuollon_uudistamistyoryhman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2020): Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2023): HE luonnos. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiki lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Saatavilla (PDF) sivustolta: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=e908f540-c8e4-4907-905d-4306b4175071>

Stein, M. (2006): Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review* 28 (2006) 422–434.

Stenvall, E. (2020): Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tampreen Yliopisto. (2023): Hyvää jälkeä – Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä. Saatavilla: <https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/esittely/>

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. (2022): Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Tilastoraportti 24/2023. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. (2023): YEE-hanke. Yhdessä aikuisuuteen - Elämässä eteenpäin. Saatavilla: <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/yhdessa-aikuisuuteen-elamassa-eteenpain-ye->

The World Bank. (2013): *Inclusions Matters*. The Foundation for Shared Prosperity. Washington DC. Saatavilla: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/4382c658-fd69-521d-89c3-cd70b6f073d3/content>

Torbenfeldt Bengtsson, T. & Mølholt, A-K. (2018): Creation of belonging and non - belonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in

Denmark. Nordic Social Work Research. Saatavilla:
<https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1494034>

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Helsinki. Saatavilla: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Törrönen, M. & Munn-Giddings, C. (2018): Sijaishuollosta itsenäistyvien Nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Nuoret palveluiden pauloissa. Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Törrönen, M. & Munn-Giddings, C. (toim.): Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. 147-157.

Törrönen, M. & Sharpe, D. (2016): Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö. Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Gaudeamus.

Valjakka, E. (2016): Vain lakiko lasta suojelee? Väitöskirja. Turun Yliopisto. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/124096/Valjakka%20VK.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Valtioneuvosto. (2023): Hallitus esittää lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemista. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/hallitus-esittaa-lastensuojelun-jalkihuollon-ikarajan-laskemista>

Vanhalakka-Ruoho, M. (2014): Toimijuus elämänkulussa - ohjaustyön perusta? Aikuiskasvatus 3/2024.

Vierula, T. & Korkiamäki, R. (2022): Blogi: Miksi jälkihuollon tutkiminen on tärkeää? Saatavilla:

<https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/blogi/blogi-2/blogi-miksi-jalkihuollon-tutkiminen-on-tarkeaa/>

Warming, H. (2015): The life of children in care in Denmark: A struggle over recognition. *Childhood*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/0907568214522838>

Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T. & Hipp, T. (2020): Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140573/TYÖ2020_032_Itsenäistymistä%20ja%20hyvinvointia%20tukeva%20jalkihuolto%20ja%20nuorten%20aikuisten%20sosiaalityön%20mallinnus_s.pdf?sequence=4&isAllowed=y

LIITTEET

LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTON LAUSUNNOT

Tutkimusaineiston lausunnot ovat saatavilla Lausuntopalvelussa. Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/20569/2023. Lausuntoja annettuna hallituksen esitykseen (HE 56/2023) 79, joista tähän tutkielmaan valikoitui tutkimusaiheen perusteella 75 lausuntoa.

Tutkielmassa käytetty lyhenne	Lausunnon antaja	Päivämäärä
L1	Valtion lastensuojeluyksiköt (Valtion koulukodit)	14.9.2023
L2	Sonja Soini, Lastensuojelun jälkihuollon johtava sosiaalityöntekijä (Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten kommentit)	14.9.2023
L3	MIELI Suomen Mielenterveys ry, Wahlbeck Kristian	14.9.2023
L4	Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue Soite, Perhekeskuspalvelut	14.9.2023
L5	Opetushallitus	14.9.2023
L6	Hoivatie Oy, Kehitysjohdaja, Oranen Mikko	14.9.2023
L7	Varsinais-Suomen hyvinvointialue	14.9.2023
L8	Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue (Lasten, nuorten ja perheiden palvelualuejohtaja Mari Ahlström)	14.9.2023
L9	JAMK Kuntoutusinstituutti	14.9.2023
L10	Keski-Suomen hyvinvointialue	14.9.2023
L11	Päijät-Hämeen hyvinvointialue	14.9.2023
L12	Hankomäki Johanna, VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä	14.9.2023
L13	Pikassos Oy, Tuominen Tuula	14.9.2023
L14	Suomen lähi- ja perushoitajaliitto SuPer ry, Salo Jussi	14.9.2023
L15	Raittola Familia, Rikosseuraamusala Talentia ry	14.9.2023
L16	Monimuotoiset perheet -verkosto / Sateenkaariperheet ry, Monimuotoiset perheet -verkosto	14.9.2023
L17	Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr., ODL Yhdessä	14.9.2023
L18	RIOT! kehittämistä kokemustiedolla, Lastensuojelun kokemusasiantuntijanuorista koostuva kehittäjäryhmä	14.9.2023
L19	Vilkas Annina, sosiaalihuollon laillistettu ammattihenkilö	14.9.2023
L20	SOS-lapsikylä	14.9.2023
L21	SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry	14.9.2023
L22	Silta-Valmennusyhdistys ry	14.9.2023
L23	Kirkkohallitus	14.9.2023
L24	Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf	14.9.2023
L25	Kasper - Kasvatus- ja perheneuvonta ry, Toiminnanjohtaja, Välimäki Sanna	14.9.2023
L26	HUS-Yhtymä	14.9.2023
L27	Hyvinvointiala HALI ry	14.9.2023
L28	Kansaneläkelaitos, Etuuksien ja palvelujen suunnitteluyksikkö, eläke-, opinto- ja perhe-etuuksien osaamiskeskus	14.9.2023
L29	Auta Lasta ry / Veturointi-toiminta	14.9.2023

L30	Pesäpuu ry	14.9.2023
L31	Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto	14.9.2023
L32	Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos THL, Hirschovits-Gerz Tanja	14.9.2023
L33	Osallisuuden aika ry	13.9.2023
L34	Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry	13.9.2023
L35	Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Sosiaalijohtaja, Pimper-Koivisto Leena	13.9.2023
L36	Lastensuojelun Keskusliitto	13.9.2023
L37	Aspa-säätiö sr.	13.9.2023
L38	Lapin hyvinvointialue, Johanna Korteniemi, perheiden ja työikäisten palvelujen johtaja, Perheiden ja työikäisten palvelut	13.9.2023
L39	Kanta-Hämeen hyvinvointialue, Aluehallitus	13.9.2023
L40	Nuorisoasuntoliitto NAL ry	13.9.2023
L41	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira, lakimies Päivi Vuorinen / ylijohdaja Markus Henriksson	13.9.2023
L42	Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry, Pieskä Petra	13.9.2023
L43	Satakielen perheryhmäkoti, Tuusa Ani	13.9.2023
L44	Itä-Uudenmaan hyvinvointialue, Ilona Koskenniemi, vastuualuejohtaja, perhe- ja sosiaalipalvelut	13.9.2023
L45	Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto -SAKKI ry, Hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden asiantuntija, Siponmaa Sara	13.9.2023
L46	Into - etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta	13.9.2023
L47	Pohjois-Savon hyvinvointialue / Päätöksenteon valmistelu yksikkö, Perhe- ja vammaispalveluiden lautakunta, Pohjois-Savon hyvinvointialue	13.9.2023
L48	Nuorten Ystävät ry, Kehitysohtaja, Kielinen Marko	13.9.2023
L49	Sosiaalityöntekijöiden seura ry	12.9.2023
L50	Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy, Puustinen-Korhonen Aila	12.9.2023
L51	Keski-Uudenmaan hyvinvointialue, Aikuisten mielenterveys-, ja päihde- ja sosiaalipalvelut sekä Lasten, nuorten ja perheiden palvelut	12.9.2023
L52	Pirkanmaan hyvinvointialue	12.9.2023
L53	Diakonissalaitos	12.9.2023
L54	Lounais-Suomen aluehallintovirasto, Aluehallintovirastojen yhteinen lausunto	12.9.2023
L55	Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry	12.9.2023
L56	Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu ja Merike Helander, lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto	12.9.2023
L57	Oikeusministeriö	12.9.2023
L58	Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, sosiaalijohtaja Tanja Penninkangas	12.9.2023
L59	Opetus- ja kulttuuriministeriö	12.9.2023
L60	Talentia, Alpo Heikkinen Talentia ry, Työelämän asiantuntijapalvelut	12.9.2023
L61	Satakunnan hyvinvointialue	12.9.2023
L62	Helsingin kaupunki, Kaupunginhallitus	12.9.2023
L63	Pelastakaa Lapset ry, Kotimaan ohjelma	12.9.2023
L64	Laukkanen Seppo	10.9.2023
L65	Nikula Rebecca	9.9.2023

L66	Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry	8.9.2023
L67	Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Socca	8.9.2023
L68	Espoon kaupunki	8.9.2023
L69	Pohjanmaan hyvinvointialue	8.9.2023
L70	Pirkanmaan hyvinvointialue, hyvinvointialueen nuorisovaltuusto, puheenjohtaja Eetu Hukkanen	Pirkanmaan puolesta 8.9.2023
L71	Suomen Kuntaliitto	7.9.2023
L72	Tehy ry	7.9.2023
L73	Perhehoitoliitto ry	31.8.2023
L74	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja; Esittelijäneuvos Tapio Rätty	31.8.2023
L75	Kekkonen Mari, Toimintaterapeutti, neuropsykiatrinen valmentaja, sosionomi	23.8.2023